

The Project Gutenberg eBook of Nuoren Wertherin kärsimykset, by Johann Wolfgang von Goethe

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Nuoren Wertherin kärsimykset

Author: Johann Wolfgang von Goethe
Translator: Volter Kilpi

Release date: October 27, 2014 [EBook #47210]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NUOREN WERTHERIN KÄRSIMYKSET ***

Produced by Tapio Riikonen

NUOREN WERTHERIN KÄRSIMYKSET

Kirj.

Johann Wolfgang von Goethe

Suomentanut Volter Kilpi

Otava, Helsinki, 1904.

Olen huolellisesti koettanut koota mitä vain olen löytänyt semmoisia, joka valaisisi onnettoman Wertherin elämää, ja julkaisen sen nyt varmana siitä, että sillä saavutan kiitollisuutenne. Ette saata olla ihailematta hänen hengenlahjoaan ja luonnettaan ja tuntematta mieltymystä niitä kohtaan, eikä hänen onnettomuutensa ole jättävä teitä kyynelettömiksi.

Ja sinä lämmin sielu, joka tunnet itsessäsi samaa poltetta kuin hänkin, ammenna lohtua hänen kärsimyksistään ja ota kirjanen ystäväksesi, ellet omasta syystä tai kohtalon vuoksi ole löytänyt ketään läheisempää.

ENSIMMÄINEN KIRJA.

4 p. toukok. 1771.

Kuinka iloissani olen, että sittenkin lähdin! Ystäväni, ymmärrätkö ihmissydäntä! Jättää sinut, joka olet minulle niin rakas, niin rakas, etten ikinä olisi luullut voivani sinusta erotakaan, ja kuitenkin olla iloissaan! Mutta tiedänhän, sinä annat sen anteeksi. Kaikki muut suhteethan siellä olivat kehittyneet vartavasten kiusaamaan minunkaltaistani ihmistä! Leonore parka! Ja kuitenkin, minä olen viaton. Taisinko mitään sille, että sillävälän kuin hänen sisarensa omituinen, oikullinen sulo viehätti ja kiinnitti minua, että sillävälän tuo sydänraukka sai sairautensa? Ja kuitenkin — olenko niin ihan viaton sentään? Enkö pitänyt vireillä hänen tunteitansa? enkö itsekin ollut huvitettu noista luonnollisista ja vilpittömistä tunteenilmauksista, jotka niin usein saivat meidät hymyilemään, niin vähän naurettavaa kuin niissä olikin, enkö? — Mutta mitä on ihminen ryhtyäkseen tuomiolle itsensä kanssa! Ei, tässä täytyy tapahtua käänne, minä lupaan sen, minä tahdon, oma ystäväni, en tahdo enää jamata ja jamata, kuten aina ennen, sitä hituista pahaa, jonka kohtalo on osalleni suonut; tahdon nauttia siitä, mikä minulla on, ja mennyt olkoon mennyttä. Olet kuin oletkin oikeassa, ystäväni, ihmisillä olisi paljon vähemmän kärsimyksiä, elleivät he — jumala ties miksi he sellaisia ovat — alinomaa mielikuvituksellaan askaroisi ja liikkuisi niissä kärsimyksissä, joita ovat kestäneet, sen sijaan että nauttisivat tasaisesta ja tyvenestä nykyisyydestä. Olethan hyvä ja ilmoitat äidilleni, että parhaimpani mukaan koetan toimittaa hänen asiansa ja että niin pian kuin suinkin ilmoitan hänelle enemmän siitä. Olen tavannut tätinikin, eikä hän minusta läheskään ollut semmoinen syöjätär, kuin miksi häntä kotona kuvaillaan. Hän on vilkas ja tulinen, mutta hyväsydäminen nainen. Esitin hänelle äitini valitukset perintöosuuden johdosta, jonka hän on pidättänyt; hän selitti minulle menettelynsä syyt ja perusteet ja esitti ehdot, joilla hän suostuisi suorittamaan kaiken ja enemmänkin kuin vaadimme — lyhyesti, en viitsi tällä erää kirjoittaa siitä sen enempää, sano äidilleni vain, että kaikki käy hyvin vielä. Ja ystäväiseni, olen tässäkin vähäpätöisessä asiassa päässyt huomaamaan, että väärinkäsitykset ja leväperäisyys saavat maailmassa aikaan paljon enemmän pahennusta kuin viekkaus ja ilkeys. Ainakin ovat molemmat jälkimmäiset paljoo harvinaisempia.

Muuten viihdyn täällä erinomaisesti. Yksinäisyys tässä paratiisillisessä ympäristössä on kuin suloinen viihdytys sydämelleni, ja nykyinen nuorekas vuodenaika lämmittää ja tulvahduttaa minun useinkin kaiheksuvaa mieltäni. Jokainen puu ja jokainen pensas on yhtenä kukkaskimppuna, ja tekisi mieli muuttua perhoseksi saadakseen häilyä tässä tuoksujen meressä ja elää siinä.

Kaupunki itse ei ole miellyttävä, mutta ympäristö on sen sijaan sanomattoman kaunis. Tämä luonnonkauneus on saanut kreivi von M—— vainajankin perustamaan puistonsa eräälle näistä vuorenrinteistä, jotka mitä ihanimmassa vaihtelussa risteilevät ja muodostavat armaita laaksoja. Puisto on yksinkertainen, ja kohta sisään astuttuansa tuntee, ettei sen pohjakaavaa ole piirtänyt mikään tieteellinen puutarhuri, vaan tunteellinen sydän, joka sen siimeksessä on tahtonut nauttia omaa itseään. Monet kyynelet olen jo vuodattanut vainajan muistolle siinä rappeutuneessa puistohuoneessa, joka oli hänen lempipaikkansa ja joka nyt on minunkin. Pian saan vallita mielin määrin puutarhassa; parissa päivässä olen jo voittanut puutarhurin suosion, eikä hänen tarvitse sitä katua.

10 p. toukok.

Sieluni on vallannut iloisuus, ihmeellinen kuin tämä suloinen kevätaamu, josta koko sydämeni nauttii. Olen yksin ja iloitsen elämästäni täällä, tässä ympäristössä, joka on luotu semmoisia sieluja varten kuin minun. Olen niin onnellinen, ystäväni; olen niin tulvillani levollista, rauhallista olemistuntemista, että taiteenikin kärsii siitä. En osaisi nyt piirtää, en vetäisyäkään, mutta koskaan en ole ollut suurempi maalari kuin näinä hetkinä. Kun tämä armas laakso autereisena huuruu ympärilläni, kun aurinko tuossa korkeana lepää tämän metsäni siimeksisen pimennon yllä ja ainoastaan jokin yksityinen säde murtautuu sen pyhättöön, ja kun minä tässä makaan korkeassa heinikossa juoksevan puron partaalla ja ihmetellen huomaa nuo tuhannet monenkaltaiset ruohonkorret lähelläni maan pinnalla; kun tunnen lähempänä sydämelläni tuon korsien välillä pujotteileivan pikkumaailman, nuo lukemattomat, selittämättömät ja monimuotoiset madot ja itikat, ja kun tunnen lähelläni tuon Kaikkivaltiaan, joka meidät kaikki on luonut kuvansa mukaan, kun tunnen tuon Kaikkirakkauden humisevan läsnäolon, jonka sylissä me ihanuudessa värjyen iäti olemme ja elämme — ystäväni, kun silloin silmissäni hämärtää ja liikkuu, ja kun maailma ympärilläni ja taivas lepäävät sielullani kuin rakastetun kuva, silloin sulaa mieleni usein kaipaukseksi ja minä ajattelen: oi, että voisit ilmaista kaiken tuon, voisit huokua paperille kaiken tuon, joka niin täytenä ja niin lämpimänä elää sinussa, niin että heijastuisi sielusi siinä, kuten heijastuu sielussasi äärettömän Jumalan läsnäolo! — Ystäväni, mun ystäväni. — Mutta minä menedyn, minä uuvun näiden näkyjeni ihanuushurmaan.

12 p. toukok.

En ymmärrä, keijuvatko pettävät henget tämän seudun yllä, vai sydämeni lämmin taivainen kuvitusko loihtii kaiken täällä ympärilläni niin paratiisilliseksi. Tässä on ihan edustalla eräs kaivo, kaivo, jonka partaalle olen lumottu, kuin konsanaan Melusine sisarinensa. — Menet alas matalaa mäentörmää ja tapaat edessäsi holvin, josta parikymmentä porrasta johtaa alas paikalle, missä kumpuaa marmorilohkelmista esiin mitä kirkkainta vettä. Matala muuri, joka ylempänä reunustaa paikkaa, korkeat puut, jotka ympärillä varjoovat sitä, paikan viileys, kaikessa siinä on jotain niin vetävää, jotain oudon värisyttävää. Ei mene päivääkään, etten istuisi hetkistä siellä. Kaupungin tytöt käyvät siellä vettä noutamassa, viattomin ja välttämättömin toimitus maailmassa, jonka muinoin kuninkaitten tyttäretkin itse tekivät. Siinä istuissani herää mielessäni niin elävänä patriarkkojen aika, näen heidät kaikki, nuo vanhat, kuinka he tekevät tuttavuuksiaan ja kosivat kaivojen partailla ja kuinka kaivojen ja lähteitten yllä lihoittelee kuin hyvää suovia haltioita. Oi, eipä liene helteisen kesäpäiväkävelyn jälkeen saanut virkistää itseään lähteen viileässä se, joka ei olisi tuntenut tätä samaa.

13 p. toukok.

Kysyt, lähetätkö minulle tänne kirjani? Ystäväiseni, säästä Herran nimessä minua niiltä! En enää kaipaa johtoa ja rohkaisua ja innostuttamista; kohiseehan tämä sydämeni jo itsessäänkin tarpeeksi; tuutulaulua minä nyt tarvitsen ja semmoisen olen koko täydellisyydessään löytänyt Homeroksessani. Kuinka usein hiljennänkään kiihtynyttä levotonta vertani lepoon, sillä mitään niin epätasaista ja epävakasta et voi löytää kuin tämä sydämeni. Mutta rakkaani! tarvitseekohan minun sanoakaan sitä sinulle, sinulle, joka niin usein saat kärsiä nähdessäsi, kuinka heittäydyn tuskasta hurjailuun ja suloisesta surumielisyydestä turmiolliseen intohimoon. Niinpä hemmoittelenkin sydäntäni kuin sairasta lasta, annan sen noudattaa kaikkia oikkujaan. Mutta älä puhu tästä muille; on ihmisiä, jotka paheksuisivat minua sen takia.

15 p. toukok.

Seudun rahvas alkaa jo tutustua minuun ja pitää minusta, varsinkin lapset. Kun ensin alussa menin heidän seuraansa ja ystävällisesti kyselin yhtä ja toista, luulivat muutamat, että aioin tehdä pilaa heistä, ja antoivat välisti hyvinkin tyydyttäviä vastauksia. Se ei sentään pahoittanut mieltäni, tunsin vain elävästi mitä jo usein ennenkin olen ollut huomaavinani, että nimittäin muutamat säätyläisluokkaan kuuluvat henkilöt aina koettavat pysytellä kylmässä etäisyydessä varsinaisesta rahvaasta, ikäänkuin pelkäisivät kadottavansa jotakin, jos lähenisivät sitä; sitäpaitsi on raukkoja ja ilkeitä irvihampaita, jotka näyttävät alentuvan ainoastaan antaakseen alhaisemman kansan sitten sitä kipeämmin tuntea ylimielisyyttään.

Tiedänhän kyllä, ettemme kaikki ole emmekä voi olla samanarvoisia; mutta mielestäni ne, jotka pitääkseen arvoansa yllä arvelevat tarpeelliseksi pysytellä erillään n.s. rahvaasta, ovat aivan yhtä raukkamaisia kuin semmoinen pelkuri, joka kätkeytyy vihollisensa edestä, koska pelkää joutuvansa tappiolle.

Tulin äsken juuri kaivolle ja tapasin siellä nuoren palvelustytön, joka oli laskenut astiansa alimmalle portaalle ja nyt tähysteli, tulisiko ketään toveria, joka auttaisi häntä nostamaan sitä pääläelleen. Minä alas ja katsahdin häneen. — Saanko auttaa, tyttöseni? sanoin. — Hän lensi tulipunaiseksi. — Eihän nyt, herra, sanoi hän. — No kursailematta. — Hän järjesteli kantosuojustaan ja minä autoin. Hän kumarsi kiitokseksi ja nousi portaita.

17 p. toukok.

Tuttavia olen saanut täällä jo paljon, seuraa ei minulla sentään vielä ole minkäänmoista. En ymmärrä mikä minussa niin vetää ihmisiä puoleensa; niin moni kiintyy minuun ja jää riippumaan minuun, ja sitten on minun niin tuskallista, kun tiemme kulkeekin vain niin pienen taipaleen yhdessä. Jos kysyt, millaisia ihmiset täällä ovat, niin minun täytyy vastata: kuten kaikkialla! Onpa se yksitoikkoinen juttu, tuo ihmissuku! Useimmat kuluttavat suurimman osan aikaansa saadakseen elää, ja se hitunen vapautta, joka heille siitä liikenee, kiusaa heitä niin, etteivät tiedä mitä tehdä siitä päästäkseen. Oi ihmistäkin ja hänen tarkoitustaan!

Eräs omituisuus sentään on minusta erinomainen ihmisissä! Kun toisinaan saa unohtaa itsensä ja nauttia heidän mukanaan iloista, joita ihmiselle vielä on suotu, kun saa hyvin katetun pöydän ääressä huolettomasti ja hilpeästi lasketella kaskujaan tai sopivissa tilaisuuksissa järjestää kävelyretkiä, tanssiaisiasia tai muuta semmoista, niin se vaikuttaa viihdyttävästi minuun; ei sentään saa silloin johtua mieleeni, että minussa sitäpaitsi lepää niin paljon muita voimia, jotka kaikki käyttämättöminä lahoavat ja joita minun huolellisesti täytyy salata. Oi, semmoinen ahdistaa niin koko sydäntä. — Ja meikäläisten osana on sittenkin aina tulla väärinkäsitettyiksi!

Oi, ettei minulla enää ole nuoruuteni ystävätärtä! oi, että ollenkaan olen tuntenutkaan häntä! — Sanoisin silloin: houkkio sinä olet, etsit semmoista, jota ei meille maan vaeltajille ole suotukaan. Mutta nyt on minulla ollut hän, olen saanut tuntea tuon sydämen, tuon suuren sielun, jonka rinnalla näytin mielessäni enemmän kuin olinkaan, minä kun silloin olin kaikkea mitä olla voin. Hyvä Jumala, jäikö mitään sielussani salaan silloin? Eikö hän kirvoittanut minussa tuota ihmeellistä tunnetta, jolla sydämeni syleilee koko luontoa? Koko seurustelummehan herkkyyi iäistä, hienointa, hennointa tunnelmaa, säihkyi henkevintä terävyyttä, jonka joka vivahdus melkein ylimielisyyteen saakka välähteli nerokkuutta. Ja nyt! — Oi, vuodet, jotka hän oli vanhempi minua, veivät hänet, varhemmin hautaankin. En koskaan unohda häntä, en koskaan hänen ylevää sielunlujuuttaan, en hänen jumalaista nöyrää mielenmalttiaan.

Muutama päivä sitten tulin tuttavaksi erään nuoren herra V—n kanssa; hän on avomielinen nuorukainen, jonka kasvopiirteet tekevät varsin edullisen vaikutuksen. Hän on vast'ikään palannut akatemioista, ei taida juuri kuvitella itseään ihan täysoppineeksi, mutta arvelee sentään tietävänsä enemmän kuin muut. Ahkera hän näkyy olleenkin, huomaan sen kaikesta; lyhyesti, somat tiedot näkyy miehellä olevan. Kun hän kuuli, että piirustelen ahkerasti ja osaan kreikkaa (kaksi merkillisyyttä näillä main), tuli hän kohta luokseni ja lateli minulle tietoja paljon, puhui Batteux'sta Woodiin, de Piles'istä Winckelmanniin asti, ja vakuutti minulle, että hän oli lukenut ihan lävitse Sulzerin "Teorian" ensimmäisen osan, ja että hänellä oli hallussaan eräs Heynen käsikirjoitus, joka käsitteli antiikin tutkimusta. Annoin hänen jutella ja kuuntelin.

Erään toisenkin uuden tuttavuuden olen tehnyt; hän on eräs perin kunnan mies, joka on ruhtinaallisena amtmannina täällä, avomielinen, vilpiton ihminen. Kerrotaan ihan virkistävän sielua saada nähdä häntä lastensa piirissä, joita hänellä on yhdeksän; hänen vanhimmasta tyttärestään varsinkin puhutaan paljon. Hän on kutsunut minua tervehtimään itseään, ja näinä päivinä pistäynkin siellä. Hän asuu eräässä ruhtinaallisessa metsästyslinnassa, puolentoista tunnin matkan päässä täältä, jonne hän on saanut luvan muuttaa vaimonsa kuoltua, hänestä kun olisi ollut liian tuskallista jäädä tänne kaupunkiin ja virkataloonsa.

Muuten on tielleni osunut muutamia kieroja originaaleja, jotka ovat ihan sietämättömiä, sietämättömimpiä ystävydenosoituksissaan.

Hyvästi nyt! Kirjeeseen olet kai tyytyväinen, sehän on ihan kertovaa laatua.

22 p. toukok.

Niin monella on ollut sellainen tunne, kuin ihmiselämä olisi ainoastaan unta, ja minussakin on tämä tunne aina valveilla. Kun katselen, kuinka ahtaassa piirissä ihmisen toimivat ja tutkivat voimat saavat liikkua, kun katselen, kuinka kaikki ihmistoiminta tähtää vain siihen, että tarpeet, joilla ei ole muuta tarkoitusta kuin pidentää tätä vaivaista olemassaoloamme, saisivat tyydytyksensä, ja kun sitten näen, kuinka kaikki varmaan rajaan asti ulottuvan tutkimuksen tyydytys ja tynnytys on vain uneksuvaa, nöyrtyvää alistumista, jonka vallassa ihminen kuvaa seinät, jotka joka puolelta ahdistavat ja vangitsevat hänen sieluaan, kirjavilla, välkkyvillä hahmoilla ja valoisilla näköaloilla, — niin tuo kaikki, oi Wilhelm, lyö minut mykäksi. Minä vaivun itseeni takaisin ja tapaan siellä kokonaisen maailman! Mutta senkin enemmän aavistuksena ja hämäränä pyrkimyksenä kuin selvänä kuvana ja elävänä voimana. Ja silloin uiskentelee ja värjyy kaikki aisteissani, ja minä hymyilen niin uneksuvana ympärilleni maailmaan.

Etteivät lapset tiedä, mitä ja miksi he tahtovat, se nyt on perin selvää kaikille korkeastioppineille opettajille ja hovimestareille, mutta että täysi-ikäisetkin harhailevat ja hapuilevat täällä maanpinnalla kuin lapset eivätkä tiedä sen paremmin kuin nämäkään mistä he tulevat ja minne menevät, ja yhtä vähän toimivat todellisten tarkoituserien mukaisesti, ja yhdellä tapaa antavat makeisten ja namusten ja koivuvitsan määrätä toimintansa: sitä ei kukaan mielellään uskoisi, ja minusta tuntuu sentään, kuin se olisi niin silmännähtävää.

Myönnän kyllä, tiedänhän nimittäin mitä väittäisit tähän vastaan, myönnän mielellänikin, että ne ovat onnellisimpia, jotka elävät päivästä päivään kuin lapset, jotka laahaavat nukkiensa mukanaan, pukevat ne ja riisuvat taas, jotka harras-uskoisina nuuskivat kaapin ympärillä, jonne äiti on lukinnut makeiset, ja jotka, kun vihdoin saavat kahmaista haluamaansa, sullovat sitä suunsa täyteen ja huutavat: enemmän! He ovat onnellisia. Mukavaa on niidenkin, jotka osaavat vaivaisille pikkupyrrinnöilleen, vieläpä intohimoilleenkin antaa komealta kajahtavia nimiä ja kuulutella niitä ihmiskunnalle kuin mitäkin suurtekoja sen hyväksi ja siunaukseksi. — Onnellisia he! — Mutta se, joka nöyränä huomaa, mihinkä tämä kaikki päättyy, joka näkee, kuinka näppärästi jokainen pikkuporvari, joka on saanut onnipahasensa satamaan, osaa somistaa puutarhatukkunsa paratiisiksi, ja kuinka hartaasti onnetonkin taakkoineen mennä laahustaa tietään, ja kuinka kaikki yhtä kiihkeästi pyrkivät nauttimaan tämän auringon valosta hetkenkin kauemmin — niin, hän vaikenee ja muodostaa oman maailmansa itsestään, ja on hänkin onnellinen, koska hänkin on ihminen. Ja sitten, niin rajoitettu kuin onkin tilansa, elää hänellä sentään

sydämessään aina suloinen vapaudentunto ja hän tietää, että hän, milloin vain tahtoo, voi jättää tämän vankikoppinsa.

26 p. toukok.

Tunnethan ennestään tapani kotiutua, kuinka valitsen jonkin ystävällisen paikan ja omastun sinne ja elelen siellä kaikessa kodikkaassa hupaisuudessa. Täälläkin olen keksinyt paikan, joka on miellyttänyt minua.

Noin tunnin matkan päässä kaupungista on kylä, jonka nimi on Wahlheim. [Lukija älköön vaivautuko etsimään tässä mainittuja paikkoja; olemme katsoneet tarpeelliseksi muuttaa alkuperäisissä kirjeissä mainitut oikeat nimet toisiksi.] Se sijaitsee erinomaisen hauskaasti eräällä kukkulalla, ja kun ylhäällä astelee jalkapolkua kylää kohden, näkee edessään yhtä haavaa koko laakson. Hyvä ravintolanemäntä, joka vanhanakin vielä on ripeä ja ystävällinen, pitää tarjolla viiniä, olutta ja kahvia; paikan paras vetovoima on sentään pari lehmusta, mitkä tuuheine latvoineen siimestävät pientä kirkon edustalla olevaa aukiota, jota ympäröi piiri talonpoikaistaloja, aittoja ja pihoja. Semmoista, niin kodikasta ja omaista paikkaa en helpolla voisi löytää toista; olenkin antanut kantaa ravintolasta itselleni pöydän ja tuolin sinne ulos, juon kahvini siellä ja luen Homerostani. Kun eräänä kauniina iltapäivänä ensimmäistä kertaa satuin tulemaan sinne lehmusten alle, oli siellä niin yksinäistä. Kaikki olivat ulkona pelloilla, vain eräs noin nelivuotias poika istui nurmikolla ja piti toista, ehkä puolivuotiasta lasta, joka istui hänen edessään, jalkojensa välissä, molemmin käsin rintaansa vastaan, niin että pikkulapsi istui kuin nojatuolissa; huolimatta vilkkaudesta, jolla poika mustine silmineen vilkuili ympärilleen, istui hän ihan hiljaa. Näky miellytti minua: istahdin eräälle auralle vastapäätä ja rupesin suurella mielenkiinnolla piirtämään tuota veljellistä ryhmää. Otin kuvaan vielä lähimmän aidan, erään aitan oven ja muutamia särkyneitä rattaanpyöriä, kaiken niinkuin ne sattuiivat olemaan siinä toistensa takana, ja hetken kuluttua havaitsin, että olin valmistanut hyvin järjestetyn ja sangen mieltäkiinnittävän piirroksen sepittämättä siihen mitään omastani. Tämä vahvasti päätöstäni vastaisuudessa aina pysyä luonnon pohjalla. Se yksin on pohjattoman rikas, ja sen perustalla yksin voi muodostua suureksi taiteilijaksi. Voihan esittää monenmoista sääntöjenkin puolustukseksi, melkein samaa kuin voi puhua porvarillisen seurapiirin puolustukseksi. Ihminen, joka kehittää itseään niiden mukaan, ei kyllä koskaan tee mitään ehdottomasti mieletöntä ja kehnoa, samoinkuin ihmisestä, joka antaa lakien ja säädyllisyyden muovata itseään, ei koskaan voi tulla ihan sietämätöntä naapuria eikä mitään merkillistä konnana; sitävastoin, sanottakoon mitä tahansa, todellista luonnontuntoa ja sen todellista ilmaisuja nuo kaikki säännöt sentään turmelevat! Sano sinä, että tämä on liian jyrkkää puhetta! että säännöt ainoastaan rajoittavat, ainoastaan leikkelevät liiaksi rehoittavat rypäleet pois j.m.s. — Ystävänä, kertoisinko vertauksen? Tuon laita on sama kuin rakkauden. Nuorukainen liittyy koko sydämellään neitoon, viettää kaikki päivänsä hänen luonaan, tuhlaa voimansa, koko omaisuutensa, ilmaistaksensa joka silmänräpäys neidille, että hän kokonaan antautuu ja kuuluu hänelle. Tulisi silloin siihen joku tusinaherra, mies, jolla on vakinainen valtionvirkansa, ja sanoisi hänelle: Hieno, nuori herra! On ihmisellistä, että ihminen rakastaa, mutta sitten pitää rakastaa myöskin ihmisellisesti! Jakakaa aikanne, toiset tunnit työlle, lepohetkenne omistakaa neidollenne. Tehkää itsellenne selväksi omaisuutenne suuruus, ja jos siitä liikenee yli välttämättömään tarpeittenne, niin en kiellä teitä siitä tuolloin tällöin antamasta hänelle lahjaa, kun ette vain tee sitä liian usein sanokaamme nyt esimerkiksi hänen syntymä- ja nimipäivikseen j.n.e. — Jos nyt nuorukainen noudattaa näitä neuvoja, niin hän on varsin käyttökelpoinen nuori mies, ja olisin itse ensimmäinen neuvomaan jokaista ruhtinasta ottamaan hänet neuvostoonsa, mutta hänen rakkaudestaan en menisi takuuseen enkä hänen taiteestaankaan, jos hän olisi taiteilija. Hyvät ystävät! miksi puhkee neronvirta niin harvoin esiin, miksi se kuohuu niin harvoin korkealaineisena, ja miksi se niin harvoin järkyttää teidän hämmästyviä sielujanne? — Rakkaat ystävänä, niitä asuu kummallakin puolella rantaa niin paljon noita mukavia, maltillisia herrasmiehiä, joiden puistohuoneet, kukkatarhat ja ryytimaat sortuisivat, ja jotka sentähden jo ajoissa osaavat tokeilla ja johdoilla varjella itseään tuolta tulevaisuudessa uhkaavalta vaaralta.

27 p. toukok.

Huomaanpa, että olen eksynyt intoilemaan, deklamoimaan ja puhumaan vertauksilla ja siinä kokonaan unohtanut kertoa, kuinka lasten sitten kävi. Istuin ehkä pari tuntia siinä aurallani kokonaan vaipuneena taiteelliseen tunnelmaan, josta eilinen lehteni antaa varsin hajanaisen kuvan. Tulee silloin illempana nuori nainen lasten tykö, jotka sillävälän eivät koko aikana olleet liikahtaneetkaan, hän tulee vasu käsivarrella ja huutaa jo kaukaa: Filip, sinä olet oikein kiltti poika. — Hän tervehti minua, minä vastasin, nousin, astuin lähemmäksi ja kysyin, oliko hän lasten äiti. Hän vastasi myöntävästi, ja antaen vanhemmalle puolikkaan vehnäkakkua käteen hän nosti pienemmän syliinsä ja suuteli sitä kaikella äidin hellyydellä. — Jätin, kertoi hän, tämän pikkuiseni Filipin huostaan ja kävin vanhimman poikani kanssa kaupungissa ostamassa vehnästä ja sokeria ja puuropannaa. — Tavarat näkyivät vasussa, josta kansi oli pudonnut. — Keitän Hannulleni (se oli nuorimman nimi) lientä illaksi; vanhin poikani, senkin

ilkimys, rikkoi eilen pannun, kun riiteli Filipin kanssa puuron karstasta. — Kysyin, missä tämä vanhin oli, ja hän ennätti tuskin kertoa, että poika oli jäänyt niitylle juoksentelemaan erään hanhiparin perässä, kun tämä jo juosten tuli paikalle, kädessä pähkinäpuuraippa, jonka hän antoi keskimmaiselle. Jatkoin keskusteluni vaimon kanssa ja kuulin, että hän oli koulumestarin tytär ja että hänen miehensä oli matkalla Sveitsissä nostamassa perintöä, jonka eräs serkku oli jättänyt jälkeensä. — Ovat yrittäneet petkuttaa häntä, kertoi vaimo, eivätkä ole vastanneet hänen kirjeisiinsä, siksi hän matkusti itse sinne. Ettei hänelle vain olisi sattunut mitään onnettomuutta, hän ei ole ilmoittanut mitään itsestään. — Minun kävi vaikeaksi erota vaimosta, annoin kullekin lapselle roposen, nuorimmankin varalle jätin vaimolle kolikon, että hän kaupungissa käydessään toisi sillä vehnäskakkua pojalle keittoon, ja sitten erosimme.

Kuule nyt, ystäväiseni, kun mieleni jännitys on äärimmillään, ja kun tuntuu kuin en enää voisi kestää, niin silloin lievittyy minussa kaikki se repeily, kun saan nähdä tuollaisen olennon, joka onnellisena ja tyytyväisenä häärii ja toimii omassa pienessä piirissään, joka elää päivästä toiseen ja näkee lehtien putoilevan eikä siitä ajattele sen enempää, kuin että nyt tulee talvi.

Siitä asti olen käynyt usein siellä. Lapset ovat jo aivan omastuneet minuun, he saavat sokeria, kun minä juon kahvia, ja iltaisin he saavat osansa voileivästäni ja piimästäni. Sunnuntaisin he saavat aina roposensa, ja ellen rukoushetken jälkeen ole siellä, on ravintolan emännällä määräys maksaa se puolestani.

Olemme jo hyvinkin tuttavii, he kertovat minulle kaikenmoista, ja erittäinkin huvittaa minua katsella, kuinka luonnollisesti ja paljaasti heidän intohimonsa ja pyyteensä ilmenevät, kun sattuu tulemaan paikalle muita kylän lapsia.

Paljon vaivaa on minulla ollut saada äiti uskomaan, etteivät lapset suinkaan häiritse herraa.

30 p. toukok.

Mitä äskettäin puhuin maalaustaiteesta, pitää varmasti paikkansa myöskin runouteen nähden; tulee vain osata ymmärtää ja nähdä paras ja uskaltaa lausua se, ja siinä onkin sitten lyhyesti sanottuna paljon. Sattui minulle tänään kohtaus, joka semmoisenaan kuvattuna muodostaisi ihanimman idyllin; mutta mitä tässä nuo runoudet, kohtaukset, idyllit! pitääköhän siis aina kohta puhua kaavoissa, kun yrittää käydä luontoon käsiksi.

Jos tämmöisen alun jälkeen odotat jotain hyvin ylevää ja suurenmoista, niin pahastipa petyt taaskin; eihän tässä sen enempää ole, eräs maalaispoika vain, joka minussa on herättänyt näin vilkasta myötätuntoa, — kerron tietysti taaskin huonosti, kuten tavallista, ja sinä taas, arvaan ma, pidät kuvaustani liioiteltuna; Wahlheim se taaskin on ja aina Wahlheim, jossa näitä kummia tapahtuu.

Oli eräs seurue juomassa kahvia tuolla ulkona lehmusten alla. Kun se ei oikein ollut mieleiseni, jäin jonkin tekosyyän nojalla syrjään.

Nuori talonpoikainen mies tuli silloin eräästä läheisestä talosta ja alkoi korjata jotakin vikaa aurassa, jonka tuonoin olin piirtänyt. Kun hänen olentonsa miellytti minua, menin puhuttelemaan häntä ja tiedustelin hänen olojansa; tulimme kohta tutuiksi ja, kuten minulle tavallisesti käy hänenkaltaistensa seurassa, ystäviksikin. Hän kertoi palvelevansa erään leskiemännän luona, joka kohteli häntä erittäin hyvin. Hän puheli niin paljon emännästään ja kiitti häntä niin, että piankin huomasin hänen koko sydämellään ja sielullaan kiintyneen häneen. Emäntä ei enää ollut nuori, kertoi hän, ensimmäinen miehensä oli ollut paha hänelle, eikä hän enää tahtonut mennä naimisiin; miehen kertomuksesta kuului niin selvästi esiin, kuinka kaunis ja suloinen emäntä oli hänen silmissään ja kuinka hartaasti hän toivoi, että tämä valitsisi hänet haiduttaakseen muistoa edellisen miehensä vioista, se kuului siitä niin elävästi, että minun pitäisi sana sanalta toistaa hänen puheensa, voidaksesi oivaltaa hänen mieltymyksensä, hänen rakkautensa ja uskollisuutensa. Niin, suurimman runoilijan lahjat täytyisi minulla olla, jotta samalla voisin elävästi kuvata sinulle hänen liikkeittensä ilmeen, hänen äänensä soinnun ja hänen katseensa taivaisen tulen. Ei, eivät mitkään sanat voisi ilmaista sitä hienoa hellyyttä, joka lepäsi koko hänen olentonsa ja kaikkien hänen liikkeittensä yllä; kaikki mitä minä voisin sanoa siitä on vain kömpelöä sen rinnalla. Varsinkin liikutti minua hänen pelkonsa, että voisin ajatella pahaa heidän suhteestaan ja epäillä lesken sopivaa käytöstä. Voin ainoastaan sisimmässä itsessäni toistaa, kuinka kaunista oli, kun hän puhui hänen vartalostaan ja hänen kasvustaan, joka ilman nuoruuden suloakin vielä niin voimakkaasti kiehtoien veti häntä puoleensa. En ole eläissäni nähnyt tuota pakottavaa halua ja polttavaa kaipauksen vetoa noin puhtaassa muodossa, niin, voinpa vaikka sanoa, etten ole edes uneksunut enkä kuvitellutkaan sitä noin puhtaaksi. Älä nyt toru minua, jos tunnustan, että kun ajattelen tuota viattomuutta ja totuutta, sulan palavaksi aina sisimpään sieluuni, ja että kaikkialla näen edessäni kuvan tuosta uskollisuudesta ja hellyydestä, ja että riudun ja näännyn, ikäänkuin itse olisin sytyksissä siitä.

Koetan nyt pikimmiten saada nähdä naisenkin, tai, kun oikein ajattelen, en sentään koetakaan. On parempi, että näen hänet hänen rakastajansa silmillä; ehk'ei hän näkyisikään omille silmilleni samanlaisena kuin hänet nyt näen, ja miksi turmelisin itseltäni kaunista kuvaa.

16 p. kesäk.

Miks'en kirjoita sinulle? — Semmoistako kysyt, ja olet sentään kuuluvinasi tietoviisaitten joukkoon sinäkin? Pitäisihän sinun arvatakin, että voin hyvin, ja vieläpä, että — lyhyesti vain, olen tehnyt tuttavuuden, joka koskee varsin läheltä sydäntäni. Olen — oh, enhän tiedä.

Vaikeaksipa käynee kertoa järjestyksessä sinulle, kuinka kaikki on tapahtunut, että olen tullut tuntemaan mitä suloisimman olennon. Olen iloinen ja onnellinen ja siis huono kertoja.

Enkeli! — Äsh, samaahan sanoo jokainen omastaan, eikö niin? Ja kuitenkin en osaa sanoa sinulle, kuinka täydellinen hän on, ja miksi hän on niin täydellinen; lyhyesti vain, hän on vallannut ja vanginnut koko mieleni.

Niin yksinkertainen ja niin järkevä, niin hyvä ja niin lujaluontoinen, sielunsa niin tyyni ja sentään niin toimielias ja todelliseen elämään kiintynyt.

Tuo kaikki, mitä tuossa latelen, on joutavaa, ihan joutavaa lorua ja tyhjää ylimalkaisuutta, jossa ei ole piirtoakaan hänen todellisesta itsestään. Joskus toiste — ei, ei toiste, nyt kohta tahdon kertoa sinulle kaiken. Ellen nyt sitä tee, en tekisi sitä koskaan. Sillä, näin meidän kesken, siitä kun rupesin kirjoittamaan, olen jo kolme kertaa ollut viskaamaisillani kynän kädestäni ja antamaisillani satuloida hevoseni lähteäkseen ulos ratsastamaan. Ja kuitenkin vannoin aamulla herätessäni, että tänään en lähde ratsastamaan, ja nyt sentään joka hetki juoksen ikkunaan katsomaan, kuinka korkealla aurinko vielä on.

— — —

En vain saanut maltetuksi itseäni, minun täytyi lähteä häntä näkemään. Tässä nyt taas olen, Wilhelm, syön illallisvoileipääni ja kirjoitan sinulle. Kuinka nautinkaan koko sielullani, kun saan nähdä hänet armasten, vilkkaitten lasten keskellä, hänen kahdeksan siskoksensa keskellä! —

Mutta jos jatkan tähän tapaan, olet lopussa yhtä viisas kuin alussakin. Kuule nyt siis, pakotan itseni yksityiskohtiin.

Kirjoitinhan äskettäin sinulle, että olin tullut tuttavaksi erään amtmanni S——n kanssa ja että hän kutsui minua käymään luonansa erakkomajassaan, tai paremmin pikku kuningaskunnassaan. Unohdin kutsun enkä ehkä olisi tullut käyneeksikään siellä, ellen sattumalta olisi keksinyt aarretta, joka piilee tuon hiljaisen seudun rauhassa.

Meidän nuoret herrat olivat järjestäneet pienet maalaistanssiaiset, joihin minäkin kernaasti lähdin. Kutsuin mukaani erään tšekäläisen neidon, hyvän ja sievän, mutta muuten vähäpätöisen tytön, ja sovimme, että ottaisimme vaunut ja menisimme huvipaikalle yhdessä tanssitoverini ja hänen serkkunsa kanssa ja matkalla ottaisimme mukaamme Charlotte S——n. — Saatte tutustua sangen kauniiseen neitoon, sanoi seuralaiseni, kun ajoimme avaraa, hakattua metsää metsästyslinnaa kohden. — Varokaa rakastumasta! lisäsi serkku. — Miksi niin? kysäisin. — Hän on kihloissa jo, vastaa tämä, hän on kihloissa erään kelpo miehen kanssa, joka nyt on matkoilla järjestämässä asioitaan, isänsä kun äskettäin on kuollut, ja samalla koettaa hankkia itselleen erästä edullista virkapaiikkaa. — Kuuntelin tuota jotenkin välinpitämättömästi.

Aurinko oli vielä noin neljännestunnin matkan päässä vuoren reunalta, kun saavuimme portille. Ilma oli hyvin helteinen, ja naiset olivat huolissaan ukonilman takia, jota vaaleanharmaat raskaat pilvet taivaanrannalla uhkasivat. Tekeysin ilmiantuntijaksi ja koetin tyynnyttää heitä, vaikka itseänikin jo rupesi aavistuttamaan, että huvimme ehkä häiriytyisi.

Olin astunut alas, ja palvelustyttö, joka tuli portille, pyysi meitä hetkisen odottamaan; Lotte-neiti tulisi kohta. Menin pihan poikki hyvinrakennettua taloa kohden, ja kun olin noussut edessä olevia portaita ja astunut ovelle, osui silmiini suloisin näky, mitä koskaan olen nähnyt. Etuhuoneessa juosta vilisteli kuusi lasta, noin yksitoistavuotiaasta kaksivuotiaaseen saakka, erään kaunisvartaloisen, keskikokoisen tytön ympärillä, joka oli puettu yksinkertaiseen vaaleaan pukuun, vaaleanpunaiset nauhat käsivarsilla ja rinnalla. Hänellä oli kädessään musta leipä, ja hän leikkasi siitä jokaiselle iän ja ruokahalun mukaisen viipaleen ja oli niin herttaisen näköinen antaessaan kullekin kappaleensa, ja jokainen kiitti niin koruttomasti, ensin sentään jo kauan, ennenkuin se oli leikattukaan, kurotettuaan pikku kätösiään ylös, ja lähti sitten illallisleipineen tyytyväisenä juosta livistämään pois tai hiljaisemmän luonteensa mukaan tyynesti pihaveräjälle katsomaan vieraita ja vaunuja, joissa heidän Lottensa piti lähteä. — Pyydän anteeksi, sanoi tyttö, että vaivaan teidät sisään ja annan neitien odottaa. Olin pukeutuessani ja kaikenlaista poissaoloni ajaksi järjestellessäni unohtanut antaa lapsille illallisleipää, eivätkä he ota sitä

vastaan keneltäkään muulta kuin minulta. — Lausuin jonkin tyhjänpäiväisen kohteliaisuuden; koko sieluni väilyi ja lepäsi hänen muotonsa, hänen äänensä, koko hänen olentonsa yllä, mutta sain aikaa sentään hiukan tointua hämmästyksestäni, kun hän juoksi sisään noutamaan hansikkaitaan ja viuhkaansa. Pikkuväki tarkasteli, pysytellen vähän etempänä, syrjästä minua, ja minä lähestyin nuorinta, joka oli erinomaisen kaunismuotoinen lapsi. Tämä vetäytyi pois päin, mutta juuri silloin Lotte tuli ovesta sisään ja sanoi: Louis, anna kättä herra serkulle. Poika tekikin sen vallan uljaasti, enkä voinut olla suutelematta sitä pikku palleroista. — Serkulle? sanoin, ojentaen käteni tytölle. Arvelleteko, että ansaitsen onnen olla sukulaisenne? — Oh, sanoi hän hilpeästi hymyillen, serkkupiirimme on sangen laaja, ja ikävä olisi, jos te olisitte huonoin heidän joukossaan. — Lähtiessään hän antoi Sofielle, hänen jälkeensä vanhimmalle sisarelle, noin yksitoistavuotiaalle tytölle, toimeksi pitää huolta lapsista ja tervehtiä isää, kun hän palaisi ratsastusretkeltään. Lapsille hän määräsi, että heidän tuli totella Sofieta aivan kuin tämä olisi hän itse, minkä muutamat nimenomaan lupasivatkin. Eräs pieni pikkuviisas valkotukka sentään, noin kuusivuotias, sanoi: Mutta ethän se sinä sentään ole, Lotte; sinut me sentään mieluummin pitäisimme. — Molemmat vanhimmat pojat olivat kavunneet vaunuihin, ja pyynnöstäni hän salli heidän seurata mukana metsään asti, jos he lupasivat olla härnäämättä toisiaan ja pitää kiinni lujasti.

Olimme tuskin ennättäneet istua paikoillemme ja naiset ehtineet tervehtiä ja tehdä huomautuksiaan toistensa pukujen, varsinkin hattujen johdosta, ja asianomaisesti arvostella seuraa, joka oli odotettavissa, kun Lotte jo käski kuskin pysähdyttää ja antaa veljiensä astua alas; nämä pyysivät kerran vielä saada suudella häntä kädelle, jonka toimituksen vanhempi pojista suorittikin kaikella sillä hellyydellä, joka voi olla ominaista viidentoista-ikäisille, toinen taas hätäisesti ja huolettomasti. Lotte lähetti kerran vielä terveiset pikkuväelle, ja me jatkoimme matkaamme.

Serkkuneiton kysäisi, oliko hän jo lukenut kirjan, jonka hän äskettäin oli lähettänyt hänelle? — En, vastasi Lotte, se ei miellytä minua, voitte saada sen takaisin. Edellinenkään ei ollut sen parempi. — Hämmästyin, kun kysyin, mitä kirjoja ne olivat, ja hän vastasi: [Meidän täytyy poistaa tämä kohta kirjeestä, jottei kenelläkään olisi syytä pahastua. Teemme sen, vaikkapa vakaammin katsoen onkin jokaiselle kirjailijalle jokseenkin yhdentekevää, mitä joku yksityinen tyttö tai joku nuori epävakaa herrasmies heistä sattuu ajattelemaan.] — Minusta kuvastui kaikessa, mitä hän puhui, niin varmapiirteinen luonne, ja oli kuin jokainen sana, minkä hän lausui, olisi levittänyt hänen kasvoilleen yhä uutta suloa ja henkevyuden välkettä, ja näytti kuin hänen kasvonsa olisivat vähän väliä selkeyneet yhä iloisemman tyytyväisiksi, kun hän tunsu, kuinka hyvin minä ymmärsin häntä.

Kun olin nuorempi, kertoi hän, en pitänyt mistään niin kuin romaaneista. Hyvä Jumala, kuinka hauskalta tuntui, kun sunnuntaisin sai vetäytyä jonnekin nurkkaan ja sydämensä pohjasta ottaa osaa jonkun Miss Jennyn onneen ja onnettomuuteen. Taitaisi tuo olla vieläkin hiukan mieleeni. Kun kuitenkin niin harvoin pääsen kirjan pariin, niin sen pitää sitten ollakin ihan mieleiseni. Ja semmoisesta kirjailijasta minä pidän parhaiten, joka kuvaa minun omaa maailmaani, jonka teoksissa tapahtuu samoin kuin ympärillänikin, ja jonka kertomus kiinnittää minua ja on yhtä lähellä sydäntäni kuin oma kotoinen elämänikin, joka tosin ei ole mikään paratiisi, mutta yhtä kaikki sentään sisältää niin sanomattoman paljon onnea.

Koetin salata liikutusta, jonka nämä sanat herättivät minussa. Se ei sentään kauaa onnistunut minulta: sillä kun kuulin, kuinka todesti hän sivumennen mainitsi Wakefieldin maalaispapista [On täytynyt tästäkin jättää muutamain kotimaisten kirjailijain nimiä. Ne, joille Lotte on antanut tunnustuksensa, tuntevat kyllä itse sen sydämessään, jos sattuvat lukemaan tämän kohdan, ja muillehan se asia ei kuulukaan.], — — jouduin ihan haltioihini, avasin hänelle koko sydämeni ja vasta muutaman hetken kuluttua, kun Lotte veti toiset taaskin osallisiksi keskusteluun, huomasin, että nämä koko ajan olivat istuneet siinä silmät selällään, ikäänkuin eivät olisi olleet samassa seurassakaan meidän kanssamme. Serkkuneiti vilkaisi aina tuon tuostakin ivallisesti minuun, mutta en välittänyt siitä mitään.

Keskustelu kääntyi tanssiin ja siitä lähtevään huviin. — Jos tanssinhalu on virhe, sanoi Lotte, niin tunnustan kernaasti, etten tiedä mitään, joka minusta vetää vertoja tanssille. Jos joskus satun olemaan hermostunut jostakin, niin menen vain epäviereisen klaveerini ääreen ja rummutan sillä jonkin tanssisävelen, ja kohta on kaikki hyvin taas. — —

Kuinka hivelikään mieltäni keskustelun aikana uppoutua noihin tummiin silmiin! kuinka vangitsivatkaan ja kiehtoivat koko sieluni nuo elävinä värähtelevät huulet ja nuo raikkaat, iloiset kasvot! kuinka unohdin kuunnella niitä sanojakin, joita hän käytti, kun vaivuin tuntemaan niiden ihanaa ajatussisällystä — voit kuvitella sen, sinä kun tunnet minut. Lyhyesti, kun vihdoin pysähdyimme juhlatalon edustalle, astuin vaunuista kuin uneksuva ja olin niin häipynyt uniini tämän värjyisän maailman keskellä, että tuskin huomasin soittoa, joka humuili vastaamme valaistusta salista.

Herra Audran ja joku N.N. — kuka niitä kaikkia nimiä muistaa! — jotka olivat serkun ja Lotten

kavaljeereina, olivat vastassa vaunun astimilla ja ottivat naisensa hoiviinsa; minäkin johdin omani ylös saliin.

Kiertelimme toisiamme menuetin siroissa kaaroksissa; kutsuin naisen toisensa perään kanssani tanssiin, ja kaikkein sietämättömimmät ne juuri vitkastelivat, ennenkuin ovensivat kätensä, jotta heistä pääsi. Lotte tanssijansa kanssa aloitti angleesin, ja arvaat iloni, kun tuli vuoromme tanssia häntä vastaan. Tanssimassa täytyy hänet nähdä! Kuule, hän on niin koko sielullaan ja sydämellään siinä mukana, hänen koko olonsa on yhtä sopusoinnun aaltoa, hän on niin huoleton, niin hilpeän välitön, ikäänkuin ei koko maailmassa olisikaan mitään muuta, ikäänkuin hän muuten ei ajattelisi, ei tuntisikaan mitään, ja varmaan on semmoisena hetkenä kaikki muu maailmassa hävinnyt ja häipynyt hänen tunnostaan.

Pyysin häntä toiseen kuviotanssiin, hän lupasi minulle kolmannen ja vakuutti samalla herttaisen avomielisesti minulle, että hän tanssii valssia niin äärettömän mielellään. — Täällä on tapana, jatkoi hän, että jokainen pari, joka kuuluu yhteen, tanssii valssinkin yhdessä, mutta minun kavaljeerini valssaa huonosti ja on minulle kiitollinen, jos hiukan helpotan hänen velvollisuuksiaan. Teidän neitinne ei myöskään osaa eikä viitsi sitä, ja huomasin angleesissa, että valssaatte hyvin; jos nyt tahdotte tanssia kanssani valssin, niin käykää pyytämässä herraltani, minä käyn samalla puhumassa neitinne kanssa. — Annoin kättä vahvistukseksi, ja sovimme, että hänen tanssijansa sill'aikaa pitäisi seurata minun neidilleni.

Nyt alkoi tanssi, ja aluksi huvittelimme tekemällä eri kädenliikkeitä ja kierroksia. Mikä sulo ja mikä keveys hänen jokaisessa liikkeessään! Ja kun viimein sukelsimme valssin pyörteisiin ja piirit alkoivat häilyä toistensa ohitse, kävi tanssi aluksi kyllä hiukan sekavasti, ainoastaan harvat kun osasivat sitä. Olimme niin järkeviä, että annoimme toisten ensin mekasta aikansa; vasta kun taitamattomimmat rupesivat väistymään tanssialta, aloimme me ja kestimme sitten erään toisen parin, Audranin ja hänen neitinsä kanssa loppuun asti. En milloinkaan ole tanssinut niin keveästi. En ollut ihminenkään enää. Pitää käsivarrellaan maailman rakastettavinta olentoa ja lihoitella hänen kanssaan kuin ilman tuuli, niin että kaikki ympärilläni hälveni silmistä, ja kuitenkin — ollakseni ihan rehellinen, Wilhelm, kuitenkin minä vannoin, että tyttö, jota minä rakastaisin ja joka olisi minun, ei ikinä saisi tanssia valssia kenenkään muun kanssa kuin minun, ei vaikka se sitten maksaisi henkeni. Sinä ymmärrät minua!

Kävimme muutaman vuoron salissa hiukan hengähtääksemme. Sitten hän istuutui, ja appelsiinit, viimeiset, jotka enää olivat saatavissa ja jotka olin pitänyt varalla meitä varten, maistuivat erinomaisen hyvälle; minua harmitti vain joka palanen, jonka hän kohteliaisuudesta leikkasi erälle tungettelevalle neidille, joka oli tullut istumaan viereemme.

Kolmannessa angleesissa olimme toisena porina. Kun tanssimme piiriä ja minä, Jumala tietäköön millä nautintoisella hurmauksella, riipuin hänen käsivarressaan ja silmissään, jotka olivat sulaa avointa ja puhdasta riemua, satuimme erään rouvan kohdalle, johon huomioni jo aiemmin oli kiintynyt, hänen ystävällisillä ja ei enää vallan nuorilla kasvoillaan kun oli mitä herttaisin ilme. Hän hymyili Lottelle, kohotti varoittavasti sormeaan ja mainitsi ohimennessään merkitsevällä äänenpainolla pari kertaa nimen Albert.

Kuka Albert on, ellei ole tungettelevää kysyä? kysäisin Lottelta. — Hänen piti juuri vastata, kun meidän samassa täytyi erota tehdäksemme suuren kumarruksen ja minusta näytti, kuin hänen otsaansa olisi varjostanut jokin ajatus, kun siinä kiertelemme toistemme ohitse. — Miksi en sanoisi sitä teille, virkkoi hän ojentaessaan kätensä minulle kävelyyn. Albert on eräs kunnan nuorukainen, jonka kanssa minä olen melkein kuin kihloissa. — Tämä nyt ei ollut minulle mitään uutta (neidithän olivat jo matkalla kertoneet siitä); mutta kuitenkin se oli uutta minulle, minä kun en vielä ollut ajatellut sitä suhteessa häneen, joka muutamassa hetkessä oli tullut minulle niin kalliiksi. Lyhyesti, minä hämmennyin, menetin malttini, jouduin väärien parien joukkoon, niin että kaikki meni sekaisin ja hämmentyi ja tarvittiin Lotten koko mielenmaltti ja kaikki hänen ponnistuksensa, ennenkuin taas pikaisesti saatiin järjestys palautetuksi.

Tanssi ei vielä ollut lopussa, kun salamat, jotka jo kauan olivat leimahdelleet taivaanrannalla ja jotka joka kerta olin koettanut selittää ilmanvälähdyksiksi, alkoivat kiihtyä ja jyrähdykset kuulua yli soiton. Kolme naista jätti piirin, heidän kavaljeerinsa seurasivat heitä; syntyi yleinen hämminki, ja soitto taukosi. On luonnollista, että kesken jotakin huvitusta ihmistä kohtaava onnettomuus tekee häneen syvemmän vaikutuksen kuin muuten, osaksi vastakkaisuuden tähden, joka astuu niin elävänä huomioon, osaksi ja ehkä enemmänkin siksi, että silloin olemme herkemmit kaikille vaikutuksille, alttiimmin tunnemme kaiken. Täten luulen voivani selittää ne kummalliset hätäytyneet ilmeet, joita näin useiden naisten kasvoilla. Kekseliäin kyyristyi erääseen nurkkaan, selin ikkunaan ja tukki käsillä korvansa. Eräs toinen polvistui hänen eteensä ja kätki kasvonsa hänen syliinsä. Kolmas tunkihe näiden väliin ja syleili onnettomuussiskojaan, silmät yhtenä kyyneltulvana. Muutamat tahtoivat kotiin; toisilla, jotka olivat vielä pahemmin tuperruksissaan, ei ollut edes sen vertaa mielenmalttia, että olisivat osanneet panna

pientäkään tenää nuorten keikailijaimme vapauksille, jotka täydessä touhussaansieppailivat suoraan suloisten pelonalaisten huulilta hätäisiä rukouksia, jotka olivat tarkoitettut taivaan taatolle. Muutamat herroistamme olivat vetäytyneet alas tupakoimaan kaikessa rauhassa, muu seura suostui kohta, kun emäntämme keksi kutsua meitä huoneeseen, jossa oli ikkunaluukut ja verhot. Tuskin olimme siellä, kun Lotte jo oli täydessä toimessa järjestämässä tuoleja piiriin, ja kun seura hänen pyynnöstään oli istunut, hän esitti jotakin leikkiä.

Näin muutamain jo, kuvitellen mielessään iloista panttileikkiä, suipistelevan huuliaan ja tyytyväisinä asettuvan mukavammin istumaan. — Leikimme numeroa, sanoi hän. Kuulkaa nyt! Kierrän teitä näin piirissä oikealta vasempaan, samalla te lausutte myöskin piirissä kukin vuorostaan numeron, joka tulee hänen osalleen, leikin täytyy lentää nopeasti kuin valkea, ja ken takertuu lausuessaan tai sanoo väärän numeron, saa korvapuustin, ja niin edespäin tuhanteen asti. — Nyt tuli hauskaa nähtävää. Lotte astui piiriä käsi ojossa. Yks', alkoi ensimmäinen, kaksi, sanoi seuraava, kolme kolmas, ja niin edespäin. Sitten hän rupesi astumaan nopeammin, yhä nopeammin; jo sekaantui yksi, läiskis! korvapuusti, kesken naurua toinen läiskis! ja nopeammin, nopeammin vain. Minäkin sain kaksi korvapuustia ja olin suureksi riemukseni huomaavinani, että ne olivat lujemmat kuin toisille annetut. Ennenkuin vielä oli päästykään tuhanteen, hukkuivat leikki jo yleiseen nauruun ja hälinään. Tuttavammat vetivät toisiaan syrjään, rajuilma oli ohitse, ja minä seurasin Lottea saliin. Mennessämme hän sanoi: Korvapuustit ovat saaneet heidät unohtamaan sekä ilman että muun! — En osannut vastata mitään. — Minä itse pelkäsin melkein pahimmin, jatkoi hän, mutta kun toisia rohkaistakseni tekeydyin rohkeaksi, unohdin koko pelkoni. — Astuimme ikkunan ääreen. Etäämpänä jyrähteli vielä, vieno sade suhisi maahan, ja ilman virkistävää tuoksu leyhyi niin lämpimän täyteläisenä vastaamme. Hän nojasi kyynärpäihinsä, katseensa häilyi yli seudun, hän kohotti silmänsä taivasta kohden, hän katsahti minuun, hänen silmänsä vettyivät, hän laski kätensä kädelleni ja sanoi: Klopstock! — Muistin kohta sen ihanan oodin, jota hän tarkoitti, ja hukuin siihen tunnelmani tulvaan, jonka tämä sana vuodatti ylitseni. En kestänyt enää, kumarruin hänen kättänsä kohden ja suutelin sitä silmäni sulavina suloisimpiin kyyneliin, ja kohotin katseeni taas hänen silmiinsä. — Ylevä runoilija, olisit nähnyt sen jumaloinnin, joka ilmeni tuossa katseessa, ja minä, oi etten tämän jälkeen enää ikinä saisi kuulla mainittavan nimeäsi, jota niin usein lausutaan turhaan.

19 p. kesäk.

En enää muista, mihin viimeksi ennätin kertomuksessani; sen vain tiedän, että kello oli kaksi, kun menin levolle, ja että jos, sen sijaan että kirjoitin, olisin saanut puhua kanssasi, olisin ehkä laverrellut aamuun asti.

En vielä kertonut kotimatkastamme tanssiaisista, en tänäänkään joutaisi kirjoittaa siitä.

Oli ihanin auringonnousu! Metsä pisarteli ja nurmikot välkkyivät raikkaina ympärillä. Neidit mukanamme nukahtivat. Lotte kysyi, tahdoinko seurata heidän esimerkkiään, hänestä ei tarvitsisi välittää. — Niin kauan kuin nuo silmät ovat avoimina, sanoin katsoen häntä silmästä silmään, ei ole vaaraa. — Kestimmekin molemmat hänen portilleen saakka, jonka eräs palvelustyttö varovasti aukaisi ja samalla vakuutti hänen kysymyksiinsä, että isä ja lapset voivat hyvin ja nukkuivat kaikki vielä. Erotessani pyysin, että samana päivänä vielä saisin käydä tervehtimässä häntä; hän antoi luvan ja minä kävin, ja siitä päivästä lähtien toimittakoot aurinko, kuu ja tähdet rauhassa tehtäviään, en tiedä päivästä enkä yöstä, ja koko maailma häipyy ympäriltäni.

21 p. kesäk.

Vietän päiviä niin onnellisia, kuin ainoastaan taivas voi valmistaa autuailleen; ja minusta tulkoon mitä tulleekin ja käyköön minulle kuinka käyneekin, ei koskaan ole minulla oleva oikeutta valittaa, etten ole saanut nauttia elämän iloista, elämän puhtaimmista iloista. — Tunnethan Wahlheimini; siellä olen ihan kotonani, sieltä on minulla vain puolen tunnin matka Lotten luokse, siellä nautin itseäni, siellä nautin kaikkea onnea, joka ihmiselle on suotu.

Kun valitsin Wahlheimin kävelyjeni päämääräksi, enpä silloin aavistanut, että se oli niin lähellä taivasta! Kuinka usein olin pitemmillä kävelyilläni milloin kukkuloilta milloin alemmaa laaksoista virran ylitse tähysteltyä tuota metsästyslinnaa kohden, joka nyt sulkee sisäänsä kaikki toiveeni!

Wilhelm! niin monenlaista olen ajatellut, olen ajatellut ihmisen pyrkimystä laajentamaan ja levittämään vaikutusalaansa, kuinka hän kokeilee ja yrittlee ja harhailee kaukaiseen; olen sitten ajatellut myöskin sitä sisäistä vetoa, joka saa ihmisen alttiisti mukautumaan kaikkiin siteihin ja rajoihin, joka saa hänet tahdottomana luisumaan tottumuksen uomaa ja olemaan välittämättä oikeasta ja vasemmasta.

Omituista, kun tulin tänne ja tuolta kukkulalta tähystelin alas tähän ihanaan laaksoon, kuinka kaikki ympärillä veti minua puoleensa! — Tuo metsikkö tuossa! — Oi, että saisit harhailla sen siimeksessä! Ja

tuossa tuo vuorenhuippu! — Oi, että saisit sieltä katsella avaraa näköalaa! — Nuo kukkulajonot ja nuo omaiset, sydäntä hyväilevät laaksot! Oi, että saisi häipyä niiden näkyyn! — — Minä riensin sinne ja palasin jälleen, mutt'en löytänyt sitä, mitä etsin. Oi, etäisyys on kuin tulevaisuus! Sielumme edessä lepää suuri, väräjäivä kokonaisuus, koko mielemme sulaa ja hukkuu siihen kuten silmämme, ja me kaipaamme, ah, kaipaamme antautua koko olennollamme sille, kokonaan hukkuu ja huveta yhden ainoan suuren, ihanan tunteen hekumaan. — Ja oi, kun olemme perillä, kun tuo, joka oli kaukana, nyt oli läsnä, niin on kaikki kuin ennenkin, ja seisomme taas siinä yhtä köyhinä ja rajoitettuina, ja sielumme riutuu ja janoaa tuota edestämme huvennutta viivoitusta.

Siten kaipaa levottominkin kulkija aina lopulta isänmaahansa takaisin ja löytää majassaan, puolisonsa povella ja lastensa piirissä ja heidän hyväksensä työskennellessään sen ilon ja tyydytyksen, jota hän turhaan on etsinyt avarasta maailmasta.

Kun aamulla auringon noustessa lähdin Wahlheimiin ja siellä ravintolan puutarhassa itse poimin sokeriliemeen, ja sitten istun ja kynin ne ja siinä sivussa luen Homerostani, kun käväisen pienessä keittiössä valitsemassa itselleni pannun, kun otan voita ja panen palkoni tulelle ja kannen päälle ja istun viereen ja tuon tuostakin liikkutellen niitä, niin näen elävästi edessäni, kuinka Penelopen ylimieliset kosijat teurastavat härkiään ja sikojaan, paloittelevat niitä ja paistavat. Ei mikään herätä mielessäni sellaista hiljaisen tyyntä, todellista tunnetta kuin tuommoinen patriarkaallinen elämä, josta nyt, Jumalan kiitos, voin kutoa piirteitä omaan elämään, näyttämättä teennäiseltä. Kuinka hyvältä tuntuu minusta, kun saan sydämessäni tuntea sitä yksinkertaista ja viatonta iloa, jota ihminen tuntee, kun hän voi laskea pöydälleen kaalinkerän, jonka hän itse on kasvattanut, ja kun hän samassa silmänräpäyksessä voi nauttia, ei ainoastaan kaalista, vaan kaikista niistä onnellisista päivistä, siitä kauniista aamusta, jona hän sen istutti, ja niistä ihanista illoista, joina hän kasteli sitä ja joina hän iloiten katseli sen edistymistä ja varttumista.

29 p. kesäk.

Toissa päivänä kävi lääkäri täältä kaupungista amtmannilla ja tapasi minut maassa piehtaroidessa Lotten lasten kanssa, joista muutamat ryömivät ylitseni, toiset nykivät minua, minä taas kutittelin heitä ja pidin kauheaa mekastusta. Tohtori, joka on tarkasti muotoja noudattava puunukke ja joka puhellessaan yhtäpäätä hypistelee kalvosimiaan ja nykii loputonta kaularöyhelöään, piti moista sopimattomana järkevälle ihmiselle, huomasin sen hänen nenästään. En sentään ollut millänikään, annoin hänen puhella viisauksiaan ja pystyttelin sill'aikaa lasten korttilinnoja, jotka he olivat särkeneet. Tohtori kuuluu sittemmin käyneenkin ympäri kaupungilla ja valitelleen, että amtmannin lapset ovat jo muutenkin tarpeeksi vallattomia, ja nyt se Werther turmelee ne kokonaan.

Niin, Wilhelm, lapset ovat minulle kalleimmat maailmassa. Kun katselen heitä ja näen pienessä olennossa idut kaikkiin niihin avuihin ja voimiin, joita he kerran välttämättä tarvitsevat menestyäkseen elämässä; kun itsepäisyydessä näen tulevaa kestävyyttä ja luonteenlujuutta, kun vilkkauksessa näen tulevaa hilpeyttä ja kyvyn keveästi karttaa maailman vaaroja, kun näen kaiken sen niin turmeltumattomana ja kokonaisena, niin aina, aina silloin toistan itselleni ihmiskunnan opettajan kultaiset sanat: ellette tule niinkuin yksi näistä! Ja nyt, ystävänä, nyt kohtelemme näitä, jotka ovat vertaisiamme ja joita meidän pitäisi pitää esikuvina, kohtelemme näitä kuin alamaisiamme. Heillä ei saa olla omaa tahtoa! — Eikö meillä itsellämme sitten ole? Ja mikä oikeus meillä on siihen? Sekö, että olemme vanhempia ja kokeneempia? — Jumala taivaassa! vanhoja lapsia näet edessäsi ja nuoria lapsia, et mitään muuta; ja kumpaisista sinulla on suurempi ilo, sen on Poikasi jo aikoja sitten julistanut. Mutta he uskovat häneen eivätkä kuule hänen sanojaan — tuohan on sitä iänikuisesti vanhaa ja aina uutta — ja kasvattavat lapsensa itsensä kaltaisiksi, ja hyvästi nyt, Wilhelm! Lopetan jo saarnani.

1 p. heinäk.

Kuinka lievittävä Lotten läsnäolon täytyy olla sairaalle, sen tunnen omasta sydänraukastani, joka kärsii pahemmin kuin moni sairastuoteella kituva. Hän viipyy nyt jonkin päivän kaupungissa erään kelpo naisen luona, joka lääkärien lausunnon mukaan on lähellä loppuaan ja joka viime hetkiseksi haluaa Lotten luokseen. Olin viime viikolla hänen kanssaan tervehtimässä St—n pastoria; St— on kappaleen matkaa syrjempänä vuoristossa. Tulimme perille kello neljän tienoissa. Lotte oli ottanut nuoremman sisarensa mukaan. Kun tulimme pappilan pihalle, jota kaksi korkeata pähkinäpuuta tuuheasti varjostaa, tapasimme tuon kunnan vanhuksen istumassa penkillä sisäänkäytävän edessä, ja hän virkistyi ihan kuin uudeksi mieheksi, kun näki Lotten, unohti ryhmyisen sauvansakin ja uskaltautui pystyyn häntä vastaan. Lotte juoksi hänen luokseen ja pakotti hänet istumaan, istuen itse hänen viereensä, sanoi monet terveiset isältään ja hyväili hänen rumaa likaista pikkupoikaansa, vanhuksen lemmikkiä. Olisit nähnyt, kuinka hän hääräili vanhuksen kanssa, kuinka hän koroitti ääntään, että puolikuuro vanhus kuulisi häntä, kuinka hän kertoi hänelle nuorista terveistä ihmisistä, jotka äkkiarvaamatta olivat kuolleet, kuinka hän ylisti Karlsbadin kylpylaitosta ja kiitti hänen aiettaan lähteä

ensi kesänä sinne, kuinka hän kertoi, että ukko nyt näytti paljon terveemmältä ja reippaammalta kuin viime kerralla, kun hän oli nähnyt hänet. Minä olin sillä välin koettanut olla kohtelias pastorin rouvalle. Ukko vilkastui oikein, ja kun en voinut olla kiittämättä kauniita pähkinäpuita, jotka niin armaasti varjostivat meitä, rupesi hän, vaikka se näyttikin käyvän häneltä vaikeanlaisesti, kertomaan meille niiden historiaa. — Tuosta vanhemmasta, sanoi hän, emme oikein tiedä, kuka sen on istuttanut; muutamat sanovat sen, toiset tämän papin. Mutta tuo nuorempi tuossa takana on yhtä vanha kuin vaimoni, lokakuussa viidenkymmenen. Hänen isänsä istutti sen samana aamuna, kuin hän illalla syntyi. Hän oli edeltäjäni virassa, ja olisi vaikeata sanoin kuvata, kuinka rakas tämä puu hänelle oli; minulle se on yhtä kallis. Sen varjossa istui vaimoni eräällä penkillä ja kutoi jotain, kun kaksikymmentäseitsemän vuotta sitten köyhänä ylioppilaana ensi kertaa astuin tälle pihalle. — Lotte kysyi hänen tyttärtään; tämän sanottiin lähteneen herra Schmidtin kanssa niitylle katsomaan työväkeä, ja sitten vanhus jatkoi taas kertomustaan: kuinka hän oli saavuttanut edeltäjänsä suosion, samoin hänen tyttärensä, ja kuinka hän ensin oli tullut papin apulaiseksi, sitten hänen seuraajakseen. Kertomus ei vielä ollut läheskään päättynyt, kun pastorin tytär, seurassaan herra, jota vast'ikään oli nimitetty Schmidiksi, tuli puiston halki; hän tervehti sydämellisesti Lottea, ja minun täytyy tunnustaa, ettei hän tehnyt minuun lainkaan epäedullista vaikutusta. Reipas, soreavartaloinen, tummanverevä tyttö, joka kyllä näin maalla olisi jonkin aikaa saattanut huvittaa hyvinkin. Hänen sulhasensa (siksi osoittautui herra Schmidt nimittäin kohta) oli hieno, mutta hiljainen mies, joka ei tahtonut ottaa osaa keskusteluamme, vaikka Lotte tuon tuostakin koetti vetää häntä siihen. Pahimmin kiusasi minua se, että olin hänen kasvoistaan huomaavinani, ettei hän ollut tuommoinen umpimielinen niin paljon hengenlahjojen puutteesta kuin oikullisuuttaan ja happamuuttaan. Jälkeenpäin se ilmeni, ikävä kyllä, liiankin selvästi; kun Friederike nimittäin, ollessamme kävelyllä, kulki Lotten ja toisinaan minunkin rinnallani, synkkenivät herran muutenkin tummahkot kasvot niin huomattavasti, että Lotte katsoi parhaaksi nykäistä minua hihasta ja selittää, että olin ollut liian kohtelias Friederikelle. Nyt ei minua kiusaa mikään niin kuin nähdä ihmisten piinaavan toisiaan; varsinkin kiusaa minua, kun näen nuorten, jotka vielä ovat elämänsä kukoistuksessa, jolloin he voisivat hilpeästi ja avoimesti iloita elämän riemuista, turmelevan toisiltaan harvat hyvät päivänsä kaikenlaisella joutavalla happamuudella, huomatakseen sitten vasta, kun se on liian myöhäistä, mitä korvaamatonta ovat tuhlanneet. Tuo kiusoitti minua, ja kun illemmalla palasimme pappilaan ja istuimme maitopöydän ääressä ja keskustelu sattui kääntymään elämän iloihin ja suruihin, niin en osannut olla tarttumatta lankaan ja oikein sydämeni pohjasta puhumatta kaikkea ärtyilemistä ja nurjatuulisuutta vastaan. Me ihmiset, aloitin, valitamme usein, mutta useimmiten mielestäni ihan syyttä, että hyvät ja onnelliset päivät ovat niin harvat elämässämme, mutta vastoinkäymisen päivät sitävastoin niin runsaat. Mutta jos aina avoimina ja alttiina ottaisimme vastaan sen hyvän, minkä kukin päivä mukanaan tuo, olisi meillä voimaa kestää kaikki pahakin, kun se vuorostaan kohtaa meitä. — Mutta eihän mielemme ole omassa vallassamme, väitti papinrouva: kuinka riippuvatkaan kaikki mielialamme ruumiintilastamme! Ellemme voi hyvin, tuntuu meistä kaikki käyvän nurin. — Myönsin tuon. — Katsokaamme siis, jatkoin, tuota joksikin sairaalloisuudeksi ja kysykäämme, onko mitään keinoja sitä vastaan? — Kas, ihan niin, sanoi Lotte: minä ainakin luulen, että meistä itsestämme riippuu siinä suhteessa paljon. Tiedän sen itsestäni. Kun jokin kiusaa minua ja on pahoittamaisillaan mieleni, pistäydyn ulos vaiti ja laulaa hyräilen jonkin tanssisävelen puutarhassa ja olen iloinen taas. — Juuri tuota tarkoitin, vastasin minä: ärtyisyyden laita on ihan sama kuin velttouden, se onkin yhtä lajia velttoutta. Luontomme on hyvin taipuvainen siihen, mutta jos kerrankin vain karkaisemme itsemme, sujuu työ kohta keveästi käsissämme, ja meillä on todellinen ilo siitä. — Friederike kuunteli hyvin tarkkaavasti, mutta nuorukainen huomautti, etteihän aina voi hallita itseään, ja ettei ainakaan voi olla tunteittensa herra. — Huomautin, että tässähän olikin kysymys ainoastaan epämieluisista tunnelmista, joista sentään jokainen aina tahtoi vapautua; eikähän kukaan voi tietää, kuinka pitkälle hänen voimansa riittävät, ennenkuin on koettanut. Sairaat ainakin mielellään kysyvät neuvoa jokaiselta lääkäriltä ja alistuvat suurimpiinkin kieltäymyksiin ja nauttivat katkerimpiakin lääkkeitä, jos niiden avulla vain on toivoa saada terveys takaisin. — Huomasin että vanhuksemmekin koetti tarkistaa kuuloaan voidakseen seurata keskusteluaamme, ja koroitin sentähden ääntäni, kohdistuen puheeni hänelle. — Saarnataan niin monenlaisia paheita vastaan, sanoin, mutta en ole kuullut, että vielä kukaan olisi saarnastuolista puhunut ärtyilemistä ja pahaa tuulta vastaan. [Nyttemmin on meillä sentään jo Lavaterin oivallinen saarna tästä aineesta, niiden saarnain joukossa, jotka hän on pitänyt Joonaan kirjan johdosta.] — Semmoinen kuuluisi kaupunkipappien tehtäviin, sanoi hän, talonpojat eivät tunne mitään "pahaa tuulta"; ehk'ei se sentään olisi niinkään turhaa, voisihan sillä antaa läksytyksen omalle rouvalleen edes ja herra amtmannille. — Me nauroimme kaikki, hän itse sydämen pohjasta mukana, kunnes sai ankaran yskäkohtauksen, joka keskeytti joksikin aikaa keskusteluaamme; sitten nuori herra taas aloitti katkenneen keskustelun: Tehän sanoitte ärtyilemistä paheeksi, minusta se on sentään liikaa? — Ei ollenkaan, sanoin minä, jos vain se, mikä vahingoittaa minua itseäni ja lähimmäistäni, ansaitsee sen nimityksen. Eikö se riitä, ettemme voi tehdä toisiamme onnellisiksi, pitääkö meidän vielä päällepäätteeksi turmella toisiltamme nekin ilot, joita sydän kullekin joskus valmistaa? Ja sanokaas minulle joku, joka pahalla tuulella ollessaan olisi niin ystävällinen, että kätkisi sen itseensä ja kärsisi siitä yksin, turmelematta toisten iloa ympärillään! Vai eikö koko pahoitteleminen pohjaltaan liene jonkinlaista sisäistä nöyryyttymistä, kun tuntee oman mitättömyytensä; eiköhän se lähtene

jonkinlaisesta tyytymättömyydestä itseemme, jossa aina on mukana jommoinkin annos kateutta, minkä joutava itserakas turhamielisyys on ärsyttänyt hereille? Näemme onnellisia ihmisiä, joiden onnen luoja *me* emme ole, ja sitä emme voi sietää. — Lotte hymyili minulle, kun huomasi, kuinka liikutettu olin, ja kyynel Friederiken silmässä kiihoitti minua jatkamaan. — Voi sitä, sanoin, joka käyttää vaikutusta, mikä hänellä on jonkun sydämeen, riistääkseen siltä ne yksinkertaiset ilot, jotka siinä itsestään taimivat. Kaikki lahjat ja kaikki ystävällisyydet maailmassa eivät korvaa yhtä ainoatakaan silmänräpäystä, jolloin ihminen on iloinnut itsessään ja jonka tyrannimme kateellinen ärtymys on myrkyttänyt.

Sydämeni oli sinä hetkenä tulvillaan, mielessäni heräsi niin monta mennyttä muistoa, ja silmiini tulvi kyyneliä.

Oi, huudahdin, kunpa muistaisi jokainen sanoa joka päivä itselleen, ettei hän voi tehdä mitään muuta ystäviensä hyväksi kuin jättää heille heidän omat ilonsa ja lisätä heidän onneaan siten, että itse nauttii heidän mukanaan siitä. Vai voitko sinä, kun he sisimmässä sielussaan kärsivät ahdistavaa tuskaa, kun he riutuvat ja menehtyvät kärsimyksiensä alle, voitko silloin antaa heille pisarankaan lievitystä?

Ja entä kun sitten viimeinen tuskanalainen sairaus kohtaa ihmistä, jonka olentoa ja terveyttä sinä hänen kukoistuspäivinä olet kalvanut, ja hän silloin lepää edessäsi niin sydäntäsärkevän raukeana, silmät tunnottomina tuijottaen taivaaseen ja kalpealla otsallaan helmeilevä kuolemanhiki, ja sinä silloin seisot hänen vuoteensa edessä kuin tuomittuna ja kirottuna, tuntien, niin tuhaksi lyövän elävästi tuntien, ettet mitään voi kaikkine rikkauksinesi, ja tuska silloin kouristaa sinun sisintäsi niin, että antaisit kaikkesi, jos sillä voisit tuottaa pisarankaan lohdutusta, kipinäkään rohkaisua tuolle kuolevalle olenolle.

Tätä sanoessani muistui niin järkyttävän elävästi mieleeni eräs juuri tuollainen kohtaus, jota itse olin ollut näkemässä. Nostin nenäliinan silmilleni ja poistuin seurasta, ja vasta Lotten ääni, kun hän kutsui: lähdetään nyt, toinnutti minut. Kuinka hän matkalla nuhteli minua, että otan liian herkästi osaa kaikkeen, että menen ihan turmiolle siitä, ja että minun pitäisi säästää itseäni! — Oi sinua enkeliä! Sinun vuoksesi minun täytyy elää!

6 p. heinäk.

Hän on yhä kuolinsairaana ystävättärensä luona, ja aina hän pysyy samana, aina hän on tuo sama huomaava, armas olento, joka, minne hän silmänsä luokin, aina lievittää tuskia ja tekee onnellisia. Eilen illalla hän lähti Mariannen ja pikku Malchenin kanssa kävelylle, minä tiesin siitä ja menin heitä vastaan ja kävelimme sitten yhdessä. Noin puolentoista tunnin kuluttua käännyimme takaisin kaupunkia kohden ja tulimme kaivolle, joka jo ennestäänkin oli minulle rakas, mutta joka nyt tuli minulle vielä tuhat kertaa kalliimmaksi. Lotte istahti kaivon aitaukselle, me toiset jäimme seisomaan hänen eteensä. Katsahdin ympärilleni, ja samassa muistui mieleeni aika, jolloin vielä olin niin yksin. — Rakas kaivo, ajattelin, siitä saakka en enää ole levähtänyt katveessasi, en toisinaan ole ohitse rientäissäni edes katsetta luonut sinuun. — Katsahdin sinne alas ja näin, kuinka pikku Malchen toimessaan kapusi ylös portaita, kantaen kätösessään vesilasia. — Silmäsin Lotteen ja tunsin mitä kaikkea hän minulle oli. Sillävälin Malchen ennätti laseineen perille. Marianne aikoi ottaa sen häneltä: Ei! huusi lapsi, äänessään mitä suloisin ilme, ei, Lotte saa ensiksi juoda! — Olin niin ihastuksissani siitä suloisesta vakavuudesta ja viattomuudesta, jolla hän lausui tämän, etten osannut olla nostamatta lasta syliini ja suutelematta häntä pikaisesti; lapsi parahti itkemään täyttä kurkkua. — Nyt teitte pahasti, sanoi Lotte. — Seisoin hämmästyneenä. — Tule, Malchen, jatkoi hän, ottaen lasta kädestä ja taluttaen häntä alas portaita, peseydy tuossa puhtaassa lähteessä, pian, pian, niin se ei tee mitään. — Minä seisoin siinä ja katselin, kuinka hartaasti lapsi märillä kätösillään hankasi poskiaa, niin varmasti uskoen, että tuo ihmelähde kyllä puhdistaa hänestä kaiken tahran ja torjuu sen häpeän, että hänen nyt pitäisi saada tuommoinen hirveä parta; Lotte lopulta tyynnytti, että nyt riittää jo, mutta lapsi vain kahta hartaammin hankasi poskiaa, ikäänkuin olisi tuuminut, ettei hyvää tule koskaan liikaa. — Kuule, Wilhelm, en ikinä ole kunnioittavammin tuntein ollut mukana missään kastetoimituksessa — ja kun Lotte viimein tuli ylös portaita, olisin mielelläni heittäytynyt polvilleni hänen eteensä kuin profeetan, joka on sovittanut kansansa synnit.

Illalla en iloltani malttanut olla kertomatta tapauksesta eräälle, jolla luulin olevan tunnettakin, hän kun on teräväjärkinen mies; mutta mihin kekoon pistinkään pääni! Hän sanoi, että Lotte oli menetellyt huonosti: lapsille ei ikinä saisi luulotella mitään; sellainen voi istuttaa heihin monenlaisia erehdyksiä ja taikauskaisuuksia, joilta lapsia jo aikaisin pitäisi varjella. — Muistui silloin mieleeni, että sama mies oli viikko sitten kastattanut lapsensa, ja jätin sentähden asian sikseen, mutta sydämessäni varmenin yhä siitä totuudesta, että meidän pitää menetellä lasten suhteen niinkuin Jumala meidän, joka tuudittaa meidät onnen uniin antaen meidän hapuilla ystävällisten harhakuvien perään.

8 p. heinäk.

Kuinka lapsellinen ihminen onkaan! Kuinka ahnehtii yhtä silmäystäkin! Kuinka lapsellinen onkaan! Olimme lähteneet Wahlheimiin. Naisten piti lähteä ajelemaan, ja kävellessämme olin huomaavinani Lotten tummissa silmissä — — Houkkio minä olen, suo se anteeksi minulle, mutta sinun pitäisi saada nähdä ne, nuo silmät. — Lyhyimmästi vain (minulla on nimittäin niin kova uni, että silmäni väkisin tahtovat painua umpeen), kuule siis, naiset astuivat vaunuihin, me, nuori herra W—— Selstadt, Audran ja minä, seisoi vieressä. Vaunuista he juttelivat vielä hetkisen herrain kanssa, jotka olivatkin hyvin vilkkaita ja iloisia. — Koetin tavoittaa Lotten katseen; oi, se liiti, liiti toisesta toiseen. Mutta minuun, minuun, joka vain sitä kaivaten seisoin siinä, minuun se ei sattunut! — Sanoin sydämessäni hänelle niin tuhannet tuhannet hyvästit! Ja hän ei katsonut minuun! Vaunut lähtivät liikkeelle, ja silmäni kiertyi kyynel. Katselin hänen jälkeensä ja näin Lotten päähineen kumartuvan ulos ikkunasta, hän kääntyi katsomaan taakseen, ah! minuako? — Oma ystäväni! Tällaisessa epävarmuudessa minä elän; ainoa lohdutukseni on: ehkä hän sentään katsoi taakseen minua! Ehkä! — Hyvää yötä! Oi, millainen lapsi minä olen!

10 p. heinäk.

Näkisitpä, kuinka tuhumalta näytän, kun jossakin seurassa sattuu puhe kääntymään häneen! Ja jos vielä päällepäätteeksi joku kysyy, miten hän miellyttää minua? — Miellyttää! Sitä sanaa vihaan kuolemakseni. Millainen ihminen se olisi, jota Lotte "miellyttäisi", jonka koko mieltä, koko sielua hän ei täyittäisi! Miellyttää! Äskettäin kysyi minulta eräs, kuinka Ossian minua miellyttää!

11 p. heinäk.

Rouva M—— on hyvin huonona; minä rukoilen hänen henkensä puolesta, kärsin nimittäin Lotten kanssa. Tapaan hänet silloin tällöin ystävättäreni luona, ja tänään hän kertoi minulle omituisen kohtauksen. — Vanha herra M—— on itara, kitsas saituri, joka elämänsä mittaan on ihan tarpeeksi asti kiusannut ja vaivannut vaimoaan; tämä on sentään jotenkuten aina osannut suoriutua kaikista pälkähistä. Muutama päivä sitten, kun lääkäri oli sanonut hänen loppunsa lähenevän, kutsutti hän miehensä luokseen (Lotte oli saapuvilla huoneessa) ja puhutteli häntä tähän tapaan: Minun pitää tunnustaa sinulle eräs asia, joka kuoltuani voisi saada aikaan harmia ja mielihapaa. Olen tähän päivään asti hoitanut talouttani mahdollisimman huolellisesti ja säästävästi, mutta sittenkin saat antaa minulle anteeksi, että näinä kolmenakymmenenä vuotena olen eräessä kohdassa pettänyt sinua. Avioliittomme alussa sinä määräsit keittiötä ja muita taloustarpeita varten pienen viikkosumman. Kun taloutemme laajeni ja liikkeemme kasvoi, en saanut sinua samassa suhteessa lisäämään määrärahojani; lyhyesti, tiedät, että aikoina, jolloin taloutemme oli laajimmillaan, sinä vaadit, että minun olisi pitänyt tulla toimeen seitsemällä guldenilla viikossa. — Ne otinkin nurkumatta vastaan, mutta sen, mitä puuttui, otin joka viikko itse rahalippaasta, kukaan kun ei voinut epäillä, että emäntä itse näpistelisi kassasta. En niitä mihinkään tuhlannut, ja olisin kyllä voinut ilmankin tätä tunnustusta lähteä rauhassa iäisyyteen, mutta johduin ajattelemaan, että se, joka jälkeeni joutuu hoitamaan taloutta, ei voisi tulla toimeen, ja sinä silloin aina voisit väittää, että ensimmäinen vaimosi sentään tuli toimeen sillä.

Puhuin Lotten kanssa tuommoisesta uskomattomasta ihmismielen sokeudesta, kun ei sekään saata epäilemään asiassa täytyvän jotain piillä, että joku tulee toimeen seitsemällä guldenilla, vaikka ihan selvään voi nähdä, että täytyy olla käytetty ehkä kahta vertaa enemmän. Mutta olen itsekin tavannut ihmisiä, jotka totisesti eivät olisi hitustakaan kummeksineet, vaikka heidän huoneessaan olisi ollut profeetan aina uudestaan täyttyvä öljyruukku.

13 p. heinäk.

Ei, en ole pettänyt! Luen hänen mustista silmistään todellista osanottoa minua ja kohtaloani kohtaan. Oi, minä tunnen — ja siinä uskallan luottaa sydämeeni, minä tunnen, että hän — oi, uskallanko, voinko minä lausua nuo taivaalliset sanat? — että hän rakastaa minua.

Rakastaa minua! — Ja kuinka itse tunnen kohoavani omissa silmissäni, kuinka minä — sinullehan tohdin tunnustaa sen, sinä ymmärrät semmoista — kuinka itse ihastelen itseäni siitä saakka kuin hän minua rakastaa!

Onko tämä hurjaa luulottelua, vai tunnenko todellisesti meidän suhteemme? — En tiedä ihmistä, jota pelkäisin Lotten sydämen suhteen. Ja kuitenkin — kun hän puhuu sulhasestaan, puhuu sellaisella lämmöllä ja sellaisella rakkaudella hänestä — silloin tunnen olevani kuin mies, joka on menettänyt arvonsa ja kunniansa ja jolta miekka on riistetty.

26 p. heinäk.

Ah, kuinka värähtää jokainen veripisara, kun sattumalta käteni hipaisee hänen kättänsä, kun jalkamme koskettavat toisiaan pöydän alla! Minä kavahdan kuin valkean satuttamana, mutta samassa vetää minua jokin salaperäinen voima takaisin jälleen — kummallinen huumaus levittäytyy koko oloni ylle. — Oi, ja viattomassa sielussaan hän ei aavista, kuinka syvästi kaikki nuo tuollaiset pienet tuttavallisuudet koskevat ja repivät minua! Ja jos hän sitten vielä puhellessamme laskee kätensä kädelleni, tai keskustelusta lämmenneenä vetää tuolinsa lähemmä minua, niin että tunnen huulillani hänen taivaisen hengityksensä — on kuin vaipuisin maahan, kuin salaman iskemänä. — Ja Wilhelm, jos nyt joskus kohottaisin käteni tuota taivasta, tuota luottamusta — — sinä ymmärrät mitä tarkoitan. Ei, niin turmeltunut ei sydämeni ole! Mutta heikko! heikko se on! — Ja eikö se silloin ole turmeltunutkin?

Hän on minulle pyhä. Kaikki halut vaikenevat hänen edessään. En tiedä kuinka minun on, kun olen hänen luonaan; on kuin värjyisi ja kärsisi sieluni joka hermoni säikeessä. — On eräs sävellys, jota hän soittaa klaveerillaan ihan enkelin lumolla, niin yksinkertaisesti ja niin henkevästi. Se on hänen lempilaulunsa, ja kun hän vain lyö ensimmäisen sävelenkin siitä, tyyntyy ja tuudittuu mieleni kaikesta ahdistuksesta ja hämmennyksestä ja kaikista kiusaavista ajatuksista.

Uskon kaikki kertomukset soiton muinaisesta taikavoimasta. Kuinka valtaakaan tuo yksinkertainen laulu mieleni! Ja kuinka hän useasti osaa esittää sen juuri sellaisina hetkinä, jolloin minun tekisi mieli ampua kuula otsaani! Sieluni häiriö ja synkeys haihtuu, ja minä hengitän taas vapaammin.

18 p. heinäk.

Wilhelm, mitä olisi meille maailma ilman rakkautta! Kun valoton taikalyhty. Mutta tuskin olet saanut valon sisään, niin jo säteilevät välkkyvät kuvat valkealla seinällä! Ja ellei rakkaus olisikaan muuta kuin tuota, ellei se olisikaan kuin ohitsemme liioittelevaa mielenharhaa, niin se on onnemme sentään, kun vielä turmeltumattomina nuorukaisina seisomme sen edessä ja ihastelemme sen ihmenäkyjä. Tänään en voinut päästä Lottea tervehtimään, eräs seura, josta en voinut vapautua, pidätti minua. Mitä tehdä? Lähetin palveluspoikani hänen luokseen, että olisi edes lähelläni joku, joka oli nähnyt hänet tänään. Millä kärsimättömyydellä odotin häntä, ja kuinka iloinen olin, kun vihdoin näin hänen palaavan. Olisin ottanut häntä kaulasta ja suudellut häntä, jos vain olisin kehdannut.

Kerrotaan bononisesta kivistä, että se, kun aurinko paistaa sille, imee sen säteet itseensä ja sitten loistaa osan yötä. Semmoiselta tuntui minusta palvelijani. Tunto siitä, että Lotten silmät olivat levänneet hänen kasvoillaan, hänen poskillaan, hänen takkinsa napeilla, hänen takinkauluksellaan, teki ne kaikki silmissäni niin pyhiksi ja kallisarvoisiksi! En olisi sinä hetkenä luopunut palveluspojastani, en tuhannesta taalerista. Hänen läsnäolonsa tuntui minusta niin hyvältä. — Älä Herran nimessä naura tälle. Voi, Wilhelm, luuletko että on vain mielenharhaa tuntea itsensä onnelliseksi.

19 p. heinäk.

Saan nähdä hänet! huudahdan aamuisin, kun herään unestani ja virkeänä tähystelen ulos ihanaan aurinkoon; saan nähdä hänet! Ja sitten en toivo enää mitään muuta koko päiväksi. Kaikki, kaikki sisältyy siihen toivoon.

20 p. heinäk.

Minua ei oikein ole miellyttänyt ehdotuksenne, että lähtisin lähettilään mukana —in. En ole kovin ihastunut virkakuuliaisuuteen, ja tiedämmehän kaikki, että puheenaoleva mies sitäpaitsi on sangen vastenmielinen ihminen. Äitini näkisi mielellään minut jossakin toimessa, sanot; nauroin hyvästi sille. Enkö nyt sitten toimiskele? Ja eiköhän lopulta sittenkin ole jotensakin yhdentekevää, papujako lasken vai herneitä? Kaikkihan maailmassa sentään lopuksi päättyy johonkin jonninjoutavaan, ja ihminen, joka toisten vuoksi, ilman omaa halua ja tarvetta, kamppailee ja vaivaa itseään saavuttaakseen rahaa tai kunniaa tai muuta semmoista, on aina houkkio.

24 p. heinäk.

Koska näyt panevan niin paljon arvoa sille, etten löisi laimin piirustustani, niin mieluummin jättäisin puhumatta koko asiasta kuin tunnustaisin, että viime aikoina olen melkein kokonaan jättänyt sen.

En ikinä ole ollut onnellisempi, ei ikinä vielä ole tunteeni ollut herkempi ja täyteläisempi luonnolle, se sukeltaa jokaiseen kivenmuruseen, jokaiseen ruohonkorteenkin saakka; ja kuitenkin. — En tiedä, kuinka saisin sanotuksi tämän, kuvaamisvoimani on niin heikko, kaikki on yhtä uiskentelua ja värjyntää sieluni edessä, niin etten osaa tavoittaa yhtään ainoata varmaa piirtoa eteeni; mutta kuvittelen, että jos

olisi käsissäni savea tai vaha, niin siitä ehkä voisin muodostaa kuvan. Jos tätä jatkuu kauemmin, hankinkin savea itselleni ja muovaan ja pusertelen sitä, syntyköön sitten vaikka kakkuja siitä.

Kolme kertaa olen alkanut piirtää Lotten kuvaa, ja kolme kertaa on taitoni pettänyt; se tuntuu sitä kiusallisemmalta, kun ennen sentään aina onnistuin näköisyydessä. Sittemmin olen piirtänyt hänestä varjokuvan, ja siihen saan tyytyä.

26 p. heinäk.

Rakas Lotte, niin mielelläni toimitan ja teen kaikkea; uskokaa minulle vain useammin jotain toimitettavaa, oikein usein. Mutta yhtä pyydän: älkää vast'edes sirottako hiekkaa kirjelijuille, joita lähettätte minulle. Äskeisenkin kohotin pikaisesti huulilleni, ja hampaani kirskuvat.

26 p. heinäk.

Jo monta kertaa olen päättänyt, etten käy niin usein häntä tapaamassa. Oi, kunpa voisinkin pitää ne päätökset! Mutta yhtenäkin päivänä en vielä ole lankeematta kestänyt kiusausta, ja joka kerta lupaan sentään pyhästi: huomenna jään kerrankin pois; mutta kun koittaa se huomispäivä, niin jo keksinkin jonkin mielestäni ihan vastustamattoman syyn, ja ennenkuin huomaankaan, olen jo hänen luonaan. Joko hän on sanonut illalla: Tulettehan huomenna taas? — Kuka silloin saattaisi jäädä pois? Tai hän antaa minulle jotain toimittavaksi, ja silloin katson sopivimmaksi itse käydä ilmoittamassa hänelle tuloksesta; tai sattuu päivä olemaan aivan liian viekoittavan kaunis, lähden ulos Wahlheimiin, ja kun nyt kerran olen siellä, niin onhan enää vain puolen tunnin matka hänen luokseen! — Olen liian lähellä hänen ilmakehäänsä — henkäys vain, ja samassa olen siellä. Isoäidilläni oli tapana kertoa satua magneettivuoresta: laivat, jotka joutuivat liian likelle sitä, menettivät yht'äkkiä kaiken rauta-aineensa, naulat lähtivät lentämään vuorta kohden, ja onnettomat laivamiehet hukkuivat sortuvien lautojen sekaan.

30 p. heinäk.

Albert on saapunut, ja minä saan lähteä; ja vaikka hän olisi paras ja jaloin ihminen maailmassa, jonka edessä joka suhteessa olisin valmis nöyrytmään, niin en sittenkään kestäisi nähdä häntä edessäni niin monen täydellisyyden omistajana. — Omistajana! — Niin, Wilhelm, sulhanen on tullut! Kunnollinen, rakastettava mies, josta täytyy pitää. Onneksi en ollut läsnä ensimmäisessä kohtauksessa! Se olisi viiltänyt sydäntäni. Hän on niin hienotunteinenkin eikä ole vielä kertaakaan suudellut Lottea minun läsnäollessani. Palkitkoon Jumala hänelle sen! Minunkin täytyy pitää hänestä sen kunnioituksen tähden, jota hän kaikessa osoittaa Lottelle. Hän on ystävällinen minua kohtaan ja arvaan, että se on enemmän Lotten vaikutusta kuin hänen omaa tunnettaan: semmoisessa ovatkin naiset taitureita ja ovat oikeassakin siinä; heille on aina eduksi, jos osaavat pitää kaksi ihailijaansa sovussa keskenään, niin harvoin kuin se onnistuukin.

Muuten en voi olla kunnioittamatta Albertia. Hänen tyyni ja maltillinen olemuksensa esiintyy varsin edukseen minun levottomuuteni rinnalla, jota en mitenkään osaa salata. Hän on tunteellinen mies ja tietää mitä hänellä Lottessa on. Hänellä näyttää olevan hyvin vähän taipumusta ärtyilemiseen, ja kuten tiedät, se on se vika, jota kaikkein enimmäin vihaan ihmisessä.

Hän pitää minua mielevänä miehenä, ja kiintymykseni Lotteen ja lämmin iloni kaikesta, mitä hän tekee, on vain ikäänkuin lisäuhria hänen voitolleen, ja hän rakastaa Lottea sitä enemmän. Kiusaako hän mahdollisesti häntä toisinaan pienellä mustasukkaisuudella, siitä en mene takuuseen, ainakaan minä en hänen sijassaan voisi olla ihan vapaa siitä pahasta.

Olkoon sen laita kuinka tahansa, minulla ei enää ole iloa Lotten läheisyydestä. Sanoisinko tuota ihan mielettömyydeksi vai sokaistumiseksi? — Mutta mitä nimityksistä! Puhukoon asia itse puolestaan. — Tiesinhän kaiken minkä nytkin tiedän jo ennenkuin Albert tulikaan; tiesin, ettei minulla ollut oikeutta tuudittaa itseäni mihinkään toiveisiin, enkä tuudittanutkaan — tai ainoastaan siinä määrässä en, kuin on mahdollista olla halajoimatta omakseen, kun näkee edessään niin paljon rakastettavuutta — ja nyt olen, houkka, hämmästyksissäni, kun tuo toinen todellakin tulee ja ottaa tytön minulta.

Puraisen hampaani yhteen ja nauran kaksin ja kolmin verroin niille, joilla on älyä neuvoa, että minun pitäisi tyytyä ja mukautua, kosk'ei sitä nyt kumminkaan enää voi muuttaa. — Pois silmistäni semmoiset paperisankarit! Samoan metsiä, ja kun tulen Lotten luokse ja tapaan Albertin istumassa hänen kanssaan puutarhassa puistomajassa, enkä osaa sen enempää, niin heittäydyn vallattoman hilpeäksi ja puhun kaikenlaista puuta heinää. Lotte sanoi tänäänkin minulle: Herran nimessä, älkää olko kuten eilisiltana! Te olette pelottava, kun olette niin hauskalla tuulella. — Näin meidän kesken, olen urkkinut, milloin Albertilla on jotakin tehtävää; yks' kaks' olen ulkona siellä, ja on niin hyvä olla, kun tapaan

Lotten yksin.

8 p. elok.

Kuule, kuule, rakas Wilhelm, minä vakuutan sinulle, en todellakaan tarkoittanut sinua, kun moitin semmoisia ihmisiä sietämättömiksi, jotka vaativat meitä alistumaan välttämättömyyteen. En toden totta tullut ajatelleeksikaan, että sinäkin ehkä voisit olla samaa mieltä. Ja itse asiassa olet sentään oikeassa. Mutta ota toki huomioon yksi seikka, rakkaani! Maailmassa riippuu niin harva asia yhden ainoan *jokotahin* varassa; tunteet ja teot ovat yhtä monivivahteisia kuin on välimuotoja kotkan- ja pystynenän välillä.

Ethän siis pane pahaksesi, jos hyväksynkin koko perustelusi, mutta sittenkin yritän livahtaa *jokotahisi* lävitse.

Joko, sanot sinä, sinulla on toiveita Lotten suhteen, tai sinulla ei ole. Hyvä, edellisessä tapauksessa koeta päästä niiden perille, koeta toteuttaa toivosi; muussa tapauksessa taas karkaise mielesi ja koeta vapautua tuollaisesta onnettomasta tunteesta, jonka täytyy kuluttaa kaikki voimasi. — Ystäväni, tuo on hyvin sanottu, ja — helposti sanottu.

Kuule, sanoisitko jollekulle onnettomalle, jonka elämää hiipivä tauti hiljallensa kalvaa, sanoisitko hänelle, että hänen pitäisi yhdellä ainoalla tikarinpistolla tehdä loppu kaikista kärsimyksistään? Ja kuule, eikö paha, joka kalvaa hänen voimiaan, samalla riistä häneltä rohkeuttakin vapautua sen vallasta?

Voisit kyllä vastata tähän eräällä samansuuntaisella vertauksella: Kuka ei mieluummin anna leikata käsivarttaan poikki kuin epäröimisellä ja empimisellä saattaa henkensä vaaraan? — En tiedä! — ja älkäämme ladelko vertauksiamme. Ja kuule — niin, Wilhelm, toisinaan tunnen itsessäni kuohahtavan semmoisen silmänräpäyksellisen, ravistelevan rohkeuden, ja silloin — silloin lähtisin ehkä, kun vain tietäisin minne.

Illalla.

Sattui tänään käteeni päiväkirjani, jota nyt jo jonkin aikaa olen pitänyt hyvin epäsäännöllisesti, ja hämmästyen huomaa, kuinka tietoisesti olen askel askelelta takertunut tähän! Kuinka joka hetki olen ollut niin selvillä tilastani, ja sentään toiminut umpimähkään kuin lapsi, kuinka yhä vieläkin näen kaiken niin selvästi, osoittamatta sentään vähintäkään parannuksen oiretta itsessäni.

10 p. elok.

Voisin viettää ihaninta, onnellisinta elämää maailmassa, ellen olisi hullu. Vaikeata olisi päästä olosuhteisiin, jotka olisivat niin kauniit ja niin ihmissielua ilahduttavat kuin ne ovat, joissa nykyään elän. Oi, on niin varmaa, että sydän yksin rakentaa oman onnensa. — Olla kuin jäsenenä mitä herttaisimmassa perheessä, olla vanhukselle rakas kuin oma poika, lapsille kuin isä, ja Lottelle! — ja sitten tuo kunnon Albert, joka ei millään luulevaisella oikullisuudella häiritse onneani, joka kohtelee minua sydämellisellä ystävyydellä ja jolle minä Lotten jälkeen olen rakkain maailmassa! — Wilhelm, on ilo kuunnella meitä, kun olemme yhdessä kävelyllä ja puhumme keskenämme Lottesta: ei maailmassa ole mitään hullunkurisempaa kuin tämä suhde, ja kuitenkin se saa silmäni usein kyyneliin.

Kun hän kertoo minulle Lotten toimeliaasta kelpo äidistä: kuinka hän kuolinvuoteellaan oli jättänyt perheensä ja lapsensa Lotten haltuun ja uskonut Lotten hänen huomaansa; kuinka Lotte siitä päivin oli muuttunut kuin toiseksi ihmiseksi, kuinka hän taloushuolissa ja elämän vakavuudessa oli muuttunut todelliseksi äidiksi, kuinka hänen jokainen hetkensä oli rakastavaa, toimeliasta huolehtimista, ja kuinka hän silti pysyi yhtä iloisena ja hilpeänä. — Astelen siinä hänen rinnallaan, poimin kukkia tien viereltä, sovitan niitä yhteen ja — pudotan ne kädestäni ohitse vierivään virtaan ja katselen niitä, kun ne hiljalleen soluvat pois. — En muista, olenko jo kirjoittanut sinulle, että Albert tulee jäämään tänne; hovi, jonka suosiossa hän on, on nimittäin antanut hänelle hyvätuloisen viran. Olen harvoin tavannut niin uutteraa ja säännöllistä miestä kuin hän on.

12 p. elok.

Ihan varmaa, Albert on paras ihminen auringon alla. Meille sattui eilen omituinen kohtaaminen keskenämme. Menin hänen luokseen jäähyväisille, aioin nimittäin lähteä ratsastusretkelle vuoristoon, mistä tämän kirjeenkin nyt kirjoitan sinulle, ja kun siinä kävelen edestakaisin hänen huoneessaan, sattuvat silmäni hänen pistoleihinsa. — Lainaapa nuo minulle matkalle, sanoin. — Olkoon menneeksi, sanoi hän, jos vain viitsit ladata ne, minulla ne riippuvat tuossa ainoastaan muodon vuoksi. — Otin toisen niistä alas, ja hän jatkoi: Siitä saakka kuin varovaisuuteni kerran teki minulle kepposet, en enää

ole kajonnut koko kapineisiin. — Utelin juttua. — Oleskelin, kertoi hän, lähes neljännesvuoden erään ystävänä luona maalla, mukanani oli pari lataamatonta taskupistolia, ja minä nukuin rauhassa. Eräänä sateisena iltapäivänä sitten, kun ei ollut muutakaan tehtävää, en tiedä mistä sattui mieleeni, että voisi tulla rosvoja ja että pistolit ehkä olisivat hyvät olemassa käyttökunnossa, jotta — no tiedäthän, mitä kaikkea tuolla tapaa saattaa johtua ajattelemaan. Annoin pistolit palvelijalle puhdistettaviksi ja ladattaviksi, tämä rupeaa komeilemaan niillä palvelustyttöjen edessä, koettaa säikäyttää heitä, ja, kuinka käykään, pistoli laukeaa, ja latsin, joka vielä oli sisällä, osuu erään tytön oikeaan käteen ja musertaa hänen peukalonsa. Siitäkös hälinä nousi, lääkityksen sain maksaa päällepäätteeksi, enkä sen koommin ole kajonnut koko ampumavehkeisiin. Ystäväiseni, kuinka turhaa on kaikki varovaisuus. Vaaraa ei kumminkaan voi välttää! Taikka oikeastaan —. No niin, sinähän tiedät, että pidän hänestä paljonkin, mutta tuo "taikka oikeastaan" ei ole enää mieleeni, sillä onhan itsestäänkin jo selvää, että jokaisesta yleisestä lauseesta on poikkeuksia. Mutta niin tunnollinen hän on, että kun hän luulee sanoneensa jotain liioiteltua, ylimalkaista ja ainoastaan puoliksi totta, niin hän ei lakkaa sitä silittämästä, sitä lievittämästä, sitä muovailemasta, ennenkuin saa jauhetuksi asian niin, ettei siitä enää ole mitään jäljellä. Nytkin hän takertui syvälle tekstiin: lopulta en enää kuunnellutkaan häntä, jouduin omiin haaveisiini ja kohotin yht'äkkiä pistolin suun otsalleni, oikean silmän yläpuolelle. — Huh! sanoi Albert, vetäen pistolia syrjään, mitä tuo nyt on olevinaan? — Eihän se ole latingissakaan, sanoin. — Ja vaikk'ei olekaan, niin mitä tuommoinen on? vastasi hän kärsimättömästi. En voi kuvitella, että joku saattaisi olla niin järjetön, että ampuisi itsensä; jo pelkkä ajatuskin herättää vastenmielisyyttä minussa.

Te ihmiset, huudahdin, aina kun te jostakin puhutte, pitää teidän sanoa: Tuo on järjetöntä, tuo järkevää, tuo on hyvää, tuo pahaa! Ja miksikä? Oletteko sitä varten tutkineet jonkin teon sisimpiä vaikutteita? osaatteko varmuudella sanoa ne syyt, joiden tähden se on tapahtunut, joiden tähden sen on täytyntä tapahtua? Jos sen olisitte tehneet, ettepä varmaankaan olisi niin nopeat tuomioissanne.

Sinun pitää myöntää, sanoi Albert, että eräät teot aina ovat rikollisia, tapahtukoot ne sitten mistä vaikuttimista tahansa.

Kohautin olkapäitäni ja myönsin. — Mutta ystävänä, jatkoin, onhan tästäkin muutamia poikkeuksia. On totta, että varkaus on pahe: mutta ihminen, joka tekee ryöstön pelastaakseen omaisensa varmasta nälkäkuolemasta, kumpaa hän ansaitsee enemmän, sääliäkö vai rangaistusta? Ken kohottaa ensimmäisen kiven sitä aviomiestä vastaan, joka oikeutetussa vihassaan uhraa uskottoman vaimonsa ja hänen kurjan viettelijänsä? kuka tyttöä vastaan, joka hurmauksen hetkenä unohtuu lemмен hillittömiin iloihin? Lakimmekin, nuo kylmäveriset pedantit, heltyvät semmoisissa tapauksissa ja pidättävät rangaistustaan.

Tuo on ihan toista, vastasi Albert, sillä ihminen, joka on intohimojensa vallassa, kadottaa kaiken harkintakykynsä, ja häntä pidetäänkin juopuneen tai mielipuolen veroisena.

Oi teitä, te järkevät! huudahdin nauraan. Intohimo! Juopunut! Mielipuoli! Niin tyyniä, niin osaaottamattomia te saatatte olla, te siveelliset ihmiset! Te moititte juopunutta, te halveksitte mielettöntä, astutte hänen ohitsensa kuin pappi ja kiitätte Jumalaa kuin fariseus siitä, ettette ole kuin hän. Olen useasti ollut humalassa, ja intohimoni ovat aina lähellä mielipuolisuuden rajaa, mutta kumpaakaan en kadu: sillä olen mahdollisuuteni mukaan oppinut ymmärtämään, kuinka jokaista erinomaista ihmistä, joka on tehnyt jotain suurta, jotain mahdottomalta näyttävää, kuinka häntä ja hänen kaltaisiaan aina on huudettu humalapäisiksi ja mielipuoliksi.

Mutta tavallisessakin elämässä on sietämätöntä aina jokaisen vähänkin vapaan, jalon ja odottamattoman teon jälkeen kuulla huudettavan: Mutta miehän on humalassa, hän on höperö! Hävetkää, te raitispäiset! Hävetkää, te viisaat!

Nuo nyt ovat niitä sinun kuvittelujasi, sanoi Albert. Sinä liioittelet ja otat kaikki asiat niin kiihkeästi, ja ainakin olet väärässä siinä, että vertaat itsemurhaa, josta nyt on puhe, suuriin tekoihin, vaikk'ei sitä toki voi katsoa muuksi kuin heikkoudeksi. Sillä tosiaankin on helpompi kuolla kuin miehuudella kestää tuskaista elämää.

Olin vähällä katkaista koko keskustelun; sillä mikään ei suututa minua niin kuin se, että joku tulee ja läiskäyttää jollakin tyhjämpäiväisellä lauseparrella, kun minä puhun täydestä sydämeistäni. Hillitsin sentään itseni, olin näet useamminkin jo kuullut matkittavan tuota, ja useasti ennättänyt harmistua siitä, ja vastasin vain vähän kiihkeämmin: Vai sinä sanot sitä heikkoudeksi? Pyydän, älä anna näön pettää itseäsi. Kansaa, joka huokailee hirmuvaltiaan sietämättömän ikeen alla, sanotko sitä heikoksi, jos tyytymättömyys siinä viimein leimahtaa iltituleen ja se katkoo kahleensa? Ihmistä, joka kauhuissaan, kun tuli on syttynyt hänen talossaan, jännittää kaikki voimansa ja keveästi kantaa taakkoja, joita hän tavallisissa oloissa tuskin jaksaisi liikuttaakaan; ihmistä, joka loukattuna ja vimmoissaan uskaltaa antautua taisteluun kuutta vastaan ja voittaa heidät, sanotko heitä heikoiksi? Ja kuule nyt, ystävänä, jos ponnistus on voimaa, miksi olisi sitten hengen liallinen jännitys ihan päinvastaista? — Albert katsahti minuun ja sanoi: Älä pahastu, mutta esimerkit, jotka esitit, eivät minusta ollenkaan valaise asiaa. —

Olkoon, sanoin, minua on ennenkin moitittu siitä, että tapani yhdistää asioita toisiinsa usein on hyvin sekanaista. Mutta katsotaanpa, voisimmeko jollakin muulla tavoin kuvailla mielessämme ihmisen tilaa, joka päättää heittää päältänsä elämän muuten sentään niin suloisen taakan. Sillä ainoastaan sikäli kuin sisällisellä herkkyydellä olemme mukana jossakin teossa, on meillä oikeus puhua siitä.

Ihmislunteeilla, jatkoin, on rajansa, se voi tuntea iloa, voi tuntea tuskaa ja kärsimystä ainoastaan määrättyyn rajaan asti ja sortuu, kun on menty sen rajan ylitse. Tässä ei siis ole kysymys siitä, onko joku heikko vai vahva, vaan siitä, voiko hän kestää kärsimystensä mittaa, olkoot hänen kärsimyksensä sitten henkistä tai ruumiillista laatua; ja minusta on aivan yhtä omituista sanoa, että ihminen, joka tekee itsemurhan, on pelkuri, kuin olisi mieletöntä sanoa pelkuriksi ihmistä, joka on kuollut kovaan kuumeeseen.

Paradokseja! Paradokseja! huudahti Albert. — Ei niin pahasti kuin näyt luulevan, vastasin. Myönnäthän, me sanomme semmoista kuolemansairaudeksi, kun ihmisluntee tulee niin järkytetyksi, että sen voimat osaksi kuluvat loppuun, osaksi käyvät niin tehottomiksi, ettei ihminen enää voi toipua, ja ettei mikään onnellinen muutoskaan enää voi palauttaa elämän toimintaa hänessä entiselleen.

Nyt, ystäväni, sovittakaamme tämä ihmisen henkiseenkin puoleen. Ota ihminen kaikessa ahtaudessaan ja pienuudessaan ja katso, kuinka hän saa vaikutteita, kuinka hän juurtuu varmoihin aatteihin, kunnes viimein jokin varttuva intohimo kokonaan saa hänet valtoihinsa ja huimaa häneltä kaiken tyynen arvostelukyvyn ja suistaa hänet turmioon.

Turhaa, että tyyni, järkevä ihminen ymmärtää tuon onnettoman tilan, turhaa, että hän koettaa lohduttaa ja rohkaista häntä. Aivan kuin terve, joka istuu sairaan vuoteen ääressä, ei voi antaa hänelle hitustakaan voimistansa.

Albertista tuo oli liian yleistä puhetta. Huomautin silloin hänelle eräästä tytöstä, joka äskettäin oli löydetty hukkuneena vedestä, ja kerroin hänelle uudestaan hänen elämäntarinansa. — Hyvä, lempeä olento, joka oli kasvanut kotoisten askareidensa ja viikkoisten varmasti määrättyjen tehtäviensä ahtaassa piirissä, joka ei tuntenut muuta huvitusta kuin mahdollisesti sunnuntaisin käydä vertaistensa kanssa kaupungilla kävelemässä puettuna koristeihin, jotka vähitellen oli saanut kokoon, joskus suurempina juhlina ehkä hiukan tanssia ja muuten tuolloin tällöin hetkiseksi pysähtyä vilkkaasti ja osanotolla lavertelemaan jonkun naapuritytön kanssa jonkin toran tai juorun johdosta — tämän tulinen luonne rupeaa nyt vihdoinkin tuntemaan sisäisempää kaihoa ja kaipausta, jota miesten imartelut vielä kiihoittavat; hänen entiset ilonsa rupeavat vähitellen tuntumaan hänestä tyhjäänpäiväisiltä, kunnes hän viimein kohtaa miehen, jonka puoleen häntä outo tunne vastustamattomasti vetää, johon hän nyt kiinnittää kaikki toivonsa, jonka vuoksi hän unohtaa koko maailman ympärillään, ei kuule, ei näe, ei tunne enää muuta kuin häntä ainoata, vain häntä, häntä yksin vain kaipaa. Kun kevyen turhamaisuuden kevyet ilot eivät ole turmelleet häntä, vetää halunsa häntä suoraan päämäärään; hän tahtoo tulla ystävänsä omaksi, tahtoo ikiajoiksi häneen yhtyen löytää sen onnen, joka häneltä puuttuu, ja nauttia kaikki ne ilot, joita sielunsa on kaivannut. Uudistetut ja uudistetut lupaukset, jotka yhä vahvistavat hänen toiveitaan, rohkeat hyväilyt, jotka kiihoittavat hänen halujaan, kiehtovat koko hänen sielunsa; umea hämärähaluinen toive unnuttaa koko hänen olonsa, hän uiskentelee kuin kaikkien ilojen aavistuksessa, hänen koko sieluntilansa on äärimmäisessä jännityksessä, viimein hän ojentaa kätensä sulkeakseen kaikki toiveensa syliinsä — ja rakastettunsa jättää hänet. — Jäykistyneenä, huumautuneena hän seisoo kuin syvyyden partaalla; kaikki on synkeyttä ympärillä, ei ole edessä mitään pelastuksen tietä, ei mitään lohdutusta, jokainen tunne on kuollut hänen rinnastaan; sillä *hän* on jättänyt hänet, hän, jossa oli koko hänen elämisensä ja olemisensä. Hän ei näe avaraa maailmaa, joka on hänen edessään, ei niitä lukemattomia, jotka voisivat korvata hänelle hänen tappionsa, hän tuntee itsensä yksinäiseksi, hyljättyksi keskellä maailmaa — ja sokeana, kamalan hätänsä ahdistamana hän syöksyy, syöksyjä alas sammuttaakseen syleilevään kuolemaan kaikki tuskansa. — Siinä, Albert, näet niin monen ihmisen kohtalon! ja sano nyt, eikö se ole sairaustapaus. Ihminen ei löydä enää pääsyä noiden sekavien ja hämmentyneiden voimien sokkeloista, ja hänen täytyy kuolla.

Voi häntä, joka katselisi tuota ja sanoisi: Sitä hupakkoa! Olisi malttanut vain ja antanut ajan kulua, niin epätoivonsa olisi kyllä asettunut ja hän olisi tavannut toisen, joka olisi voinut lohduttaa hänet. — Tuo on ihan samaa, kuin jos joku sanoisi: Voi hupakkoa, kun kuolee kuumeeseen! Olisi odottanut, kunnes voimansa olisivat toipuneet, elinnesteensä parantuneet ja verensä kuohu asettunut: kaikki olisi päättynyt hyvin, ja hän eläisi vielä tänä päivänä.

Albert, jonka mielestä tämäkään vertaus ei vielä ollut tarpeeksi satuttava, väitti vielä jotakin vastaan; muun muassa hän sanoi, että olin puhunut ainoastaan eräästä yksinkertaisesta tytöstä; mutta sitä hän ei vain voisi käsittää, kuinka semmoisessa tapauksessa voisi puolustaa ihmistä, joka olisi järkevempi, jonka näköpiiri ei olisi niin rajoitettu ja joka vapaammin osaisi nähdä elämänsuhteita. — Ihminen pysyy ihmisenä, ystäväni, huudahdin, ja se hitunen järkeä, joka hänellä sattuu olemaan, merkitsee hyvin vähän tai ei mitään, kun intohimot riehuvat hänessä ja hän on viskattu ihmistunteen äärimmäisille

rajoille. Vieläpä — no, toiste siitä, sanoin, ottaen hattuni. Oi, sydämeni oli niin tulvillaan — ja me erosimme toisistamme ilman keskinäistä ymmärtämystä. Kuinka vaikea onkaan tässä maailmassa ihmisten ymmärtää toinen toistaan.

15 p. elok.

Se on toki varmaa, ettei mikään muu maailmassa tee ihmistä välttämättömäksi kuin rakkaus. Tunnen ettei Lottekaan mielellään kadottaisi minua, ja lapsilla nyt ei ole muuta käsitystäkään, kuin että minä aina huomenna taas palaan. Tänään kävin virittämässä Lotten klaveeria; lapset tahtoivat, että kertoisin jonkin sadun, ja Lotte itse pyysi, että tekisin sen. Leikkasin heille illallisleipää, jota he nyt ottavat minulta yhtä mielellään kuin Lotteltakin, ja kerroin heille tarinan prinsessasta, jota kädet olivat palvelemassa. Opin siinä kertoessani, usko se, itsekin paljon, ja näen hämmästyen, miten kertomukseni vaikuttaa heihin. Kun välisti olen pakotettu keksaisemaan jonkin sivujuonen, jonka toista kertaa kertoessani unhotan, huomauttavat he kohta, että edellisellä kerralla tapahtui toisin, niin että minun nyt on täytynyt totuttautua lausumaan kaikki aina samalla tapaa laulavaan nuottiin kuin lankaa myöten. Olen oppinut senkin, että kirjailija aina vahingoittaa kirjaansa sen uudella, muutetulla painoksella, vaikkapa parannukset lisäisivätkin kirjan taiteellista arvoa. Ensimmäinen vaikutus on aina syvin; ja ihminen on sellainen, että hänelle voi uskotella mitä mahdottomintakin; mutta se tarttuukin sitten häneen niin lujasti, että onnetonta sitä, joka yrittää hangata ja hävittää sitä pois.

18 p. elok.

Pitääköhän siis välttämättä olla niin, että ihmisen onni samalla myöskin on hänen kärsimystensä lähde?

Tuo täysi, lämmin tunne, joka aina virkosi sydämessäni luonnon elävällä povella, joka sai mieleni tulvehtimaan niin suloisessa ilossa, joka loihti maailman ympärilläni paratiisiksi, se on nyt muuttunut sietämättömäksi kiduttajakseni, kiusanhengekseni, joka kaikkialla ahdistaa minua. Kun ennen täältä vuorilta tähystelin virran ylitse tuonne kukkuloille ja näin edessäni koko tuon hedelmällisen laakson, kun näin kaiken ympärilläni taimivan ja kumpuavan; kun näin nuo vuoret juurelta huippuun asti korkeiden, tuuheiden puiden peittäminä, kun näin nuo laaksot, jotka tuhansin kiemuroin tuossa kiertelevät, armaitten metsiensä varjoomina, ja tuon lempeän, tyynen virran, joka hiljaa solui kahisevain kaislojensa lomitse ja kalvossaan kuvasteli ihania pilviä, joita lempeä iltatuuli keveästi liidatti taivaan kannella; kun sitten kuulin lintujen heläjäytsevän elämän metsässä ympärilläni, ja kun lukemattomat hyttysparvet iloisesti karkeloivat auringon viimeisen säteen punertavassa hohteessa, jonka viimeinen värähtävä tuikahdus vielä herätti surisevan kuoriaisen kohottaamaan ruohikostaan; kun siinä surina ja virinä ympärilläni sai minun tarkkaamaan maata allani, ja kun sammal, joka imee ravintonsa kovasta kalliosta, ja kanervikko, joka kasvaa hedelmättömän hietakummun kuvetta, paljastivat minulle luonnon povessa vaikuttavan sisäisen, hehkuvan, pyhän elämän; kuinka suljin ja kätkin tuon kaiken lämpimään sydämeeni, kuinka tunsinkaan ylitsetulvehtivassa täyteläisyydessäni itseni kuin jumalaistuneeksi ja kuinka liikahtelikaan koko äärettömän maailman ihana moninaisuus vilvoittavana ja elähdyttävänä sielussani. Äärettömät vuoret kohosivat ympärilläni, silmäni huimaantui summattomiin syvyyksiin, vuoripurot syöksyivät alas, ja virrat juoksivat allani, vuoret ja metsät soivat sielussani; näin kaikkien noiden salaperäisten, selittämättömän voimain vaikuttavan ja luovan maan syvyyksissä; ja maan pinnalla ja taivaan alla häilyivät ja vilisivät moninaiset eläimet ja olennot. Kaikkialla, kaikkialla tuhannet elämän muodot ja lajit; ja ihmiset sitten, jotka laittavat tupasensa ja pesiänsä yhteen ja luulevat hallitsevansa avaraa maailmaa! Voi poloista hullua sinua, joka pidät kaikkea vähäpätöisenä, koska itse olet niin pieni! — Luoksepääsemättömästä vuoresta aution erämaan keskellä, jonka hiekkaa ei ihmisjalka ole tallannut, hamaan äärettömän valtameren tuntemattomaan rantaan värjyy ja vaikuttaa iäisesti luovan henki ja iloitsee jokaisesta tomuhiukkasesta, jolla on tunto hänestä ja joka elää. — Oi, kuinka toivoinkaan silloin itselleni kurjen siipiä, joka lensi ylitseni, saadakseni minäkin uiskennella tuon mittaamattoman meren rantaa kohden, saadakseni minäkin juoda äärettömyyden tulvehtivasta maljasta paisuvaa kuohuvaa elämäniloa, saadakseni minäkin rintani rajoitetuilla voimilla edes silmänräpäyksen ajan tuntea pisarankin sen ikiolennon autuushurmausta, joka luo kaiken itsessään ja itsestään.

Veljeni ja ystäväni, jo muistokin näistä hetkistä virkistää sieluni. Yksin sekin jo, että koettaa herättää mielessään ja esittää uudestaan nuo sanomattomat tunteet, kohottaa sieluni itsensä yläpuolelle ja antaa sitten minun kaksin verroin raskaasti tuntea nykyisen tilani ahdistuksen.

On vetäytynyt sieluni edestä kuin esirippu, ja tuo äärettömän, määrättömän elämän näkymö muuttuu edessäni iäisesti avoimen haudan kuiluksi. Voitko sanoa: *tuo on*, kun kaikki sentään lakkaamatta juoksee ja juoksee ohitsemme? kun kaikki kiittää sivuitsemme kuin myrskyn siivillä ja niin harvoin saa aikaa toteutua koko voimassaan, ja oi, tempautuu ennen aikojansa tuhovirtaan, suistuu sen pyörteihin ja murskautuu kallioita vastaan? Ei kulu hetkeä, joka ei kuluttaisi sinua ja omiasi ympärilläsi, ei kulu

hetkeä, jolloin sinä et tuhoaisi jotakin, jolloin sinun ei täytyisi tuhota jotakin; viattomin kävelysi maksaa tuhanten matosten elämän, yksi ainoa jalkasi poljenta särkee muurahaisten vaivoja kysyneen rakennuksen ja tallaa perikatoon ja kuolemaan kokonaisen pienoismaailman. Oh, eivät minua liikuta nuo suuret ja harvinaiset, maailman vaivat, nuo tulvat ja maanjäristykset, jotka hävittävät kaupunkejanne; minun sydäntäni kalvaa tunto siitä kuluttavasta voimasta, joka piilee ja on läsnä kaikessa luonnossa, tuosta, joka ei synnytä mitään mikä ei hävittäisi itseään ja kaikkea lähellänsä olevaa. Siten seison tyrmistyneenä ja ahdistuksen huumaamana, ympärilläni taivas ja maa ja niiden myllertävät voimat, enkä näe edessäni muuta kuin iäisesti nielevän, iäisesti märehyvän hirviön.

21 p. elok.

Suotta levitän käteni tavoittaakseni hänet, kun aamuisin virkoan raskaista unistani, suotta etsin häntä yöllä vuoteessani, kun onnellinen, viaton uni on hurmallaan pettänyt minut, kuin istuisin kedolla hänen vieressään, pitäisin kättänsä kädessäni ja suutelisin sitä, suutelisin tuhannet kerrat. Oi, ja kun sitten vielä puolittain unen horroksissa hapuilen käsilläni häntä kohden ja siinä herään — silloin puhkee sydämeni ahdistus kyyneliksi, ja minä itken tuijottaen lohduttomana eteeni synkkään tulevaisuuteen.

22 p. elok.

Onnetonta tämä on, Wilhelm! Kaikki voimani on masentunut levottomaksi raukeudeksi, en jaksa olla toimetonna, mutta en voi tehdä mitään. Mielikuvitukseni on ihan lamassa, luonnosta en nauti, ja kirjat tympäisevät minua. Kun olemme itsemme kanssa ristiriidassa, olemme ristiriidassa koko maailman kanssa. Usko minua, monesti soisin olevani päivätyöläinen, jotta aamulla herätessäni minulla olisi edes jokin tarkoitusperä päivän tullen, jokin pyyde, jokin toivo. Usein kadehdin Albertia, joka on korviaan myöten kaivautunut asiakirjoihinsa, ja kuvittelen, että olisin tyytyväinen, jos olisin hänen asemassaan! Jo jonkun kerran on juolahtanut mieleeni kirjoittaa sinulle ja ministerille ja pyytää sitä tointa lähetystössä, josta sanot, että voisin sen saada. Luulen sitä itsekini. Olen jo pitemmän aikaa ollut ministerin suosiossa, ja hän on jo useasti kehoittanut minua antautumaan johonkin toimeen, ja kerran minun on kai se tehtäväkin. Mutta kun sitten taas ajattelen asiaa tarkemmin ja muistuu mieleeni tarina hevosesta, joka kyllästytneenä vapauteensa antaa valjastaa päälleen satulan ja ohjat ja ajetaan piloille — niin en tiedä mitä tekisin — ja ystävänä! ehkä tämä halu päästä toisiin oloihin onkin vain sisäistä, kiusaavaa levottomuutta, joka aina ja kaikkialla on seuraava minua.

28 p. elok.

Totta se on, jos vielä voisin tulla terveeksi, niin se tapahtuisi näiden ihmisten parissa. Tänään on syntymäpäiväni, ja jo aamulla varhain saan pienen käärön Albertilta. Kun aukaisen sen, huomaan ensiksi yhden niitä vaaleanpunaisia nauhoja, jotka Lottella oli yllään, kun ensiksi tulimme tuttaviksi, ja joita sittemmin joskus olin pyytänyt häneltä. Sitäpaitsi oli käärössä kaksi pientä kirjaa, Wetsteinin julkaisema Homeros, jota jo usein olin kaivannut, ettei minun tarvitsisi kävelyilläni laahata mukanani Ernestin isokokoista painosta. Noin he noudattavat kaikkia toiveitani, noin he etsivät tilaisuutta kaikenlaisiin pieniin ystävydenosoituksiin, jotka tuntuvat tuhatkertaisesti ystävällisemmiltä ja rakkaammilta kuin kaikki semmoiset loistavat lahjat, joilla antajan turhamielisyys nöyryyttää vastaanottajaa. Suutelen tuhannesti noita nauhoja, ja jokaisella henkäykselläni ahmin itseäni muistoja siitä autuudesta, jolla nuo muutamat onnelliset päivät, jotka eivät ikinä enää voi palata, täyttivät mieleni. Wilhelm, niin se on, mutta minä en valita, elämän kukkaset ovat vain kangastuksia! Kuinka moni niistä lakastuu jättämättä jälkeäkään itsestään! kuinka harva puhkee hedelmään, ja kuinka harvat niistä hedelmistä kypsyvät! Ja kuitenkin niitä on sittenkin kylliksi, ja kuitenkin, voimmeko — oi ystävänä ja veljeni! — voimmeko kylminä ja huomaamattomina astua noiden kypsyneiden hedelmien ohitse, hyljeksiä niitä ja jättää ne nauttimattomina mätänemään?

Hyvästi! On ihana kesä, usein kiipeän omenapuihin Lotten puutarhassa, kädessäni omenapudotin, pitkä seiväs, ja karistan hedelmiä alas latvasta. Hän seisoo alhaalla ja ottaa ne vastaan, kun pudotan ne hänelle.

30 p. elok.

Onneton! Oletko ihan järjiltäsi? Sinähän petät itseäsi? Miksikä tuo hurja, kuokuva intohimo? En osaa rukoilla enää kuin häntä; mielikuvituksessani ei elä muuta kuvaa kuin hänen, näen kaiken maailmassa vain suhteessa häneen. Ja niin onnelliseksi tuo saa minut välisti — kunnes minun aina taas täytyy riistää itseni hänestä irti. Oi Wilhelm, mikä veto ja viekoitus sydämessäni! — Kun istun hänen luonaan, kaksi tuntia, kolme tuntia, kun sieluni kylpee hänen vartalonsa, hänen olentonsa, hänen äänensä taivaisen soinnun ihastelussa, ja kun vähitellen kaikki aistini jännittyvät, kun silmiäni edessä synkkenee, kun tuskin enää kuulen, ja kun pusertaa kurkkuaani kuin salamurhaajan käsi, kun silloin sydämeni lyö ja

kolkuttaa ja koettaa vapahtaa aistieni hurjaa pakotusta ja vain lisää niiden ahdistusta — oh, Wilhelm, silloin on välisti kuin en olisi elämässäkään enää! Ja — ellei toisinaan surumielisyyteni valtaa minua ja sulata mieltäni ja Lotte suo minulle sitä vaivaista lievikkettä, että saan itkeä ahdistukseni hänen kädelleen, — niin minun täytyy rientää pois, ulos! ja minä harhailen sitten pitkiä matkoja; on iloni silloin kiivetä jyrkän vuoren kuvetta tai tunkea tiettömän, tiheän metsän lävitse, halki pensaikkojen, jotka repivät minua, ja orjantappuroiden, jotka viiltävät käteni verille! Silloin tuntuu hiukan helpommalta! Hiukan! Ja kun sitten uupuneena ja janosta näännyksissä jään paikalleni usein keskellä yötä, kun täysikuu korkealla vaeltaa ylitseni, ja istahdan yksinäisen metsän keskellä jollekin vinokasvuiselle puunrungolle, hiukan lepuuttaakseni haavoittuneita jalkojani, ja sitten siinä hämärässä hetkeksi nukahdan herpaisevaan lepoon! Oi Wilhelm! silloin yksinäinen koppi, jouhipaita ja orjantappuravyö tuntuivat minusta lievitykseltä, jota koko sieluni haluaa. Hyvästi! En näe muuta vapahdusta tästä kuin haudan.

3 p. syysk.

Pois minun lähteä täytyy! Kiitän sinua, Wilhelm, että olet tukenut horjuvaa päätöstäni. Jo kaksi viikkoa on minussa kytenyt ajatus jättää hänet. Minun täytyy poistua. Hän on taasenkin kaupungissa erään ystävättärensä luona. Ja Albert — ja — minun täytyy lähteä!

10 p. syysk.

Oli sekin yö. Wilhelm! Nyt kestän vaikka mitä. En näe häntä enää. Oi, etten saa heittäytyä kaulaasi, ystäväni, ja kyynelin ja riemahduksin ilmaista sinulle tunteita, jotka myrskyävät sydämessäni! Tässä minä istun ja haukon ilmaa keuhkoihini, koetan tyyntyä ja odotan aamua, hevoset ovat tilatut auringonnousuksi.

Oi, hän nukkuu rauhassa eikä aavista, ettei hän ikinä enää ole näkevä minua. Olen riistänyt itseni irti; niin voimakas olin, etten kaksi tuntia kestävässä keskustelussakaan ilmaissut aiettani. Ja hyvä Jumala, millainen keskustelu!

Albert oli luvannut kohta illallisen jälkeen tulla Lotten kanssa puutarhaan. Seisoin penkereellä korkeiden kastanjoiden alla ja katselin aurinkoa, joka nyt viimeistä kertaa laski edessäni tuon suloisen laakson ja lempeänä soljuvan virran ylitse. Niin monet kerrat olin seisonut hänen kanssaan tällä samalla paikalla ja katsellut tätä samaa ihanaa näkyä, ja nyt — Astelin edestakaisin puistokujannetta, joka oli minulle niin rakas; tämä paikka oli salaperäisesti vetänyt minua puoleensa jo ennen kuin vielä tunsinkaan Lottea, ja kuinka olimmekaan iloinneet, kun tuttavuutemme alussa keksimme molemminpuolisen mieltymyksemme tähän paikkaan, joka todella onkin runollisimpia, mitä olen ihmistaidon muodostamia nähnyt.

Ensinnä on edessä avara näköala kastanjojen välitse. — Oi, olenhan muistavinani, että olen useampaan kertaankin kirjoittanut sinulle, kuinka korkea pyökistö vähitellen muodostuu oikeaksi seinämäksi kummallekin puolen ja kuinka sen varjossa kasvava pensaikko saa puukujanteen aina hämärämmäksi, kunnes se viimein päättyy joka taholta suljettuun sopukkaan, jonka yllä kaikki yksinäisyyden väristys tuntuu lepäävän. Vieläkin olen tuntevinani, mikä omituinen rauhaisa tunnelma minut valtasi, kun eräänä lämpimänä keskipäivänä ensikertaa astuin sinne varjoon; minulla oli kuin hämärä aavistus siitä, minkä autuuden ja minkä tuskan näkymöksi tämä paikka vielä oli tuleva minulle.

Olin ehkä ollut jo puolisen tuntia siinä ja antanut suloisenkaihoisten ajatusten tuudittaa mieltäni, ajattelin eroamme ja kohtaisimme mahdollisesti enää koskaan toisiamme, kun kuulin heidän tulevan pengertä alas. Juoksin heitä vastaan, tartuin omituisesti väristen hänen käteensä ja suutelin sitä. Olimme juuri astuneet alas, kun kuu hiljaa kohosi metsäisen kukkulan takaa; puhelimme yhtä ja toista ja lähenimme huomaamatta tuota pimeätä lehvämajaa, kujanteen perällä. Lotte astui sisään ja istuutui, Albert asettui hänen viereensä ja samoin minä; levottomuuteni ei sentään sallinut minun kauan istua alallani; minä nousin, menin seisomaan hänen eteensä, kävelin edestakaisin, istuin taas: olin hyvin tuskaisessa mielentilassa. Hän huomautti, kuinka kauniisti kuutamoa valaisi pengertä puukujanteen edustalla: näky olikin kaunis ja sitä vaikuttavampi, kun kaikki muu ympärillä oli syvän hämähäyden sylissä. Olimme ihan hiljaa, ja hetken kuluttua hän alkoi taas: Aina kun käyn ulkona kuutamossa, tulevat mieleeni kuolleet omaiseni ja rupean ajattelemaan kuolemaa ja tulevaista elämää. Meillä on toinen, tuleva elämä! jatkoi hän, ja äänensä värisi ihaninta tunnetta; mutta, Werther, tapaammeko me toisemme? tunnemmeko silloin toisemme? Kuinka aavistatte? Sanokaa.

Lotte, vastasin ojentaen käteni hänelle, ja silmäni olivat tulvillaan kyyneliä; me kohtaamme toisemme vielä! kohtaamme täällä ja tuolla vielä! — Ääneni tukahtui. Wilhelm, miksi hänen piti kysyä juuri tuota nyt, kun sydäntäni vihloi tuskallinen eromme!

Ja tietävätkö rakkaat kuolleet omaisemme meistä, jatkoi hän, tuntevatko he, että olemme onnellisia ja

että lämpimällä rakkaudella muistellemme heitä? Oi, aina väikkyy mielessäni muisto äidistäni ja äitini kuva, kun hiljaisina iltoina istun hänen lastensa, omain lasteni piirissä, ja he ovat ympärilläni. Silloin saattaa silmäni kohota kaipauksen kyynel, istun ja katselen taivasta kohden ja toivon, että hän silmänräpäyksen ajankin voisi nähdä, kuinka pidän sanani, jonka annoin hänelle hänen kuolinhetkenään: että olisin hänen lastensa äitinä. Millä tuntein minä huokaankaan: anna anteeksi minulle, kallis äitini, ellen voi olla heille sitä, mitä sinä olisit ollut. Oi, teenhän toki kaiken minkä voin; saavathan he vaatteet ja ravintonsa, oi, ja paljoa enemmän, he saavat hoidon ja rakkautta. Oi, kunpa voisit nähdä sopumme, sinä rakas pyhä, niin kuumimmilla kiitoksillasi ylistäisit Jumalaa, jolta viimeisillä katkerilla kyynelilläsi rukoilit lastesi menestystä. —

Noin hän puhui! Oi Wilhelm, kuka voisi toistaa sen, mitä hän puhui! Kuinka voisi kylmä, kuollut kirjain kuvata tuota hengen taivaallista kukoistusta! Albert keskeytti hänet hellästi: Tuo liikuttaa sinua liian syvästi, rakas Lotte! Tiedän kyllä, että olet hyvin taipuvainen noihin ajatuksiin, mutta pyydän sinua — Oi, Albert, sanoi Lotte, tiedänhän, sinä et unohda iltoja, joina istuimme pienen pyöreän pöydän ääressä, kun isäni oli matkoilla ja olimme saaneet lapset nukkumaan. Sinulla oli usein mukana jokin hyvä kirja, mutta niin harvoin jouduttiin lukemaan siitä mitään. — Olihan toki seurustelu tuon ihanan sielun kanssa enemmän kuin kaikki muu? Mikä suloinen, hellä, iloinen ja aina toimelias nainen! Jumala tietää kyyneleni, joita usein vuodatoin vuoteessani rukoillessani, että hän tekisi minut hänen kaltaiseksensa.

Lotte! huudahdin heittäytyen hänen eteensä, tarttuen hänen käteensä ja kostuttaen sitä tuhansilla kyyneleillä, Lotte! Jumalan siunaus lepää ylläsi, ja äitisi henki! — Olisittepa tuntenut hänet, sanoi hän puristaen kättäni — hän olisi ansainnut että te olisitte tuntenut hänet! — Luulin menehtyväni. Ikinä ei ole minusta sanottu suurempaa ja ylväämpää sanaa — ja hän jatkoi: Ja hänen täytyi lähteä täältä nuoruutensa kukoistuksessa, kun nuorin poikansa vasta oli kuuden kuukauden vanha! Hänen sairautensa ei ollut pitkäaikainen, hän alistui tyynesti kohtaloonsa, ainoastaan lastensa takia hän suri, varsinkin nuorimman. Kun sitten loppu lähenei ja hän käski minua tuomaan lapsensa luokseen ja kun toin ne sisään, nuo pienet, jotka eivät käsittäneet mitä tapahtui, ja nuo isommat, jotka olivat tuskasta suunniltaan, kun he kaikki seisoivat hänen vuoteensa ympärillä ja hän kohotti kätensä ja rukoili heidän puolestaan ja suuteli heitä jokaista ja lähetti heidät luotaan ja sanoi minulle: Ole heidän äitinsä! — Minä annoin käteni hänelle! — Lupaat paljon, tyttäreni, sanoi hän, lupaat että sinulla on oleva äidin sydän ja äidin silmä. Olen kiitollisista kyynelistäsi usein huomannut, että tunnet mitä se merkitsee. Ole semmoinen sisarillesi, ja isällesi osoita puolison uskollisuutta ja kuuliaisuutta. Sinä voit häntä lohduttaa. Hän kysyi isää, mutta tämä oli lähtenyt ulos salatakseen ääretöntä tuskaansa; hänen sydämensä oli sisällisesti ihan revitty.

Sinä Albert olit silloin sisällä. Hän kuuli, että joku kävi, ja kysyi ja käski sinut luokseen, ja kun hän sitten katsoi sinuun ja minuun sillä lohduttuneella, levollisella katseella, että tulisimme onnellisiksi — niin Albert lankesi hänen kaulaansa ja suuteli häntä ja huudahti: Me olemme onnelliset ja pysymme aina onnellisina! — Levollinen Albert oli ihan suunniltaan, ja minä kadotin koko tajuntani.

Werther, jatkoi hän, ja sellaisen naisen täytyi kuolla! Hyvä Jumala! Kun toisinaan ajattelen, että voi kannatuttaa rakkaimpansa pois, ja ettei kukaan tunne sitä niin katkerasti kuin lapset, jotka kauan valittivat, että mustat miehet olivat kantaneet äidin pois!

Hän nousi, minä havahduin ja tunsin mieleni järkkyvän, jäin istumaan ja pidin kiinni hänen kädestään. — Mutta nyt meidän pitää lähteä, on jo aika, sanoi hän. — Hän yritti vetää kätensä kädestäni, minä pidin siitä lujemmin kiinni. — Me näemme toisemme vielä, huudahdin, me tapaamme toisemme. Minä lähden, jatkoin, lähden mielelläni, ja kuitenkin, jos minun täytyisi sanoa, että lähden iäksi, en kestäisi sitä. Hyvästi, Lotte! Hyvästi, Albert! Me näemme toisemme vielä. — Huomenna, luulisin, sanoi Lotte leikillään. — Minä tunsin, tunsin tuon huomenen! Oi, mutta hän ei aavistanut mitään, kun irroitti kätensä kädestäni. — He lähtivät puistokäytävää pois, minä seisoin, katselin heidän jälkeensä kuun valossa ja heittäydyin maahan ja puhkesin itkemään, hypähdin ylös ja juoksin penkereelle ja näin hänen vaalean pukunsa vielä häämöttävän siellä alhaalla puutarhan portilla korkeiden lehmukien varjossa, ojensin molemmat käteni, ja sitten se katosi.

TOINEN KIRJA.

20 p. lokak. 1771.

Eilen saavuimme tänne. Lähettiläs ei ole oikein voimissaan ja pysähtyy senvuoksi muutamaksi

päiväksi tänne. Ellei hän vain olisi niin häijy, olisi kaikki hyvin. Huomaan, huomaan sen, kohtalo on määrännyt osakseni kovia koettelemuksia. Mutta rohkeutta vain! Kevyt mieli kestää kaiken! Kevyt mieli? Minun täytyy nauraa, kun tuommoinen sana pujahtaa kynästäni. Oi, pisarainen keveämpää verta tekisikin todella minut onnellisimmaksi ihmiseksi auringon alla. Mitä tämä oikeastaan on merkitsevää! Siinä missä toiset vähäisellä voimallaan ja kyvyllään mukavassa itsetyytyväisyydessä rehentelevät, siinä minä epäilen voimiani ja lahjojani? Hyvä Jumala, sinä joka olet antanut minulle kaikkea tuota, voimia ja lahjoja, miks'et pidättänyt puolia antimistasi ja lahjoittanut sen sijaan minulle itseluottamusta ja tyytyväisyyttä!

Mutta kärsivällisyyttä, kärsivällisyyttä! Kaikki kääntyy hyväksi vielä. Sillä, ystäväni, sinä sittenkin olet oikeassa. Siitä saakka kuin joka päivä olen joutunut tungeksimaan ihmisten parissa, kun näen kaikki heidän touhunsa ja toimituksensa, olen paljoo tyytyväisempi itseeni. Tottakin, kun nyt kerran olemme semmoisia, että vertaamme kaikkea itseemme ja itseämme kaikkeen, niin riippuu onnemme tai onnettomuutemme niistä asioista, joiden yhteydessä elämme, ja niinpä ei mikään ole vaarallisempaa kuin yksinäisyys. Mielikuvituksemme, jossa jo itsessäänkin on pyrkimys kohottautumaan, kuvailee runouden ihanteellisten mielikuvain elähdyttämänä yläpuolelle sarjan olentoja, joiden piirissä me itse olemme alimpana, kaikki ulkopuolellamme näkyy meille ihanampana, jokainen muu ihminen täydellisempänä kuin me itse. Ja tuo tapahtuu ihan luonnollisesti. Niin usein joudumme tuntemaan, että meiltä puuttuu paljon, ja juuri sen, mikä meiltä puuttuu, näyttää joku toinen omistavan, jolle lisäksi kuvittelemme kaiken sen, mitä meillä itsellämme on, ja päällepäätteeksi vielä erikoisen ihanteellisen täydellisyysulun. Ja siten on onnellisin ihminen, oman itsemme luoma, ihka elävänä edessämme.

Sitävastoin, jos kaikkine heikkouksinemme ja kaikkine puutteinemme aherramme suoraan eteenpäin vain, niin huomaammepa päinvastoin usein, että vetelehtimisellämme ja luovimisellamme sentään olemme päässeet pitemmälle kuin toiset purjehtimisellaan ja soutamisellaan — ja — onhan tuo toki oikeaa laatua itsetuntoa, kun tuntee olevansa toisen tasalla tai vieläpä heistä edelläkin.

26 p. marrask.

Viihdyn täällä jo hieman paremmin. Onnellisinta on, että työtä on yllinkyllin; sitäpaitsi kiinnostavat nuo kaikki erilaiset ihmiset ja aina uudet nähtävät kirjavuudellaan huomiotani. Olen tullut tuttavaksi kreivi C—n kanssa; hän on mies, jota minä päivä päivältä kunnioitan yhä enemmän, selväjärkinen, laajanäköinen ihminen, joka ei silti ole kylmä, vaikka näköalansa ovatkin laajat, ja jonka koko käytöksessä kajastaa niin lempeä ystävyys. Hänen huomionsa kiintyi minuun, kun jouduin asioissa tekemisiin hänen kanssaan, ja hän heti ensimmäisistä sanoistani huomasi, että käsitimme toisiamme ja että hän saattoi puhua kanssani toisella tapaa kuin monen muun. En voi myöskään kylliksi kiittää hänen vapaata, avointa käytöstään minua kohtaan. Eipä ole maailmassa ihmisellä toista niin todellista ja lämmintä iloa kuin se, että saa kohdata jalon ihmisen, joka avautuu toiselle.

24 p. jouluk.

Lähettilästä minulla on paljon mieliharmia; aavistinkin sitä jo kohta alussa. Hän on täsmällisin narri, mitä olla voi; hidas ja juurtajaksainen kuin mikäkin täti; ihminen, joka ei koskaan ole tyytyväinen itseensä ja jonka mieliksi ei siis kukaan muukaan voi mitään tehdä. Minä työskentelen mieluimmin vauhdikkaasti ja tuli mitä tuli; silloin hän saattaa jättää minulle kirjoitukseni takaisin ja sanoa: Hyvähän se on, mutta käykää nyt kerta vielä se lävitse, ainahan saattaa johtua mieleen jokin sattuvampi sana tai kuvaavampi määrätyt. — Hitto vieköön. Ei yksikään "ja", ei yksikään sidesana saa jäädä pois, hän vihaa kuolemukseen kaikkia sanajärjestysvirheitä, joihin minä useasti hairahdun; jos lausejaksot eivät mene vanhaan totuttuun nuottiin, ei hän ymmärrä niistä mitään. On sietämätöntä olla tekemisissä sellaisen ihmisen kanssa.

Kreivi von C—n luottamus yksin enää korvaa minulle kaiken. Tuonoin hän tunnusti ihan avomielisesti minulle, kuinka tyytymätön hän oli lähettilääni hitauteen ja vitkasteluun. Semmoiset ihmiset kiusaavat sekä itseään että muita; kuitenkin, sanoi hän, on pakko tyytyä siihen ja mukautua, kuten matkustajan, jonka pitää päästä yli vuoren; totta kyllä, ellei vuorta olisi siinä edessä, olisi tie paljoo mukavampi ja lyhyempi, mutta kun se nyt kerran on siinä, niin pitäähän sen ylitse päästä! —

Ukko vainuaa ehkä myöskin, että olen paremmin kreivin suosiossa kuin hän, ja se pahoittaa häntä, ja hän käyttääkin jokaista tilaisuutta puhuakseen minulle pahaa kreivistä: minä väitän tietysti vastaan, ja asia vain pahenee. Eilen hän sai minut ihan kuohuksiin, hän näkyi nimittäin tähtäävän minuun myöskin: tuollaisiin hienon maailman toimiin kreivissä kyllä muka on miestä, työhän käy häneltä keveästi, ja hänellä on sujuva kynä; mutta perinpohjaista oppineisuutta häneltä puuttuu, kuten kaikilta kaunosieluilta. Tämän sanoessaan hänellä oli kasvoillaan sellainen ilme, kuin hän olisi tahtonut sanoa: Ähäs, sattuko? Mutta minä en ollut millänikään; minun täytyi ylenkatsoa ihmistä, joka saattoi ajatella ja käyttäytyä tuolla tapaa. Rupesin vastustamaan häntä ja väittelin oikein kiihkeästikin. Sanoin, että kreivi

sekä luonteeltaan että tiedoiltaan oli mies, jota täytyi kunnioittaa. Sanoin, etten tuntenut ketään, jonka siinä määrässä kuin hänen olisi onnistunut valistaa ja väljentää sieluansa ja vetää huomiopiiriinsä niin monenlaisia asioita, ja joka samalla kuitenkin olisi voinut pysyä niin toimeliaana käytännöllisen elämän piirissä. — Nuo olivat ukolle kovia pähkinöitä, ja minä poistuin, ettei tarvitsisi pitemmässä kinastelussa niellä vielä enempää sappea.

Ja tämä kaikki on teidän syynne, teidän, jotka puheillanne saitte minun antautumaan tähän ikeeseen ja jotka lavertelitte minulle suut silmät täyteen "toiminnasta". Toiminnasta! Ellei se, joka istuttaa perunansa ja ajaa kaupunkiin myymään viljaansa, toimi enempää kuin minä, niin lupaanpa vaikka kymmenen vuotta vielä raataa sinä kaleeriorjana, joksi nyt olen sidottu.

Ja sitä loistavaa kurjuutta, sitä ikävyyttä, jota täkäläinen joutava joukko huokaa! Kuinka he juoksevat ja matelevat arvojen perään, kuinka he vaanivat ja vartioivat, ettei kukaan vain saisi askelenkaan etusijaa heistä; tuommoisia vaivaisia, ihan lakeijapyyteitä! Tuossa on eräs nainen esimerkiksi, joka aina puhuu aatelisesta suvustaan ja maatiluksistaan, niin että jokainen, joka ei tuntisi oloja, ajattelisi, että tuopas nyt on hohkoutunut sukuunsa ja maatiluksiinsa, ties miksi kuvitteleekaan itseään niiden takia! — Mutta asia on vielä hullummin: nainen on täältä lähistöltä erään virastokirjurin tytär. — Oh, en käsiti ihmissukua, että sillä voi olla niin vähän aistia, että se tuolla tapaa noin kömpelösti paljastaa koko tyhjänpäiväisyytensä.

No, huomaanhan sentään, ystäväni, päivä päivältä selvemmin, kuinka tuhmaa on arvostella toisia itsensä mukaan. Ja koska minulla on niin paljon tekemistä oman itseni kanssa, ja koska tämä sydämeni on niin myrskyävä — oi, niin annan mielelläni toisten taivallella polkujaan, kun he vain voisivat suoda minullekin saman vapauden.

Enemmän kiusaavat minua nuo nurjat säätysuhteet. Tiedänhän kyllä yhtä hyvin kuin kuka tahansa muukin, kuinka välttämätön säätöerotus on ja kuinka suuret edut siitä itsellenikin koituvat; mutta älköön se tukitko juuri silloin tietäni, kun minulla vielä voisi olla jokin hitunen iloa ja edes jokin onnen kajaste täällä maan päällä. Tulin äskettäin muutamalla kävelyretkellä tuntemaan erään neiti von B—n, hän on herttainen olento, joka on säilynyt koko nuorekkaana ja luonnollisena täkäläisessäkin jäykistyneessä elämässä. Keskustelumme kehittyi hupaiseksi, ja erotessamme pyysin saada käydä tervehtimässä häntä. Hän myönsi sen niin avomielisen vapaasti, että tuskin maltoin varrota ensimmäistä sopivaa tilaisuutta käydäkseni hänen luonaan. Hän ei ole täältä, hän asuu erään tätinsä luona. Vanhuksen kasvojenilmeessä oli jotain, joka vieroitti minua. Koetin osoittaa suurta huomaavaisuutta hänelle, kohdistin puheeni enimmäkseen hänelle, ja oli tuskin kulunut puoltakaan tuntia, kun jo olin jotakuinkin selvillä rouvan olosuhteista — perästäpäin tunnusti neitikin huomioni oikeiksi —: että täti-hyvänsä nyt vanhoilla päivillään kärsii puutetta kaikesta, ettei hänellä ole omaisuutta, ei henkevyttä, ei yleensä mitään muuta turvaa kuin esi-isäinsä sarja, ei muuta suojaa kuin säätynsä, jonka turviin hän sitten onkin lujasti linnoittautunut, eikä muuta iloa kuin tähystellä yläkerrastaan tavallisten porvarillisten ihmisten ylitse. Nuorempana hän lienee ollut kaunis ja keikaillut elämänsä; ensin hän oli oikuillaan kiusannut monta nuorukaisraukkaa, sitten kypsyeempinä vuosinaan hän oli alistunut erään vanhan upseerin komennettavaksi, joka siitä hyvästä ja kohtalaisesta elatuksesta vietti viimeiset ilottomat vuotensa hänen kanssaan ja kuoli. Nyt elää vanha rouva yksin, eikä kukaan loisi silmäystäköään häneen, ellei hänen sisarentyttäreensä olisi niin rakastettava.

8 p. tammik. 1772.

Minkälaisia ovatkaan ihmiset, joiden koko mieli on takertunut muotoihin, joiden koko olo ja elo vuodet umpeensa on tähdättynä vain siihen, kuinka voisivat pujahtaa tuolia korkeammalle pöydässä! Eikä suinkaan siksi, ettei heillä olisi muuta tehtävää: ei, päinvastoin kasautuu tehtäviä juuri sen tähden, että pikkuseikat ja pikkuharmit häiritsevät tärkeämpiä asioita. Viime viikolla sattui rekiretkellä selkkaus, ja koko huvi oli pilalla.

Houkkioita, jotka eivät huomaa, että ihmisen asema oikeastaan merkitsee niin vähän, ja että ne, jotka ovat ensimmäisellä sijalla, niin harvoin sentään näyttelevät pääosaa! Kuinka moni kuningas onkaan riippuvainen ministeristään, kuinka moni ministeri kirjuristaan! Ja kukahan heistä silloin on ensimmäinen? Se, minusta nähden, joka osaa käyttää toisia hyväkseen ja jolla on niin paljon voimaa tai viekkautta, että hän voi käyttää toisten voimia ja pyyteitä omain tarkoitusperänsä saavuttamiseksi.

20 p. tammik.

Kirjoitan teille täältä, rakas Lotte, eräästä vähäpätöisestä maalaiskestikievarista, jonne olen paennut ankaraa rajuilmaa. Siitä saakka kuin olen ollut täällä ikävässä D—ssä, täällä vierasten, sydämelleni ihan vierasten ihmisten keskellä, ei minulla vielä ole ollut silmänräpäystäköään, ei ainoatakaan, jolloin sydämeni olisi käsenyt minun kirjoittaa teille; ja nyt tässä majassa, tässä yksinäisyydessä, tässä

syrjäisyydessä, kun lumi ja räntä pieksävät ikkunoita, täällä te olitte ensimmäinen ajatukseni. Kohta kun astuin sisään tänne, heräsi teidän kuvanne, teidän muistonne, oi, Lotte! niin pyhänä ja lämpimänä mielessäni! Laupias Jumala, ensimmäinen onnellinen hetki taas!

Kun näkisitte minut siinä huvitusten ja pikkuaskartelujen pyörteessä, jossa nyt elän! kuinka koko mieleni on näännyksissä; ei hetkeäkään tulvahtele sydämeni täytenä, ei autuasta silmänräpäystäköön; ei mitään, ei yhtään mitään! On kuin näyteltäisiin edessäni jotain kummallisuusnäytelmää, näen noiden mies- ja hevoskääpiöiden liikehtivän edessäni ja kysyn usein itseltäni, eikö kaikki olekin vain näköharhaa. Minä leikin mukana, tai paremmin sanoen minulla leikitään kuin puunukella, saan usein naapurini puisen käden käteeni ja vavahdan. Iltaisin päätän, että aamulla nousen katsomaan auringon nousua, mutta kun tulee aamu, en tulekaan nousseeksi vuoteeltani; päivisin toivon, että illalla saan lähteä ulos kuutamoon, mutta jäänkin sisään. Minulla ei ole selvää tuntoa miksi nousen, miksi menen maata.

Puuttuu hapatusta, joka saisi elämäni käyntiin; se kiihdyke, joka pidätti minut valveilla yöt umpeensa, joka herätti minut aamuisin unesta, on häipynyt ja poissa.

Yhden ainoan todellisen naisen olen täällä tavannut, erään neiti von B—n. Hän muistuttaa teitä, rakas Lotte, jos sitä voi sanoa kenestäkään. Oh, huudahdatte, nyt hän rupeaa laskettelemaan kohteliaisuuksiakin! Ehkä siinä olisi hiukan perääkin. Olen viime aikoina nimittäin muuttunut sangen kohteliaaksi, kosk'ei muukaan käy päinsä, koetan olla sukkela puheissani, ja naiset sanovat, ettei kukaan osaa kehua niin hienosti kuin minä (ja valehdella, lisätäkää, sillä muuten se ei käy, ymmärrättehän?). Minun piti puhua neiti von B—stä. Hänessä on sielua, joka loistaa kirkkaasti hänen sinisistä silmistäänkin. Säätymasemansa rasittaa häntä, se kun ei tyydytä hänen sisimpiä toiveitaan. Hän kaippaa pois tästä hälystä ja humusta, ja monet hetket haaveilemme yhdessä kohtauksista niin maalaisrauhaisista ja onnenlämpimistä, oi, ja teistä! Kuinka usein hänen täytyy ihastella teitä, taikka ei täydy, hän tekee sen vapaasti, hän kuulee niin mielellään teistä, pitää teistä. —

Oi, että saisin istua siellä edessäanne, rakkaassa armaassa huoneessa siellä, lapsoset mekastelisivat ympärilläni, ja kun he kävisivät teistä liian äänekkäiksi, kertoisin heille jonkin kammottavan sadun, joka keräisi heidät liikkumattomaan piiriin ympärilläni.

Aurinko laskee ihanana lumessa välkkyilevän maiseman taakse, myrsky on ohitse, ja minun — minun pitää taas sulkeutua vankihäkkiini. — Hyvästi! Onko Albert luonanne? Ja missä asemassa —? Suokoon Jumala minulle anteeksi tämän kysymyksen!

8 p. helmik.

On jo viikon päivät ollut mitä ilkein ilma, mutta minulle se on mieleen. Sillä siitä asti kuin tänne olen tullut, ei vielä ole taivaalle noussut ainoatakaan kaunista päivää, jota ei joku aina olisi pilannut ja turmellut minulta. Mutta kun oikein sataa ja tuiskuaa ja on koleata ja märkää, niin ajattelen: oh, nyt ei toki voi kotona olla sen kurjempaa kuin on ulkona, eikä päinvastoinkaan, ja silloinhan kaikki on sopusoinnussa. Kun aurinko aamuisin nousee ja lupaa kaunista päivää, en koskaan voi olla huudahtamatta: kas nyt heillä taas on jotakin taivaallista, jonka saattavat tärvellä toisiltaan. Ei ole mitään, jota he eivät osaisi turmella toisiltaan. Terveiden, hyvän nimen, ilomielen, levon ja virkistykseen! Ja useimmiten ihan typeryyttään, ymmärtämättömyyttään ja ahdasmielisyyttään; ja kun kuuntelen heitä, tekevät he sen parhaimmassa tarkoituksessa. Monesti tekisi mieleni oikein polvillani rukoilla, etteivät he noin mielettömästi raatelisi omia sisuksiaan.

17 p. helmik.

Pelkään, ettemme me, lähettilääni ja minä, enää kauan tule toimeen yhdessä. Se ihminen on ihan sietämätön. Hänen tapansa tehdä työtä ja ajaa asioita on niin naurettava, etten voi olla tekemättä vastaväitteitä ja toisinaan toimimatta oman mieleni ja käsitykseni mukaan, joka silloin, luonnollisestikin, on hänestä aina ihan väärä. Sen johdosta hän onkin äskettäin valittanut hoviin minua vastaan, josta oli seurauksena varoitus minulle ministeriltä, varoitus, joka kyllä oli lievä, mutta joka tapauksessa sentään varoitus, ja olinkin aikeissa jättää erohakemukseni, kunnes sain ministeriltä yksityiskirjeen, kirjeen, jota jumaloin ja jonka ylevää, jaloa ja viisasta henkeä ihailen. [Kunnioituksesta tuota kunnan herraa kohtaan emme julkaise mainittua kirjettä emmekä erästä toistakaan, josta myöhemmin tulee puhetta; otaksumme nimittäin, ettei edes yleisön lämpimin kiitollisuuskään oikeuttaisi sellaiseen omavaltaisuuteen.] Kuinka hän neuvookaan minua koettamaan hillitä liian arkaa ja herkkää itsetuntoani; kuinka hän, kunnioittaen yltiöllisiä aatteitani toiminnasta, toisiin kohdistuvasta vaikutuksesta ja tehtäviin syventymisestä nuorekkaan, kelpo mielen ilmauksina, ei koeta kitkeä niitä pois, vaan ainoastaan lieventää niiden liikanaista intoa ja johtaa niitä suuntaan, missä niillä olisi todellinen vaikutusala ja enemmän oikeata tehoa! Olenkin taas muutamaksi päiväksi rohkaistu ja

sopuoinnussa itseni kanssa. Tyyni mieli ja itsestään iloitseminen ovat ihanaa ihmiselle. Rakas ystäväni, ellei tuo aarre vain olisi yhtä hauras kuin se on ihana ja kallis!

20 p. helmik.

Antakoon Jumala teille siunauksensa, rakkaani, ja suokoon teille kaikki ne onnelliset päivät, jotka hän minulta riistää!

Kiitän sinua, Albert, ettet ilmoittanutkaan minulle: odotin tietoa, milloin hääpäivänne olisi, ja olin päättänyt samana päivänä juhlallisesti ottaa alas seinältä Lotten varjokuvan ja haudata sen toisten paperien alle. Nyt te olette aviopari, ja hänen kuvansa on vielä täällä! Ja saakoon se jäädäkin nyt! Ja miks'ei saisi? Tiedänhän, että minä myöskin olen luonanne, olen sinua vahingoittamatta Lotten sydämessä; minulla on, niin, minulla on toinen sija hänen sydämessään, ja minä tahdon ja minun täytyy saada pitää se. Oi, minä voisin mennä suunniltani, jos hän saattaisi unohtaa — Albert, siinä ajatuksessa on tuskien tuska. Albert, hyvästi! Hyvästi, enkelini! Hyvästi Lotte!

15 p. maalisk.

Nyt on sattunut minulle ikävyyksiä, jotka arvatenkin pakottavat minut poistumaan täältä. Kiristelen hampaitani! Perhana! sitä ei enää saa paremmaksi, ja te kuitenkin olette yksin syypäät kaikkeen, te, jotka yllytite ja pakotitte ja kiusasitte minut antautumaan toimeen, joka ei ole mieleeni. Tässä nyt olen! Tässä nyt olette! Ja ettet taaskin sanoisi, että minun liioitteluni turmelee kaiken, niin kuule tässä, hyvä herra, juttu suora ja soma, kuin jonkun kronikoitsijan kynästä.

Kreivi von C— pitää minusta, osoittaa erikoista huomiota minulle, senhän tiedät, sen olen jo sata kertaa sanonut sinulle. Nyt olin eilen hänen luonaan päivällisellä, ja osui olemaan juuri se päivä, jolloin ylhäisempi seurapiiri, naiset ja herrat, tapaavat illemmalla kokoontua hänen luokseen, ja minä en ollenkaan tullut ajatelleeksi, se kun ei koskaan ole johtunut mieleeni, ettemme me alemmat virkamiehet kuulu siihen. Noh, olen siis päivällisellä kreivin luona, ruoan jälkeen astelemme edestakaisin isossa salissa, keskustelen hänen kanssaan, keskustelen eversti B—n kanssa, joka myöskin tulee sinne, ja iltakutsujen aika lähenee. Minä en, Jumala tietäköön, ajattele mitään. Astuu silloin sisään kaikkein korkeimmasti armollinen rouva von S— herroine puolisoineen ja tyttäriineen, tytär on täyshöyheninen hanhi mataline latuska-rintoineen ja tiukkaan kurottuine vyötäisineen, he astuvat juhlallisesti sisään, silmät ja sieraimet asianmukaisessa virheettömässä ylhäisaatellisessa sävyssä, ja kun se koko joukkue on minulle sydämen pohjasta vastenmielinen, aioin heti poistua ja odottelin vain, että kreivi hetkeksi vapautuisi joutavista, kun yht'äkkiä neiti von B— astuu sisään. Kun sydämeni aina hiukan ilostuu hänet nähdessäni, jäin vielä hetkeksi, menin hänen istuimensa taakse ja huomasin vasta jonkin hetken kuluttua, että hän puhutteli minua vähemmän avomielisesti kuin tavallisesti ja ikäänkuin epäröiden. Se kummastutti minua. Onko hänkin samanlainen kuin kaikki nuo toiset? ajattelin minä ja tunsin loukkaantuvani ja aioin lähteä, mutta jäin sentään, koska mielelläni olisin nähnyt epäluuloni hänen suhteensa aiheettomaksi, ja kun en saattanut uskoa sitä, ja kun vielä toivoin ystävälistä sanaa häneltä ja — no, oli miten oli, minä jäin. Sillävälin kokoontuu koko seurapiiri. Tulee vapaaherra F— keisari Frans ensimmäisen kruunauksen aikuisessa pukukomeudessaan, tulee hovineuvos R—, täällä hän kulkee sentään pelkkänä herra von R—nä, kuuroine rouvineen j.n.e., vieläpä huonoasuinen J—kin, joka korjailee iänikuiskuosista pukuaan uusmuotisilla tilkuilla, kaikki nuo saapuvat, minä puhuttelen muutamia tuttujani, jotka kaikki ovat hyvin lyhytsanaisia minua kohtaan. Tuumin yhtä ja toista — ja tarkastelen vain neiti B—täni. En huomaa, että naiset toisessa päässä salia kuiskuttelevat keskenään, että juoru livahtaa herrojenkin piiriin, että rouva von S— menee puhuttelemaan kreiviä (sen kaiken kertoi neiti B— minulle sittemmin), kunnes viimein kreivi tulee luokseni ja vie minut syrjään erään ikkunan ääreen. — Tunnettehan, sanoi hän, omituiset olomme; teidän läsnäolonne, huomaan minä, herättää tyytymättömyyttä seurassa. En millään muotoa... — Teidän ylhäisyytenne, keskeytin hänet, pyydän tuhannesti anteeksi, olisi pitänyt itsenikin ajatella sitä ja tiedän, että suotte anteeksi minulle tämän huomaamattomuuteni; aioin jo varhemmin poistua, joku pahansuopa henki lienee pidättänyt minua, lisäsin hymyillen, samalla kumartaen. Kreivi puseri kättäni lämmöllä, joka ilmaisi kaiken. Pujahdin hiljaisuudessa ylhäisestä seurasta, lähdin, nousin erälle kääseille ja ajoin H—iin nauttiakseni siellä erällä kukkulalla auringon laskusta ja samalla lukeakseni Homeroksestani sen ihanan runon, jossa kerrotaan, kuinka kelpo sikopaimen kestitsi Odysseusta. Tähän saakka on siis kaikki hyvin.

Illalla palaan illalliselle, ravintolan ruokasalissa istui vielä muutamia vieraita; he pelasivat noppaa eräessä nurkassa, olivat työntäneet pöytäliinan syrjään. Tulee silloin sisään tuo kunnon Adelin, laskee hattunsa kädestään ja, huomattessaan minut, astuu luokseni ja sanoo hiljaa: Sinullehan on käynyt ikävästi, vai? — Minulle? huudahdin. — Niin, kreivihän on käskenyt sinut poistumaan seurasta. — Piru sen seuran periköön! sanoin; minähän olin hyvilläni, kun pääsin sieltä ulos. — Hyvä, vastasi hän, että otat sen noin keveästi. Se vain pahoittaa mieltäni, että juttu jo on levinnyt niin laajalle. — Silloin vasta

asia alkoi minua kismittää. Kaikista, jotka istuivat pöytään ja katsahivat minuun, ajattelin heti: he katsovat minua siitä syystä! Vereni rupesi sakenemaan.

Ja kun nyt tänään, missä liikunkin, kaikki kohta lausuvat osanottonsa minulle, ja kun kuulen, kuinka kadehtijani nyt riemuitsevat ja sanovat: kas siinä sen näkee, mihin ylpeys vie, kun mies usko älypahasensa vuoksi itsestään ties mitä ja luulee sen nojalla voivansa olla välittämättä mistään arvosuhteista, ja mitä muuta tuommoista on tapana hokea — kun kuulee tuota kaikkea, niin tekisi mieli lävistää puukolla rintansa; sillä puhuttakoon mitä tahansa itsenäisyydestä, minä tahtoisin nähdä sen miehen, joka kylmäverisenä sietää roistojen puhuvan hänestä, kun luulevat olevansa voitonpuolella hänen suhteensa; jos juoruilu on ihan tuulesta temmattua, oh, silloin on helppo antaa sen olla sinään.

16 p. maalisk.

Kaikki nyt ärsyttää minua. Kohtasin tänään puistokadulla neiti B—n; en voinut olla puhuttelematta häntä, ja kun olimme päässeet hiukan erille muusta seurasta, ilmaisoin hänelle loukkaantumiseni hänen silloisen käytöksensä johdosta. — Oi Werther, sanoi hän hellästi, niinkö te, joka sentään tunnette sydämeni, selittitte hämmennykseni? Kuinka minä kärsinkään puolestanne aina siitä asti kuin olin astunut saliin! Aavistin, kuinka kaikki oli käyvä, ja sata kertaa olin jo sanomaisillani sen teille. Tiesin, että nuo von S—t ja T—t puolisoineen ennemmin lähtisivät pois kuin jäisivät samaan seuraan teidän kanssanne; tiesin ettei kreivi voi rikkoa välejään heidän kanssaan, — ja mikä jupakka siitä nyt on syntynyt! — Kuinka neiti? kysyin, koettaen salata säikähdystäni sillä kaikki mitä Adelin toissa päivänä oli puhunut, valahti siinä silmänräpäyksessä kuin kiehuva vesi suonieni lävitse. — Mitä olenkaan jo saanut kärsiä sen tähden! sanoi tuo suloinen olento, samalla saaden silmänsä kyyneliin. — En voinut enää hillitä itseäni, olin heittäytymäisilläni hänen jalkoihinsa ja huudahdin: Selittäkää, selittäkää mitä tarkoitatte. — Kyynelet juoksivat hänen poskiansa alas. Minä olin ihan suunniltani. Hän kuivasi ne, koettamattakaan salata niitä. — Tunnettehan tätini, alkoi hän; hän oli myöskin saapuvilla siellä ja katseli, oh, millä silmillä hän katselikaan tapausta. Werther, viime yönä ja tänä aamuna olen saanut kuunnella saarnaa seurustelustani teidän kanssanne, minun on täytynyt kuulla, kuinka teitä on moitittu ja halvennettu, ja olen vain puolinaisesti voinut ja saanut teitä puolustaa.

Hänen joka sanansa viilsi sydäntäni kuin terävä veitsi. Hän ei tuntenut, kuinka armeliasta olisi ollut olla kertomatta kaikesta tuosta; nyt hän kertoi lisäksi vielä mitä kaikkea nyt juoruultiin ja kuinka muutamat tunsivat suurta vahingon- ja voitoniloa tapauksen johdosta. Kuinka heitä nyt kutkutti ja ilostutti, että ylimielisyyteni ja toisten halveksimiseni, jota he kauan olivat minussa moittineet, nyt vihdoinkin saisi oikean rangaistuksensa. Kuulla tuo kaikki häneltä, Wilhelm — ja puhuttuna todellisen osanoton ilmein, — minä olin ihan murskana, ja mieleni kuohuu vieläkin. Soisin, että joku julkenisi moittia minua siitä, saisin silloin syöstä miekkani hänen lävitsensä; on kuin olisi helpompi ollakseni, kun saisin nähdä verta. Oi, tuhannet kerrat olen tarttunut veitseen helpottaakseni tämän sydämeni kolkutusta. Kerrotaan jalorotuisista hevosista, että ne, kun ovat äärimmilleen kiihdyksissään ja ajatut ihan loppuun, itse vaistonsa ajamina aukaisevat jonkin suonensa helpottaakseen hengitystään. Siten tunnen minäkin usein, kuin minunkin pitäisi aukaista suoneni, liidätelläkseni iäiseen vapauteen.

24 p. maalisk.

Olen jättänyt erohakemukseni hoviin, ja toivoakseni siihen suostutaan, ja te saatte suoda anteeksi, etten ensin kysynyt teiltä lupaa toimenpiteisiini. Minun täytyy kuin täytyykin päästä pois täältä, ja tiesin kaiken, mitä teillä olisi ollut sanottavaa kehoittaaksenne minua jäämään paikalleni, ja siis — Kerro tämä nyt, jos viitsit, hiukan lievennettynä, äidilleni; en voi auttaa itseänikään, ja hänen täytyy siis tyytyä siihen, etten voi häntäkään auttaa tässä. Tietysti tämä tuntuu hänestä kipeältä. Nähdä tuon kauniin alkuvauhdin, jonka poikansa jo oli ottanut suoraan salaneuvos- ja lähettiläsarvoa kohden, katkeavan noin kesken kaikkea, ja hevoset takaisin talliin taas! Tehkää nyt asiasta mitä tahdotte ja suunnitelkaa kaikkia mahdollisuuksia, joiden nojalla minun olisi pitänyt jäädä paikalleni; sanalla sanoen, minä lähden, ja jotta tietäisitte minne menen, niin on täällä ruhtinas —, joka näkyy olevan mieltynyt seuraani; kuultuaan aikeestani hän kutsui heti minut luokseen mautiloilleen viettämään nykyistä kaunista kevättä. Hän on luvannut, että saisin siellä olla ihan omassa vapaudessa, ja koska jotakuinkin ymmärrämme toisiamme, niin uskaltaudunkin leikkiin ja lähden hänen mukanaan.

Selitykseksi.

19 p. huhtik.

Kiitos kummastakin kirjeestäsi! En vastannut niihin, kun en tahtonut lähettää ylläolevia rivejä, ennenkuin olin saanut eroni hovista; pelkäsin näet, että äitini saattaisi kääntyä ministerin puoleen ja vaikeuttaa eroani. Nyt olen sen saanut, erokirja on käsissäni. En viitsi kertoa teille, kuinka vastahakoisesti siihen on suostuttu ja mitä ministeri kirjoittaa minulle: saisitte siitä vain aihetta uusiin

valitusvirsiin. Perintöprinssi on lähtiäisikseni lähettänyt minulle kaksikymmentäviisi kultarahaa, sanalla sanoen, eroni on saanut minut ihan kyyneliin; en siis tarvitse rahojakaan, joista äskettäin äidille kirjoitin.

5 p. toukok.

Huomenna lähden täältä, ja koska synnyinkaupunkini on vain kuuden penikulman päässä tieltä, käväisen sitäkin katsomassa ja muistelemassa menneitä, uneksittuja onnen päiviä. Aion ajaa kaupunkiin samasta portista, mistä äitini kanssa muinoin ajoimme ulos, kun hän isäni kuoleman jälkeen jätti tuon armaan, kodikkaan paikan sulkeutuakseen kotikaupunkiinsa. Hyvästi, Wilhelm, kerron vielä enemmän matkastani.

9 p. toukok.

Olen suorittanut toivoretken kotiseudulleni kaikella pyhiinvaeltajan hartaudella, ja moni outo tunne on hivellyt mieltäni. Pysähdytin korkean lehmuksen luona, joka on noin neljännestunnin matkan päässä kaupungista tien varrella S—ää kohden, astuin vaunuista ja annoin kyytimiehen ajaa edellä, käydäkseni itse lopun matkaa jalan ja mieleni mukaan nauttiakseni jokaisesta muistosta ihan tuoreeltaan ja elävästi. Siinä seisoin nyt lehmuksen vierellä, joka muinoin, lapsuudessani, oli ollut kävelyjeni päämäärä ja raja. Kuinka toisin nyt! Onnellisena ja tietämättömänä halajoitsin silloin ulos outoon maailmaan, missä toivoin sydämelleni niin paljon elähdyttävää ja niin paljon nautittavaa, joka täyttäisi ja viihdyttäisi kaipaavaa, kaihoavaa rintaani. Nyt palaan sieltä avarasta maailmasta — oi ystäväni, kuinka monta pettynyttä toivetta, kuinka monta turhiin rauennutta suunnitelmaa onkaan takanani! — Näin edessäni tuon vuoriston, jota kohden katseeni niin tuhannet kerrat oli kaihoavana liittänyt. Tuntimääriä saatoin istua tässä ja halajoida tuonne toiselle puolelle, sieluni sulii siinä katsoessani niin sykkähtävän herkkänä metsien ja laaksojen näkyyn, jotka väreilivät silmäini edessä niin ystävällisen omina; ja kun minun sitten määrättyyn aikaan täytyi palata, niin kuinka vastahakoisesti jätinkään tämän armaan paikan! — Lähenin kaupunkia, tervehdin jokaista vanhaa tuttua puistohuonetta, uudet loukkasivat minua kaikki, samoin kaikki muutkin muutokset, jotka oli tehty. Astuin portista sisään ja tapasin kaiken niin entisellään. Ystäväni, en huoli takertua yksityiskohtiin; niin ihastuttavaa kuin kaikki minulle olikin, niin yksitoikkoista se olisi kerrottuna. Olin päättänyt mennä asumaan torin laidalle taloon, joka sijaitsi ihan vanhan kotimme vierellä. Sinne kävellessäni huomasin, että koulutupa, johon lapsuutemme ajan olimme olleet suljetut erään vanhan mummon komennettaviksi, oli muutettu kauppuodiksi. Tuli mieleeni kaikki se levottomuus, ne kyynelet, se tukahtunut mieli ja sydämenahdistus, jota muinoin olin tuntenut siinä pesässä. — Joka askelella näin jotakin, joka herätti monenlaisia muistoja. Ei voi pyhällä maalla vaeltava toivoretkeläinenkään kohdata niin monta pyhää muistopaikkaa, ja tuskinpa voi hänen sielunsa olla yhtä pyhän liikituksen valtaama. — Vieläkin yksi esimerkki tuhansien joukosta. Astelin joen vartta alas erääseen rakennukseen asti; samaa tietä olin ennen muinoinkin usein astunut, ja siinä oli paikka, missä meidän poikina oli tapana heitellä "voileipiä" latuskaisilla kivillä. Muistui niin elävästi mieleeni, kuinka monesti seisoin tässä rannalla ja omituisin, aavistuksellisin tuntein katselin joen juoksua, kuinka ihmeellisiksi kuvittelin maita, joiden halki se virtaa, ja kuinka pian silloin mielikuvitukseni herpaantuneena sai tuntea rajansa, mutta kuinka se yhä vain pyrki kauemmaksi, kunnes kokonaan hupeni tuijottamaan näkymättömään etäisyyteen. — Katsos, ystäväni, noin ahdas oli onnellisten esi-isäimmemkin näköpiiri, ja noin onnellisia hekin olivat! noin lapsellinen oli heidän tunteensa ja heidän runoutensa! Kun Odysseus puhuu rajattomasta ja rannattomasta merestä ja äärettömästä maanpiiristä, niin se kuulostaa niin todelta ja inhimilliseltä, niin lämpimän läheiseltä, omalta ja salaperäiseltä. Mitä hyvää siitä on, että jokaisen koulupojan kanssa voin matkia, että maa on pallomainen? Ihminen tarvitsee vain pienen tilkun maata elääkseen ja nauttiakseen siinä, ja vielä pienemmän levätäkseen turpeen alla.

Nyt olen täällä ruhtinaallisessa metsästyslinnassa. Ruhtinaan kanssa viihdyn vielä varsin hyvin, hän on suora ja koruton mies. Mutta hänen ympärillään liikkuu omituisia ihmisiä, joita en oikein käsitä. Eivät he suorastaan veijareiltakaan näytä, mutta ei heillä oikein kunnollisen ihmisen näköä myöskään ole. Usein he tuntuvat minusta rehellisiltä, mutta en sittenkään osaa oikein luottaa heihin. Mikä myöskin hiukan kiusaa minua, on se, että hän usein puhuu asioista, joista hän on ainoastaan kuullut tai lukenut, ja puhuu niistä ihan samalta näkökannalta kuin se, jolta hän on kuullut asiasta.

Sitäpaitsi hän pitää järkeäni ja kykyäni suuremmassa arvossa kuin sydäntäni, joka sentään on ainoa ylpeyteni, ja johon yksin kaikki minussa perustuu, kaikki voimani, kaikki autuuteni ja kaikki kärsimykseni. Oi, kuka tahansa saattaa tietää sen, minkä minäkin tiedän, — tämä sydämeni on yksin minun.

25 p. toukok.

Olen hautonut mielessäni erästä aietta, josta en sentään tahtonut puhua mitään teille, ennenkuin olin sen toteuttanut; nyt, kun siitä ei synny mitään, voin kyllä puhuakin siitä jo. Aioin sotaan; se on jo kauan kytenyt mielessäni. Etupäässä juuri siksi seurasin ruhtinastakin tänne, hän kun on kenraalina —n sotaväessä. Eräällä kävelyllä ilmaisinkin hänelle aikeeni; hän neuvoi minua luopumaan siitä, ja asian olisi pitänyt olla enemmän oikeata intohimoa kuin oikkua minun puoleltani, jotta olisin voinut olla ottamatta huomiooni hänen vastasyitään.

11 p. kesäk.

Sano mitä tahansa, en voi jäädä tänne kauemmaksi. Mitä minä täällä? Aikani käy pitkäksi. Ruhtinas kohtelee minua niin hyvin kuin kohdella voi, mutta sittenkään en tunne oloani oikein mukavaksi. Pohjaltaan ei meillä ole mitään yhteistä. Hän on järjen, mutta ihan jokapäiväisimmän järjen mies; hänen seuransa ei huvita eikä kiinnitä minua sen enempää, kuin jos lukisin hyvinkirjoitettua kirjaa. Viikon päivät viivyn täällä vielä, sitten lähden taaskin harhailemaan. Parhaimmin olen käyttänyt aikaani täällä piirustellessani. Ruhtinaalla on hyvä taideaisti, ja se olisi vieläkin herkempi, ellei hänen arvostelukykyään rajoittaisi tuo joutava tiedon romu ja sovinnaiset taidemääritelmät. Usein minä ihan puren hammasta, kun juuri koettaessani lämpimällä herkkyydellä johtaa häntä luontoon ja taiteeseen hän yht'äkkiä luulee keksineensä jotain erinomaistakin ja sanoa töksäyttää jonkin kuluneen, tyhjäänpäiväisen lauseparren.

16 p. kesäk.

Tottakin olen minä vain vaeltaja ja kulkijain maan päällä! Oletteko te sitten muuta?

18 p. kesäk.

Minnekä nyt aion? Uskon sen salaisuutena sinulle. Kaksi viikkoa minun täytyy vielä viipyä täällä, sitten olen uskotellut itselleni meneväni katsomaan —n vuorikaivantoja; itse asiassa ne eivät sentään liikuta minua tuon taivaallista, tahdon vain päästä lähemmäksi Lottea taas, siinä kaikki. Minä nauran sydämelleni — ja noudatan sen tahtoa.

29 p. heinäk.

Ei, kaikki on hyvin! kaikki, kaikki! — Minä — hänen miehensä! Oi Jumala, sinä joka olet minut luonut, olisitpa suonut minulle sen onnen ja autuuden, niin yhtä ainoata ylistysrukousta olisi ollut koko elämäni. En tahdo nurkua, ja suo minulle anteeksi nämä kyyneleni, suo anteeksi turhat toiveeni! — Hän minun vaimoni! Kunpa olisin saanut sulkea syliini tuon ihanimman olennon auringon alla. — Koko ruumistani väräyttää, Wilhelm, kun Albert laskee käsivartensa hänen hoikalle vartalolleen.

Ja sanonko, voinko sanoa sen? Tai miks'en, Wilhelm? Hän olisi tullut onnellisemmaksi minun kanssani kuin sen toisen! Oi, Albert ei ole se ihminen, joka voisi tyydyttää tuon sydämen kaikkia toiveita. Eräs erityinen puutteellisuus hänen tunnekyvyssään, puutteellisuus — tai sano sitä miksi hyvänsä — joka tekee, ettei hänen sydämensä syki mukana, kun — oh! — kun luemme jotakin kohtaa jostain kauniista kirjasta, joka saa minun ja Lotten sydämen värähtämään yht'aikaa, ja tuhansissa muissa tilaisuuksissa, jolloin sattuu, että tunteemme jonkun kolmannen suhteen puhkeaa ilmi. Wilhelm, ystäväni! — Tosin hän rakastaa Lottea koko sielullaan, ja semmoinen rakkaus, mitä se ansaitseekaan! —

Eräs sietämätön ihminen tuli keskeyttämään minua. Kyyneleni ovat kuivuneet. Olen hajamielinen. Hyvästi, ystäväni!

4 p. elok.

Yksin minä en ole onneton. Kaikki ihmiset pettyvät toiveissaan ja odotuksissaan. Tapasin sen herttaisen vaimon, jonka silloin kerran kohtasin lehmuksen alla. Vanhin pojista tuli juosten vastaani, hänen ilohuutonsa saattoi paikalle äidin, joka näytti hyvin alakuloiselta. Hänen ensimmäiset sanansa olivat: Oi, hyvä herra, Hansini on kuollut! — Hans oli hänen nuorin poikansa. Vaikenin. — Ja mieheni, kertoi hän, on palannut Sveitsistä, mutta ei saanut mitään toimeen matkallaan; ilman hyväin ihmisten apua olisi hänen täytynyt kerjäten vaeltaa kotiin; hän sairastui matkalla kuumeeseen. — En osannut sanoa hänelle mitään, lahjoitin lapsille jotakin pientä; hän tarjosi minulle muutaman omenan, jotka otin vastaan, ja jätin paikan suruisine muistoineen.

21 p. elok.

Kuin käden käänteessä saattaa mielialani muuttua. Monesti näyttää syttyvän taas iloisempi elämän

tuike, oi, mutta ainoastaan silmänräpäykseksi! — Kun siten unohdun uneksimaan, en voi estää itsessäni heräämästä ajatusta: kuinka, jos Albert kuolisi? Silloin sinä! niin, Lotte tulisi — ja sitten en enää selviä tuosta kuvittelustani, ennenkuin tapaan itseni syvyyksien partaalla, joiden edessä koko mieleni vavahtaa.

Kun lähden ulos portista, tietä, jota kuljin ensimmäistä kertaa, kun menin noutamaan Lottea tanssiaisiiin, niin kuinka onkaan kaikki muuttunut silloisesta! Kaikki, kaikki on ohitse ja mennyttä nyt! Ei vihjaustakaan silloisesta maailmasta, ei sykähdystäkään senaikuisesta tunteestani. Minusta tuntuu samalta kuin täytyy tuntua aaveesta, joka palaa ja löytää tuhkana ja raunioina linnan, jonka hän mahtavana ruhtinaana kerran oli rakentanut ja varustanut kaikilla ihanuuksilla ja jonka hän kuollessaan oli toivorikkaana jättänyt rakastetulle pojalleen.

3 p. syysk.

Toisinaan en voi käsittää, kuinka hän *saattaa*, kuinka hän *saa* rakastaa jotakuta toista, kun minä sentään rakastan häntä niin ainoasti, niin sisällisen hartaasti ja niin täydesti, kun en tunne enkä tiedä ketään muuta kuin hänet, ja kun ei minulla ole ketään muuta kuin hän.

4 p. syysk.

Niin, niin on laita! Kuten luonto muuttuu syksyksi, samoin kääntyy minussakin ja ympärilläni kaikki syksyksi. Lehteni kellastuvat, ja jo varisevat viereisteni puiden lehdet. Enköhän kerran, kohta tänne saavuttuani, kirjoittanut sinulle eräästä maalaispojasta? Tiedustelin häntä nyt taas Wahlheimissa; sanottiin, että hänet oli ajettu palveluksestaan, eikä kukaan välittänyt hänestä sen enempää. Eilen tapasin hänet sattumalta erääseen toiseen kylään vievällä tiellä; puhuttelin häntä, ja hän kertoi minulle kohtalonsa, joka syvästi liikutti minua, kuten helposti voit arvatakin, kun kerron sen sinulle. Mutta miksi sitä sentään kerron? Miks'en kätke itseäni sitä, mikä ahdistaa ja särkee minua? Miksi masennan sinunkin mieltäsi? Miksi saatan sinut aina säälimään ja nuhtelemaan minua? Mutta yhdentekevää; ehkä sekin kuuluu kohtalooni!

Hiljaisen suruisella tavalla, jossa olin huomaavinani jonkinmoista arkuutta, hän ensin vastasi kysymyksiini; mutta hyvin pian hän vilkastui avomieliseksi, ikäänkuin olisi yht'äkkiä jälleen tuntenut itsensä ja minut, ja tunnusti minulle virheensä ja valitti onnettomuuttaan. Kunpa voisin, ystäväni, esittää hänen joka sanansa tuomittavaksesi! Hän tunnusti, niin, hän kertoi jonkinlaisella muistelemisen nautinnolla ja hekumalla, että hänen intohimonsa emäntää kohtaan oli päivä päivältä kasvanut ja kiihtynyt, niin ettei hän viimein enää tietänyt mitä tehdä, mitä puhua, mihin joutua. Hän ei voinut syödä, ei juoda eikä nukkua, hänen kurkkuaan oli puristanut; hän teki mitä hänen ei olisi pitänyt tekemän, hän unohti mitä oli saanut tehtäväkseen, häntä oli riivannut kuin paha henki, kunnes hän viimein eräänä päivänä, kun tiesi emännän olevan yliskamarissa, oli mennyt, tai oikeastaan hänet oli kuin jokin vastustamaton voima vetänyt hänen perässään sinne. Kun emäntä ei ottanut kuullakseen hänen rukouksiaan, aikoi hän väkisin sulkea hänet syliinsä; hän oli ollut suunniltaan ja hän haastoi Jumalan todistajakseen, että tarkoituksensa olivat aina olleet rehelliset ja ettei hän ikinä ollut mitään sen hartaammin toivonut, kuin että emäntä menisi hänen kanssaan naimisiin ja viettäisi elämänsä hänen kanssaan. Kun hän oli jutellut jonkin aikaa, alkoi hän takertua sanoissaan, ikäänkuin kertoja, jolla vielä on jotain sanomista, mutta joka ei oikein tohdi puhua suutaan puhtaaksi; vihdoin hän tunnustikin minulle hyvin arasti, mitä pieniä tuttavallisuuksia vaimo oli suvainnut ja miten hän oli sallinut hänen lähestyä häntä. Pariin kolmeen kertaan hän keskeytti kertomuksensa mitä vilkkaimmin vakuuttaakseen, ettei hän tätä suinkaan kertonut herättääkseen, kuten sanoi, minussa pahoja ajatuksia emännästä, vaan että hän rakasti ja kunnioitti häntä niinkuin ennenkin ja ettei saattaisi hänen mieleensäkään johtua halventaa häntä kenenkään edessä, ja että hän kertoi tämän kaiken vain todistaakseen minulle, ettei ollut ihan houkka ja mieletön ihminen. — Ja tässä, ystäväni, minä palaan taas vanhaan virteeni, jonka aina viritän: kunpa voisin kuvata sinulle miehen semmoisena, kuin hän seisoi edessäni, kuin hän vieläkin seisoo edessäni! Kunpa voisin oikein esittää sinulle kaiken, että tuntisit, kuinka harras osanottoni hänen kohtalonsa on, kuinka harras sen täytyy olla! Mutta riittääköön, tunnethan sinä minun kohtaloni, tunnethan minut, ja niinpä voit liiankin hyvin ymmärtää, mikä minua vetää kaikkien onnettomien puoleen, mikä erittäinkin tämän onnettoman puoleen.

Kun tässä silmäilen mitä nyt olen kirjoittanut, huomaan, että olen unohtanut kertoa lopun miehen kertomuksesta, joka muuten on helposti arvattavissakin. Emäntä teki vastarintaa, paikalle tuli hänen veljensä, joka jo kauan oli vihannut miestä ja toivonut häntä pois talosta, koska pelkäsi, että lapsensa menettäisivät perinnön, joka nyt sisaren ollessa lapseton oli heidän odotettavissaan; veli oli kohta karkoittanut rengin talosta ja nostanut asiasta semmoisen melun, ettei emäntä, vaikka itse olisi tahtonutkin, enää olisi voinut ottaa häntä takaisin. Nyt hän oli ottanut toisen rengin, ja senkin tähden kerrottiin hänen taas joutuneen epäsupuun veljensä kanssa, ja väitettiin varmasti, että emäntä aikoi naida hänet, mutta kertojani vakuutti lujasti päättäneensä, ettei eläisi sitä päivää.

Tässä, mitä nyt kerron, ei ole mitään liioiteltua eikä mitään hemmoiteltua, päinvastoin voinen sanoa: heikosti, heikosti olen minä sen kertonut, karkeammaksi on se muuttunut käsissäni, kun olen sen kuvannut tavanomaisilla siveellisillä sanoillamme.

Tällainen rakkaus, tällainen uskollisuus, tällainen intohimo ei siis ole runollista kuvitelmaa. Se elää ja se ilmenee puhtaimpanaan siinä ihmisluokassa, jota me sanomme sivistymättömäksi ja raa'aksi. Me sivistyneet — tyhjiksi kuluneita ja luonnottomiksi hienostuneita! Lue hartaasti tämä, mitä nyt kerroin! Olen tyyni nyt, kun kirjoitan tätä, huomaat käsialastanikin, etten hätiköi ja sotke kuten tavallisesti. Lue mielenkiinnolla tämä, ystäväni, ja ajattele siinä ohessa, että tämä kertomus on samalla kertomus ystäväsi elämästä. Juuri niin on minulle käynyt, juuri niin on minulle käyvä, ja minä en sentään ole puoliksikaan niin kunnollinen, en puoliksikaan niin luja kuin tuo onneton miesparka, johon tuskin rohkenen itseäni verrata.

5 p. syysk.

Lotte oli kirjoittanut pienen kirjelijun miehelleen, joka oli maalla jossakin toimituksilla. Kirje alkoi: Omani, armaani, riennä takaisin niin pian kuin voit, odotan sinua mieli niin tuhentena ilona. — Eräs ystävä, joka matkusti sieltäpäin kaupunkiin, toi tiedon, ettei Albert muutamien asianhaarain vuoksi voinutkaan aivan kohta palata. Kirjelippu jäi lähettämättä ja sattui illalla minun käteeni. Luin sen ja hymyilin; Lotte kysyi: miksi? — Mikä taivaan lahja mielikuviutus sentään on, huudahdin; kuvittelin silmänräpäyksen ajan, että tuo oli kirjoitettu minulle. — Hän keskeytti minut, näytti närkästyneen sanojeni johdosta, ja minä vaikenin.

6 p. syysk.

Kovalle otti, ennenkuin päätin jättää yltäni tuon sinisen yksinkertaisen takin, jossa ensi kertaa tanssin Lotten kanssa; mutta se kävi lopulta aivan nukkavieruksi. Olenkin nyt teettänyt itselleni toisen samanlaisen, jossa on samanlainen kaulus ja rinnus; yhtäläiset keltaiset liivit ja housut olen myöskin teettänyt.

Mutta eivät ne oikein tahdo tuntua entisiltä. En tiedä — ehkä sentään aikaa myöten tämäkin puku käy rakkaaksi minulle.

12 p. syysk.

Hän matkusti muutamaksi päiväksi pois, meni noutamaan Albertia. Tänään kävin taas tervehtimässä häntä, hän tuli minua vastaan, ja minä suutelin häntä kädelle, mieleni niin tuhentena ilona.

Kanarialintu hypähti peilin kehykseltä hänen olalleen. — Uusi ystävä taas, sanoi hän, ja houkutteli sen kädelleen; se on lasten vuoksi. Kuinka soma se on! Katsokaas! Kun annan sille leipää, räpyttelee se siivillään ja näppii niin sievästi. Ja se suuteleekin minua, katsokaas!

Kun hän suipisti huuliaan lintusta kohden, painautui se niin armaasti noita suloisia huulia vastaan, ikäänkuin sillä olisi ollut aavistus siitä autuudesta, joka tuli sen osaksi.

Se saa suudella teitäkin, sanoi Lotte ja ojensi linnun minulle. Pikku nokka siirtyi hänen huuliltaan minun huulilleni, ja sen näpäyttävä kosketus tuntui kuin henkäys, kuin ihanimman nautinnon aavistus.

Sen suudelma, sanoin minä, ei ole ihan pyyteetön, se hakee ravintoa ja on tyytymätön, kun saakin ainoastaan tyhjän hyväilyn.

Se syökin minun suustani, sanoi Lotte. — Hän kurkotti sille muutamia leivänmurusia huulillaan, jotka niin ihanasti hymyilivät viatonta, osaaottavaa rakkauden iloaan.

Käänsin katseeni pois. Hän ei saisi tehdä noin! hän ei saisi kiihoittaa mielikuviutustani tuommoisella taivaisella viattomuudella ja onnenautuudella, hän ei saisi herättää sydäntäni unesta, johon elämän yhtäkaikkisuus sen niin usein saa nukutetuksi! — Tai miks'ei saisi? — Hän luottaa minuun niin! hän tietää, kuinka minä häntä rakastan!

15 p. syysk.

Vimmoihinsa tässä voisi tulla, Wilhelm, kun saattaa olla olemassa ihmisiä, jotka ovat niin vailla kaikkea tuntoa ja aistia sillekin vähälle, mikä vielä tekee elämän elettävän arvoiseksi. Muistathan pähkinäpuut, joiden siimeksessä minä Lotten kanssa istuin, kun olimme tervehtimässä St—n kelpo pappia, ja jotka, Jumala tietäköön, aina suuresti ilahduttivat mieltäni. Kuinka hupaisen kodikkaaksi ne tekivät käänsä pappilan, kuinka varjoisen vilpoisaksi! ja kuinka ihanan tuuheat niiden oksat olivat! ja entä

niihin liittyvät muistot noista vanhoista papeista, jotka monta, monta vuotta sitten olivat ne istuttaneet! Koulumestari on kertonut meille senkin miehen nimen, joka on istuttanut sen toisen puun, hän oli kuullut sen isoisältään; se pappi oli ollut erinomaisen kelpo mies, ja hänen muistonsa tuntui aina minusta pyhältä, kun istuin siellä puiden varjossa. Kuule nyt siis, koulumestarille nousivat kyynelet silmiin, kun eilen sattui tulemaan puheiksi, että ne oli kaadettu! Kaadettu! Raivoihinsa tässä saattaisi tulla, voisin murhata sen koiran, joka ensiksi julkesi iskeä kirveensä niihin. Ja minä, joka voisin menehtyä surusta, jos pihallani kasvaisi pari tuollaista puuta ja toinen niistä kuolisi vanhuuttaan, minun pitää katsoa tuota ääneti. Ystäväni, yksi asia sentään tuottaa hiukan hyvitystä mielelleni tässä! Voi kuinka herkkä ihmistunne sentään on! Koko kylä nurisee, ja toivonpa, että papin rouva saa voissa ja munissa ja muissa antimissa hiukan tuntea, kuinka syvästi hän on loukannut seurakuntaa. Sillä hän se on, uuden papin (vanha on myöskin jo kuollut) rouva, laiha, kivulloinen olento, jolla on syytäkin olla välittämättä maailmasta, kukaan kun ei välitä suuria hänestä. Naishupakko, joka on olevinaan oppinut ja tutkii muka kirkon oppia; hän hommailee mukana uusmuotisessa moraaliskriittisessä kristinopin uudistuksessa ja kohauttelee olkapäitään Lavaterin haaveiluille; hänen terveytensä on ihan piloilla, eikä maailma senvuoksi voi tarjota hänelle mitään iloja. Joku semmoinen luontokappale se vain saattoikin hakkauttaa pähkinäpuuni. Näetkös nyt, en mitenkään saa puhutuksi maltillisesti! Kuvittelehan, varisevat lehdet tekevät pihan muka epäsiistiksi ja tunkkaiseksi; puut muka estävät päivänvaloa, ja pähkinäin kypsyttyä pojat viskelevät niitä kivillä, ja se kiusaa rouvan hermoja ja häiritsee häntä hänen syvämielisissä mietiskelyissään, kun hän punnitsee ja vertaa toisiinsa Kennikotia, Semmleriä ja Michaelista. Kun tapasin kyläläisiä, varsinkin vanhimpia, niin kiihdyksissäni kysyin: Mutta miksi sallitte sen? — Kun kylänvouti kerran suostuu, näillä main, sanoivat he, niin minkä silloin enää voi? — Mutta yhdessä kohtaa sattui toki mukavasti: kylänvouti ja pappi, joka tahtoi saada edes jotain hyötyä rouvansa oikuista, mitkä muuten eivät tosiaankaan suuresti lihoita hänen keitoksiaan, aikoivat jakaa saaliin keskenään; silloin sai kruununtilani hallitus kuulla asiasta ja sanoi: tännepäs ne kuuluvat! sillä oli näet vanhoja oikeuksia siihen osaan pappilan maata, jolla nämä puut kasvoivat, ja se myi puut enimmäen tarjoavalle. Ne ovat kaadettut! Olisinpa minä ruhtinas maassa, niin saisivat kyytiä papinrouva, kylänvouti ja kruununtilain hallitus. — Ruhtinas! Niin, jos olisinkin ruhtinas, mitäpä maani puut minua silloin liikuttaisivat!

10 p. lokak.

Kun vain saan nähdäkin hänen tummat silmänsä, on minun hyvä olla! Niin, katsos, ja minua kiusaa, ettei Albert näytä olevan niin onnellinen, kuin — toivoi, ja kuin minä — luulisin olevani, jos — En vedä mielelläni ajatusviivoja, mutta tässä en voi muulla tavalla ilmaista ajatustani — ja minusta tuntuu, kuin se tulisi näinkin kyllin selväksi.

12 p. lokak.

Ossian on sydämessäni anastanut Homeroksen sijan. Millaiseen maailmaan tuo ihana mies minut johtaakaan! Vaeltaa kangasta, kun ympärillä viuhuu myrskytuuli, joka tupruavassa usvassa ja kuun himmeässä valossa kiidättää isien henkiä. Kuulla vuorilta, metsävirran kohinan keskeltä, henkien puolitukahtunutta ähkymistä luolissaan, kuulla murheen murtaman tytön valitushuutoja, hänen surressaan rakastettunsa, jalosti kaatuneen sankarin neljällä sammaleisella, ruohopeitteisellä hautapaadella. Kun sitten tapaam hänet, tuon vaeltavan harmaan laulajan, joka aavalta kankaalta etsii isänsä jalanjalkia, ja oi, löytää heidän hautakivensä, ja sitten vaikeroiden tähyilee illan armasta tähteä, joka painuu meren vyöryvään poveen, ja antaa menneiden aikojen virvota eläväksi sankarin sielussa, aikojen, jolloin ystävällinen säde vielä valaisi uljasten urotöitä ja jolloin kuu vielä antoi valonsa värjyä heidän seppelöidyillä, voitosta palaavilla laivoillaan. Kun näen syvän surun hänen otsallaan, kun näen tuon viimeisen, yksinjäätneen sankarin uupuneena horjuvan hautaansa kohden, kuinka hän vainajainsa haamujen tehottomasta läsnäolosta imee itseensä aina uutta tuskaisan hehkuista iloa ja katsoo kylmään maahan ja korkeaan, huokuvaan heinikkoon ja huudahtaa: Vaeltaja on tuleva, tuleva hän, joka tunsin minut ihanuudessani, ja hän on kysyvä: Missä on laulaja, Fingalin kuuluisa poika? Hänen jalkansa kulkevat hautani ylitse, ja hän on hakeva turhaan minua maan päältä. — Oi ystäväni! tahtoisin kuin jalo aseenkantaja vetää miekkani ja vapahtaa ruhtinaani vitkaan-kituvasti kuihtuvan elämän vihlovasta tuskasta ja lähettää oman sieluni vapahdetun puolijumalan jälkeen.

19 p. lokak.

Tätä tyhjyyttä, tätä kamalaa tyhjyyttä tässä rinnassani! — Usein tulee mieleeni ajatus: kun saisin, vain kerrankin saisin painaa hänet tätä sydäntäni vastaan, niin täytyisi iäksi rintani tyhjyys.

26 p. lokak.

Niin, yhä enemmän varmenen, ystäväni, siitä, että yksityisen olennon olemassaolo merkitsee vähän,

niin tuiki vähän. Kävi tässä eräs ystävätär tervehtimässä Lottea, minä vetäydyin sivuhuoneeseen ottaakseni erään kirjan, mutta en voidut lukea, otin sitten kynän ja aioin ruveta kirjoittamaan. Kuulin heidän puhuvan hiljaa; he juttelivat keskenään ihan vähäpätöisistä asioista, tavallisia kaupunginjuoruja: kuinka se ja se oli mennyt naimisiin, kuinka se ja se oli sairas, hyvin sairas; häntä vaivaa kuiva yskä, hänen kasvonsa ovat pelkkää luuta ja nahkaa, hän menee tuon tuostakin tainnoksiin; en antaisi penniäkään hänen elämästään, tokaisi toinen. Se ja se on myöskin hyvin heikkona, sanoi Lotte. — Hän on jo turvoksissa, huomautti toinen. — Vilkas mielikuvitukseni loihti minut noiden onnettomien vuoteen ääreen; näin heidät, kuinka vastahakoisesti he luopuivat elämästä, miten he — Wilhelm! ja naiset tuossa viereisessä huoneessa puhelivat siitä, kuten ainakin puhutaan — että joku meille vieras kuolee. — Ja kun katsahdan ympärilleni ja silmäilen huonetta ja näen ympärilläni Lotten vaatteet ja Albertin asiakirjat tuossa, ja nuo huonekalut, jotka nyt tuntuvat minusta niin omilta, tuo mustepullokkin tuossa, ja ajattelen: Mitä oletkaan tässä perheessä nyt! Kaikki kaikessa. Ystäväsi kunnioittavat sinua, tuotat usein heille iloa, ja sydämestäsi tuntuu, kuin et voisi elääkään ilman heitä; ja kuitenkin — jos nyt lähtisit, jos jättäisit tämän piirin? tuntisivatko he ja kuinka kauan he tuntisivat aukon, jonka sinä jättäisit heidän elämäänsä? kuinka kauan? — Oi, niin ohimenevä on ihminen, että hän sielläkin, missä on hänen olemisensa varsinainen varmuus, siinäkin piirissä, joka yksin todellisesti tuntee hänen läsnäolonsa, rakkaittensa muistossa ja rakkaittensa sielussa, että hänen sielläkin täytyy sammua ja kadota, ja niin pian!

27 p. lokak.

Tekisi usein mieleni repiä rintani auki ja lyödä pääni murskaksi, kun ajattelen, että voimme olla niin vähän toinen toisellemme. Oi, ellei itsessäni ole lempeä ja iloa, lämpöä ja hurmausta, ei toinen voi niitä minulle antaa, ja vaikka sydämeni olisi täytenään autuuden aaltoilua, en voisi sillä tehdä onnelliseksi toista, joka olisi kylmänä ja laimeana vieressäni.

27 p. lokak., illalla.

Olen niin rikas itsessäni, ja tunne hänestä nielee kaiken minussa; olen niin rikas, ja ilman häntä raukee kaikki tyhjäksi minussa.

30 p. lokak.

Tuhannet kerrat olen jo ollut heittäytymäisilläni hänen kaulaansa! Tietäköön suuri Jumala miltä tuntuu, kun näkee edessään niin ihanaa armautta eikä tohdi tarttua siihen; ja tarttuminenhan on sentään ihmisen luontaisin taipumus! Tarttuuhan lapsikin kaikkeen mikä sattuu hänen huomioonsa? — Ja minä?

3 p. marrask.

Tietäköön sen Jumala! usein laskeudun vuoteelleni toivoen, niin, todella toivoen, ettei minun tarvitsisi herätä enää; ja kun aamulla avaan silmäni, näen auringon taas ja olen niin viheliäisen onneton. Kunpa osaisin kiukutella edes, kun osaisin panna kaikki sään tai jonkun kolmannen henkilön tai joidenkin turhiin rauenneiden toiveiden syyksi, niin lepäisi tämä sietämätön haluttomuus ja lannistus ainoastaan puolella taakallaan päälläni. Voi! tunnen niin liian syvästi, että minussa yksin on kaikki syy — ei, ei syy! Lyhyesti, että minuun itseeni on katkettynä kaiken kärsimyksen lähde, kuten ennen kaiken autuuden. Enköhän ole sama ihminen, joka ennen läikyin tunteitteni täyteläisyyttä, jolla joka askelellaan oli paratiisi itsessään, jolla oli sydän, joka rakkaudellaan olisi syleillyt vaikka koko maailmaa? Ja nyt tämä sydän on kuollut, mitkään riemunsykhädykset eivät värähdytä sitä enää, silmäni katselevat kuivakiskoisina, ja aistini, joita eivät enää mitkään virkistävät kynelet vilvoita, vetävät otsani tuskallisesti kokoon. Kärsin syvästi, sillä olen kadottanut sen, mikä oli elämäni ainoa nautinto ja hurma, tuon pyhän, elävöittävän voiman, jolla loihdin maailmat ympärilleni; sen minä olen kadottanut! — Kun katselen ikkunastani tuonne ulos etäisiä kukkuloita kohden, kuinka aamuaurinko ylenee niiden yllä ja puhkaisee usvat ja levittää valonsa niittylakeuksien ylitse, ja kuinka tuo tyynenä virtaava joki polveilee lehdettömäin pajukkojensa välitse tänne minua kohden, — oi, kun tuo ihana luonto on edessäni jäykkänä kuin kuollut kiiltokuva, ja kun kaikki tuo sulonhurma ei herätä ainoatakaan onnenvärettä sydämestäni, ja kun seison siinä Jumalan kasvojen edessä koko itsessäni kuin kuivunut kaivo tai ravistunut sanko! Heittäydyn silloin toisinaan maahan ja rukoilen Jumalalta kyyneliä, rukoilen kuin maamies sadetta, kun taivas hänen päänsä päällä tuikottaa rautaisena ja maan syli janoitsee hänen ympärillään. Mutta oi! tunnen, tunnen sen, Jumala ei anna sadetta ja auringonpaistetta meidän maltittomain rukoustemme mukaisesti, ja ne ajat, joiden muisto nyt ahdistaa minua, mikä muu ne tekikään niin autuaiksi kuin se, että kärsivällisesti odotin hänen henkeänsä, ja että täydellä ja hartaankiitollisella sydämellä otin vastaan sen nautinnonhurman, jonka hän vuodatti ylleni!

8 p. marrask.

Lotte on nuhdellut minua liikanaisuuksistani! oi, ja niin rakastettavasti! Liikanaisuuksistani, kun usein lasi viiniä houkuttelee minut juomaan koko pullon. — Älkää tehkö siten, sanoi hän, muistakaa Lottea! — Muistaa! huudahdin, tarvitseeko siihenkin minua kehoittaa? Muistan! — en muista! Olette alati sielussani! Istuin tänään paikalla, jossa äskettäin kerran astuitte vaunuista. — Hän rupesi puhumaan jostain muusta estääkseen minua pääsemästä pitemmälle siinä aineessa. Ystäväni, minä olen mennyttä! Hän voi tehdä minulle mitä vain haluaa.

15 p. marras

Kiitän sinua, Wilhelm, sydämellisestä osanotostasi ja hyvää tarkoittavasta neuvostasi, mutta pyydän, pysy levollisena. Anna minun kärsiä loppuun tämä; kaikessa voipumuksessanikin on minulla kylliksi voimaa siihen. Kunnioitan uskontoa, sen sinä tiedät, ja tunnen, että se voi antaa tukea monelle uupuvulle ja lohtua monelle nääntyvälle. Mutta — voiko se, täytyykö sen antaa sitä jokaiselle? Jos luot silmäsi avaraan maailmaan, niin näet tuhansia, joille se ei ole sitä antanut, tuhansia, joille se saarnattuna tai saarnaamatta ei ole sitä antanut; pitääkö sen siis välttämättä antaa sitä minulle? Eikö Jumalan poika itsekkin sano, että hänen ovat ne, jotka Isä hänelle antaa? Ellen minä nyt olisi annettukaan hänelle? Jos Isä nyt tahtookin, kuten sydämeni sanoo, pidättää minut itselleen? Kuule, minä pyydän sinua, älä suinkaan selitä tätä väärin; älä näe pilkkaa näissä viattomissa sanoissa; paljastan niissä koko sieluni; muuten olisi ollut parempi, etten olisi ruvennut puhumaan koko asiasta, kuten ainakin hyvin epämieluisesti puhun asioista, joista jokainen tietää yhtä vähän kuin minäkin. Vai käyköhän yli ihmisvoimien ja onkohan muuta kuin ihmiskohtaloa kärsiä mittansa ja tyhjentää maljansa? — Ja kun kalkki taivaan Jumalalle hänen ihmishuulillaan tuntui katkeralta, niin miksi suurentelisin minä ja teeskelisin, kuin se tuntuisi minusta suloiselta? Ja miksi häpeäisin sinä kamalana hetkenä, jolloin koko olentoni häilyy olemisen ja olemattomuuden välillä, jolloin menneisyys valaisee tulevaisuuden synkeät syvänteet kuin välähtävä salama ja jolloin kaikki ympärilläni vaipuu ja maailma sortuu mukanani — eikö silloin ole ihan luonnollista, että tuo itseensä ahdistettu ja kuitenkin itseänsä kaipaava, tuo loputtomasti alas ja alas syöksyvä olento, turhaan kamppailevien voimiensa sisäisessä syvyydessä nääntyy vaikertamaan: Jumalani, minun Jumalani, miksi minut hylkäsit? Pitäisikö minun hävetä niitä sanoja, pitäisikö minun kavahtaa semmoista hetkeä, jota ei välttänyt hänkään, joka käärii kokoon taivaat kuin liinan.

21 p. marrask.

Hän ei näe, hän ei tunne, että hän valmistaa myrkyä, joka on suistava turmioon sekä minut että hänet; ja minä, täysin, nauttivin siemauksin minä tyhjennän maljaa, jonka hän turmiokseni ojentaa minulle. Miksi tuo hellyys, jolla hän usein — useinko? — ei, ei usein, mutta monesti sentään katsoo minuun, miksi tuo hyvyys hänen silmissään, kun joskus tuntee välittömästi tulvailee esiin, miksi tuo sääli, joka usein kuvastuu hänen otsallaan, kun hän katselee kärsimystäni?

Eilen kun lähdin, hän ojensi minulle kätensä ja sanoi: Hyvästi, rakas Werther! — Rakas Werther! Tapahtui ensikertaa, että hän nimitti minua niin, ja se vavahti läpi luiden ja ytimieni. Olen tuhannet kerrat toistanut sitä, ja eilen illalla, kun laskeusin vuoteelleni ja puhella lavertelin kaikenmoista itselleni, sanoin yht'äkkiä: Hyvää yötä, rakas Werther! niin että itsenikin täytyi nauraa itselleni.

22 p. marrask.

En saa rukoilla: suo hänet minulle! ja kuitenkin hän tuntuu usein kuin omaltani. En saa rukoilla: anna hänet minulle! sillä hän on toisen. Viisastelen tuskillani, ja jos laskisin mieleni oikein valloilleen, niin syntyisipä todellinen litania vastakkaislauselmia.

24 p. marrask.

Hän tuntee, kuinka minä kärsin. Tänään sukelsi hänen katseensa syvälle sydämeeni. Tapasin hänet yksin; en sanonut mitään, ja hän katsahti minuun. Enkä nähnyt enää hänen armasta kauneuttaan, en hänen välähtelevää, valoista henkevyyttään, kaikki se ikäänkuin hupeni silmistäni. Katse niin paljoa ihanampi välkkyi minua kohden, niin sulan hartaan osanoton, niin suloisien säälön katse. Miks'en saanut heittäytyä hänen jalkoihinsa? Miks'en saanut heittäytyä hänen kaulaansa ja vastata hänelle tuhansin suudelmin? Hän pakeni klaveerinsa ääreen ja hyräili suloisesti ja hiljaa soittonsa mukaan. En ikinä ole nähnyt hänen huuliaan niin hurmaavina; oli kuin ne avautuisivat hiutuvasti janoten juomaan noita suloisia säveliä, jotka kumpusivat soittimesta, ja kuin vain salamyhkäinen kaiku humuilisi hänen puhtaasta suustaan. — Oi, kunpa voisinkin kuvata sen sinulle! En voinut hillitä itseäni kauempaa, minä kumarruin ja vannoin itselleni: konsanaan en tohdi painaa suudelmaa teille, huulet, joilla taivaan

henget liiohittelevat! — Ja kuitenkin — tahtoisin ja tahtoisin — Oh, tuossa nyt näet! se on niinkuin seinänä sieluni edessä — tuo autuus — ja sitten sortuneena, sovittaa tuota rikostaan — rikostaan?

26 p. marrask.

Toistelen itselleni: kohtalosi on tavaton ja harvinainen; toiset ovat onnellisia — noin ei ole vielä kukaan kärsinyt kuin sinä. Mutta sitten luen jotakuta muinaista runoilijaa, ja on kuin näkisin omaan sydämeeni. Kuormani on niin raskas! Oi, ovatko siis ihmiset jo ennen minuakin kärsineet näin syvästi?

30 p. marrask.

En saa, en saa toipua tästä! Minne menenkin, kaikkialla kohtaan jotakin, joka repii minut suunniltani. Tänäänkin! oi kohtaloa! oi ihmisparjoja.

Kävelen rantaa pitkin päivällisen tienoissa, minulla ei ole ruokahalua. Kaikki oli autiota, kosteankylmä iltatuuli puhalteli vuorilta käsin, ja harmaita sadepilviä kasaantui laakson ylle. Etäämpänä näin miehen vihreässä, risaisessa takissa; hän rämpi siellä kallioilla ja näytti etsivän kasveja. Kun tulin lähemmäksi ja hän, kuullen minun lähestyvän, kääntyi minua kohti, näin mieltäkiinnittävät kasvot, joiden pohjasävy oli hiljaista surumielisyyttä, mutta jotka muuten ilmaisivat suoraa, lempeätä mieltä: mustat hiuksensa hän oli neuloilla kieraissut kahteen kiemuraan ja muun tukkansa punonut paksuksi palmikoksi, joka riippui takana. Kun hänen pukunsa mielestäni osoitti rahvaan miestä, arvelin, ettei hän panisi pahakseen, jos jäisin katselemaan hänen askarteluaan, ja kysyin sentähden, mitä hän etsi. — Etsin, sanoi hän ja huokasi syvään, etsin kukkia, mutta en löydä mitään. — Ei ole vuodenajastakaan semmoiseen nyt, vastasin naurahtaen. — Kukkia on monenlaisia, sanoi hän, laskeutuen alas luokseni. Puutarhassani kasvaa ruusuja ja kahta lajia kuusamaa, toisen olen saanut isältäni, ne kasvavat kuin rikkaruoho; nyt olen jo kaksi päivää etsinyt niitä, mutta en löydä. Tuolla ulkona kasvaa myöskin aina kukkia, keltaisia, sinisiä ja punaisia, ja rantasapella on niin kaunis kukoistus. Mutta nyt en vain löydä mitään. — Minusta oli miehessä jotain kummallista, ja kysyin sentähden kautta rantain: No, mitä hän sitten tekisi niillä kukkasillaan? — Omituinen vavahteleva hymy levisi hänen kasvoilleen. — Älkää vain ilmaisko salaisuuttani, sanoi hän nostaen sormensa suulleen; olen luvannut armaalleni kukkasia. — Sehän on oikein, sanoin. — Oo, sanoi mies, hänellä on paljon muuta, hän on rikas. — Ja kuitenkin hän pitää kukistanne, vastasin. — Oo, puheli mies edelleen, hänellä on jalokiviä ja kruunu. — Mikä hänen nimensäkään sitten on? — Kunpa valtiosäädyt suostuisivat maksamaan minulle, vastasi hän, niin olisin toinen mies! Niin, oli kerran aika, jolloin minä olin onnenpoika! Nyt minä olen mennyttä. Minä olen... — Kosteaa, taivasta kohden kohotettu katse ilmaisi minulle kaiken. — Olitte siis onnellinen? kysyin. — Oo, soisin vieläkin olevani! sanoi hän. Se oli ihanaa aikaa, olin silloin niin iloinen ja kevyt kuin kala vedessä! — Henrik! kutsui eräs eukko, joka läheni tietä, Henrik, missä sinä nyt taas olet, olemme etsineet sinua kaikkialta; tule ruoalle. — Onko hän poikanne? kysyin astuen vaimon luokse. — Kyllä hän on minun poikaparkani, vastasi eukko. Jumala on laskenut päälleni raskaan taakan. — Joko hän kauankin on ollut tuommoinen? kysyin. — Tuommoinen, noin hiljainen, vastasi vaimo, hän on ollut puolen vuotta. Jumalan kiitos, että hän on niinkin pitkällä jo; sitä ennen hän oli kokonaisen vuoden raivohulluna, ja häntä pidettiin siteissä houruinhuoneessa. Nyt hän ei enää tee kenellekään mitään, hän hääräilee vain kuninkaittensa ja keisariensa kanssa. Hän oli sävyisä, hiljainen mies, joka auttoi minua elatushuolissa ja kirjoitti kaunista käsialaa, mutta yht'äkkiä hän muuttuu mietiskeliääksi, sairastuu kovaan kuumeeseen, rupeaa hourimaan, ja nyt hän on semmoinen kuin näette. Kertoisinko teille, herra — Keskeytin hänen sanatulvansa kysymällä: Milloin on sitten ollut se aika, jota hän ylistää sanoen, että hän oli silloin niin onnellinen ja että hänen oli niin hyvä olla? — Sitä höperöä! huudahti eukko ja hymyili säälivästi, hän tarkoittaa sitä aikaa, jolloin hän oli raivohulluna, sitä hän aina kiittää; sitä aikaa, jolloin hän oli houruinhuoneessa ja jolloin hän oli ihan tiedottomana. — Tuo sattui minuun kuin salaman isku; annoin eukolle pienen rahan ja jätin hänet kiireesti.

Kun olit onnellinen! huudahdin, nopeasti astellen kaupunkia kohden, kun sinun oli hyvä olla kuin kalan vedessä! — Jumala taivaissa! Oletko määrännyt ihmisen osaksi, ettei hän voi olla onnellinen muulloin kuin silloin, kun hänellä ei vielä ole järkeä tai kun hän on sen jälleen kadottanut! — Voi poloista! ja kuinka kadehdintaan sentään mielesi pimeyttä ja sitä hämmennystä, jossa menehdyt! Toivorikkaana sinä lähdet keskellä talvea ulos poimimaan kuningattarellesi kukkia, ja olet suruissasi, kun et löydä mitään, etkä voi käsittää miksi et löydä. Ja minä — lähdän ulos toiveettomana ja tarkoituksetta, ja palaan samanlaisena kuin olen lähtenytkin. — Sinä kuvittelet, mikä mies voisit olla, jos valtiosäädyt suostuisivat antamaan rahaa sinulle. Sinua onnellista, joka voit onnesi puutteesta syyttää maallisia esteitä. Sinä et tunne, et tunne, että kärsimyksesi on omassa särkyneessä sydämässäsi ja omissa hämmentyneissä aivoissasi, joita kumpaakaan maailman kaikki kuninkaas eivät voisi parantaa.

Lohduttomana menehtyköön se, ken saattaa pilkata sairasta, joka matkustaa etäisimmällekkin lähteelle, mikä vain on pahentava hänen sairauttaan ja tekevä hänen loppunsa tuskallisemmaksi! niin

myös se, ken halventaa ahdistettua onnetonta, joka omantuntonsa vaivoista ja sielunsa tuskista päästäksensä tekee toivioretken Pyhälle haudalle! Jokainen askel, joka raivaamattomilla teillä haavoittaa hänen jalkaansa, valaa lievitystä hänen ahdistuneeseen mieleensä, ja jokaisen matkapäivän vaivojen jälkeen laskeutuu hänen sydämensä monista huolista keventyneenä levolle. — Rohkenetteko sanoa tuota vain harhaluuloksi, te sanasankarit, jotka lepäätte pehmeillä patjoillanne? — Harhaluuloksi! Oi Jumala, sinä näet kyyneleni! Täytyikö sinun, joka loit ihmisen jo muutenkin kyllin puutteenalaiseksi, täytyikö sinun lisäksi antaa hänelle veljiä, jotka riistävät häneltä senkin vähän, mitä hänellä on, senkin pienen hivenen luottamusta, joka hänellä on sinuun, sinuun, sinä kaikkea-rakastava! Sillä mitä onkaan luottamus parantavaan yrittiin tai viinipensaan kyyneliin muuta kuin luottamusta sinuun, luottamusta siihen, että sinä olet kaikkeen ympärillämme kätkenyt parannuksen ja lievityksen voimaa, jota me niin aina ja alituisesti tarvitsemme. Isäni! jota en tunne! Isäni, joka ennen täytit koko sieluni läsnäolollasi ja joka nyt olet kääntänyt kasvosi minusta! kutsu minut luoksesi! Älä enää pysy vaiti! Tämä janoitseva, hiutuva sieluni ei kestä vaitioloasi. — Voisiko ihminen, isä olla vihoissaan, jos yht'äkkiä odottamatta kotiin palannut poikansa lankeaisi hänen kaulaansa ja huudahtaisi: Tässä olen taaskin, isäni! Älä vihastu minulle, vaikka jätinkin kesken matkani, jonka olisit tahtonut kestävän kauemmin. Maailmassa on kaikkialla yhtäläistä, vaivaa ja ponnistusta seuraa palkinto ja ilo; mutta mitä liikuttaa minua kaikki tuo, minun on hyvä olla vain siellä, missä sinä olet, sinun kasvojesi edessä minä tahdon kärsiä ja nauttia. — Ja sinä, rakas taivaallinen isä, sinäkö sysäisit hänet luotasi?

1 p. jouluk.

Wilhelm! mies, josta kirjoitin, tuo onnellinen onneton, oli ollut kirjurina Lotten isällä, oli rakastunut Lotteen, ja tämä rakkaus, jota hän helli ja kasvatti itsessään, jota hän salasi, jonka hän viimein ilmaisi ja jonka tähden hänet erotettiin toimestaan, on tehnyt hänestä mielipuolen. Tunne näiden kuivakiskoisten sanojen takaa, kuinka mielettömästi tämä kertomus järkytti minua, kun Albert sen kertoi minulle yhtä tyyneesti kuin sinäkin arvattavasti luet sen.

4 p. jouluk.

Voi ystäväni! — Näetkö sinä, minä menehdyn, en kestä, en kestä tätä kauempaa! Istuin tänään hänen luonaan — istuin, hän soitti klaveerillaan useita kappaleita, ja mikä tunne hänen soitossaan! — oi! — Mitenkä? — Hänen pikkuisisarensa istui polvellani ja siisti nukkeansa. Silmäni vettyivät. Kumarruin ja katseeni sattui hänen vihkisormukseensa — kyyneleni juoksivat. — Ja yht'äkkiä hän rupeaa soittamaan erästä vanhaa taivaallisen suloista sävelmää, ihan yht'äkkiä, ja sieluuni valuu niin ihana lohdun tunne, ja muisto menneistä päivistä, ajoista, jolloin olin kuullut tuon laulun ennen, ja ajoista, kolkoista ajoista, jotka olivat olleet sen jälkeen, kaikki kärsimykseni ja pettäneet toiveeni muistui mieheeni, ja silloin — Astelin edestakaisin huoneessa, sydämeni tukahtui tulviin tunteihinsa. — Jumalan tähden, sanoin kääntyen kiihtyneesti häntä kohden, Jumalan tähden, lopettakaa! — Hän lakkasi soittamasta ja katsahti hämmästyneenä minuun. — Werther, sanoi hän sitten, kasvoillaan hymy, joka tunki läpi sieluni, Werther, olette hyvin sairas; eivät lempiruokannekaan enää maistu teille. Lähtekää nyt! Ja pyydän teitä, tyyntykää. — Minä repäisin itseni pois hänen luotaan, ja — Jumala! Sinä näet kärsimykseni ja olet tekevä niistä lopun.

6 p. jouluk.

Kuinka hänen kuvansa aina seuraa minua! Valveillani ja unissani hän täyttää koko sieluni! Tässä, kun suljen silmäni, tässä otsani takana, johon sisäinen näkövoima keskittyy, elävät hänen tummat silmänsä. Tässä, oi, en saa sitä sanotuksi! Jos suljen silmäni, ovat ne kohta tuossa; kuin syvyytenä ne lepäävät edessäni, minussa, täyttävät kaikki mieleni aistit.

Mitä on ihminen, tuo ylistetty puolijumala! Eivätkö hänen voimansa petä juuri silloin, kun hän parhaiten niitä tarvitsisi? Tai kun hän kuohahtaa iloon tai vajoo tuskien syliin, eikö hän kummassakin tapauksessa juuri silloin ikäänkuin sisällisesti lamaudu ja juuri silloin tule palautetuksi tympeään, kylmään tietoisuuteen, kun hän hartaimmin kaipaisi jättäytyä äärettömyyden täydellisyyteen?

JULKAISIJAN LISÄYS LUKIJALLE.

Kuinka mielelläni näkisinkään, että ystävämme viimeisiltä merkillisiltä päiviltä olisi säilynyt niin paljon omakätisiä todistuskappaleita, ettei minun tarvitsisi kertomuksellani keskeyttää hänen jälkeensä jääneiden

kirjeidensä julkaisemista.

Olen koettanut huolellisesti koota mahdollisimman tarkkoja tietoja niiltä henkilöiltä, joiden olen voinut otaksua lähemmin tuntevan hänen elämäkertansa; sen kehitys on yksinkertainen, ja kaikki kertomukset sen juoksusta käyvät, muutamia vähäpätöisempiä sivuseikkoja lukuunottamatta, yhteen; toimivain henkilöiden mielenlaadusta vain ovat käsitykset eroavia, ja niistä langetetaan eriäviä arvosteluja.

Eihän enää olekaan muuta tehtävänämme kuin tunnollisesti kertoa, mitä suurella vaivalla vihdoin olemme saaneet tietää, ja sovittaa vainajan jälkeen jättämät kirjeet oikeihin paikkoihinsa väheksimättä pienintäkään käsiimme sattunutta kirjelippusta, varsinkin koska on niin vaikea keksiä jo jonkin yksityisen teonkin oikeimpia ja todellisimpia vaikuttimia, jos sen on tehnyt ihminen, joka ei kuulu ihan kaikkein tavallisimpiin.

Toivottomuus ja mielenlannistus oli vähitellen syöpynyt yhä syvemmälle Wertherin sieluun, oli juurtunut sinne varmemmin ja vähä vähältä vallannut koko hänen olemuksensa. Hänen mielensä sopusointu oli kokonaan häiriytynyt, jonkinlainen sisäinen kuumuus ja tulisuus, joka hämmensi sekaisin kaikki hänen luontonsa voimat, kiehutti ja kypsyttyi hänessä esiin mitä vastenmielisimpiä ilmiöitä ja jätti hänet lopulta ihan täydelliseen uupumukseen, jonka vallasta päästäkseen hän kamppaili vielä kiihkeämmin kuin oli siihen asti taistellut kaikkia muita pahoja vastaan. Sielunsa hätä kulutti hänessä kaikki muut hengenvoimat, hänen vilkkautensa ja hänen mielensä terävyys laimeni, seuraihminenä hän muuttui ikäväksi, hän kävi yhä onnettommammaksi, ja sitä kohtuuttommammaksi, mitä onnettommammaksi hän tuli. Ainakin väittävät tätä Albertin ystävät; he sanovat, että Werther, joka itse ikäänkuin joka päivä kulutti kaiken omaisuutensa, illalla kärsiäkseen ja nähdäkseen puutetta, ei voinut oikein arvostella puhdasluontoista, tyyntä miestä, joka nyt vihdoinkin oli saavuttanut kauan toivomansa onnen, eikä hänen menettelyään, kun hän koetti varata tämän onnensa itselleen tuleviksi päivikseen. Albert, sanovat he, ei niin lyhyessä ajassa ollut mitenkään muuttunut, hän oli yhä sama mies, joksi Werther heti alussa tuli hänet tuntemaan ja jota hän silloin oli pitänyt niin suuressa arvossa ja niin kunnioittanut. Hän rakasti Lottea enemmän kuin mitään maailmassa, hän ylpeili hänestä ja halusi, että kaikki muutkin pitäisivät häntä ihanimpana ja täydellisimpänä olentona. Olikohan siinä siis mitään moitittavaa, että hän tahtoi välttää vähintä epäilyksen varjoakin ja ettei hän sinä hetkenä ollut halukas viattomimmallakaan tavalla jakamaan tätä aarrettaan kenenkään toisen kanssa? He myöntävät, että Albert kyllä usein poistui vaimonsa huoneesta, kun Werther tuli hänen luokseen, mutta sitä hän ei tehnyt vihasta ja ynseydestä ystävänsä kohtaan, vaan ainoastaan siksi, että oli tuntenut läsnäolonsa rasittavan tätä.

Lotten isä oli sairastunut, niin ettei voinut liikkua ulkona; hän lähetti vaununsa noutamaan Lottea, ja Lotte lähti hänen luokseen. Oli kaunis talvipäivä, oli ollut ensimmäinen vahvempi lumipyry, ja koko seutu oli lumen peitossa.

Werther lähti seuraavana aamuna hänen jälkeensä sinne, saattaakseen häntä takaisin, ellei Albert tulisi noutamaan häntä.

Kirkas ilmakaan ei tehnyt sen syvempää vaikutusta hänen sameaan mieleensä, raskas paino lepäsi hänen sielullaan, suruisat kuvat olivat syöpyneet häneen, ja hänen mielensä liikkui vain tuskallisesta ajatuksesta toiseen.

Kun hän aina oli tyytymätön itseensä, näytti hänestä toistenkin tila arveluttavalta ja hämmentyneeltä, hän luuli häirinneensä Albertin ja hänen puolionsa kaunista suhdetta ja moitti itseään siitä, samalla kuitenkin tuntien salaista vastenmielisyyttä aviomiestä kohtaan.

Nytkin siinä tiellä hänen ajatuksensa johtuivat tähän. Niin, niin, hän puheli itsekseen, salaa kiristellen hampaitaan: tuo nyt on siis sitä omaista, ystävällistä, hellää ja kaikkeen osaaottavaa suhdetta, sitä tyyntä, kestäväää uskollisuutta! Kyllästymistä se on ja välinpitämättömyyttä! Jokainen vaivainen pikkutehtäväkin vetää häntä enemmän puoleensa kuin hänen kallis, ihana vaimonsa. Osaako hän antaa onnelleen arvoa? Osaako hän pitää Lottea siinä arvossa kuin hän ansaitsee? Hän on hänellä, noh, niin on! — Tiedän sen, kuten tiedän paljon muutakin, luulisin jo tottuneeni siihen ajatukseen, mutta se on vielä kerran saava minut järjiltäni, se on saattava minut perikatoon. — Ja onko hänen ystävyytensä sitten kestänyt koetuksen? Eikö hänestä vain kiintymykseni Lotteenkin jo liene hänen oikeuksiensa rajoittamista, ja eikö huomaavaisuuteni Lottea kohtaan tuntune hänestä salaiselta moitteelta häntä itseään vastaan? Tiedän sen hyvinkin, tunnen sen, hän ei enää mielellään näe minua täällä, hän toivoo, että poistuisin; minun läsnäoloni kiusaa häntä.

Tuon tuostakin hän hiljensi hätäistä käyntiään, toisinaan pysähtyi kokonaan ja näytti aikovan palata; mutta aina hän sentään taas lähti liikkeelle eteenpäin ja saapui tällaisiin ajatuksiin ja itsepuheluihin vaipuneena melkein kuin vastoin tahtoaan perille metsästäylinnalle.

Hän astui ovelle, kysyi vanhusta ja Lottea ja tapasi koko talon jonkinmoisessa kiihtymystilassa. Vanhin pojista kertoi hänelle, että ulkona Wahlheimissa oli tapahtunut onnettomuus, siellä oli murhattu joku talonpoika! Werther ei kuunnellut sitä sen tarkemmin. Hän astui sisään ja tapasi Lotten koettamassa estää vanhusta, joka sairaudestaan huolimatta itse aikoi ulos pitääkseen tutkintoa itse murhapaikalla. Murhaajaa ei vielä tunnettu, surmatun ruumis oli aamulla löydetty talon portilta; epäiltäviä asianhaaroja oli sentään olemassa: murhattu oli ollut renkinä eräällä leskiemännällä, jolla sitä ennen oli ollut palveluksessa eräs toinen, joka riidoin oli ajettu talosta.

Kun Werther tämän kuuli, hypähti hän kiihtyneenä pystyyn. — Onko se mahdollista! huudahti hän; minun täytyy mennä sinne, en voi viipyä silmänräpäystäkkään. — Hän kiiruhti Wahlheimia kohden; kaikki asianhaarat muistuiivat niin elävästi hänen mieleensä, eikä hänelle jäänyt enää epäilystäkkään siitä, ettei tekoa olisi tehnyt sama mies, jonka kanssa hän oli niin monta kertaa ollut puheissa ja joka oli käynyt hänelle niin mieleiseksi.

Kun hänen oli kuljettava lehmuspuiston lävitse tullakseen ravintolaan, jonne ruumis oli viety, valtasi hänet kammo hänen astuessaan tuota ennen niin rakastamaansa paikkaa. Kynnys, jolla naapurin lapset niin usein olivat leikkineet, oli veritahroissa. Rakkaus ja uskollisuus, ihmisen ihanimmat tunteet, olivat muuttuneet väkivallanteoksi ja murhaksi. Nuo tiheät, korkeat puut seisoivat nyt paljaina ja kuurassa, kauniit pensaat, jotka kurkottelivat matalan kirkkotarhanmuurin ylitse, olivat karistaneet lehtensä, ja lumen peittäminä katselivat hautakivet niiden välistä ulos.

Kun hän läheni ravintolaa, jonka edustalle koko kylä oli kokoontunut, nousi yht'äkkiä huuto. Etäällä näkyi joukko aseellisia miehiä, ja kaikki huusivat, että murhaajaa tuodaan. Werther katsahti sinnepäin, eikä hänelle enää jäänyt vähintäkään epäilyksen varaa. Niin! mies oli sama, joka niin rakasti tuota leskeä ja jonka hän joku aika sitten oli kohdannut kuljeksivana, hiljainen uhka ja salainen epätoivo sielussaan.

Mitä olet tehnyt, onneton! huudahti Werther, astuen vangittua vastaan.
— Tämä katsahti häneen tynesti ja ääneti ja vastasi viimein levollisesti: Häntä ei ole kukaan saava, eikä hän ole saava ketään. —
Vanki vietiin ravintolaan, ja Werther riensi pois.

Tuo kamala, väkivaltainen kosketus heitti koko hänen olentonsa kuin sekaisin. Hetkeksi hän tempautui surunsa, masentumuksensa ja välinpitämättömän alakuloisuutensa vallasta, vastustamaton sääli täytti hänen mielensä, ja hänessä heräsi sanomaton halu pelastaa tuo mies. Hän tunsu hänet niin perin onnettomaksi, hänestä tuo mies oli rikoksentekijänäkin niin viaton, hän kuvitteli itsensä niin syvästi hänen asemaansa, että hän varmasti uskoi voitavansa saada toisetkin vakuutetuiksi siitä. Hän olisi jo kohta tahtonut saada puhua hänen puolestaan, jo tulvi hänen huulilleen vilkas puolustuspuhe; hän kiirehti askeleitaan joutuakseen metsästyslinnaan eikä malttanut jo matkalla olla puoliääneen puhumatta itselleen kaikkea sitä, mitä aikoi esittää miehen puolustukseksi amtmannille.

Kun hän astui sisään, oli Albertkin jo paikalla; tämä kiusasi häntä hiukan ensiksi, mutta hän maltoi kuitenkin kohta mielensä ja rupesi innokkaasti esittämään ajatustaan amtmannille. Tämä pudisti muutaman kerran päätään, ja vaikka Werther mitä vilkkaimmin, kiivaimmin ja vakuuttavimmin esittikin kaikkea, mitä ihminen vain voi toisen puolustukseksi esittää, ei se, kuten oli odotettavissakin, tehnyt mitään vaikutusta amtmanniin. Hän ei edes antanut ystävämme puhua loppuunkaan, vastusti häntä kiivaasti ja nuhteli häntä siitä, että hän saattoi puolustaa salamurhaajaa! Hän osoitti hänelle, että tuolla tapaa tulisivat kaikki lait tehottomiksi ja kaikki turvallisuus valtiossa häviäisi; sitäpaitsi hän lisäsi, ettei hän tällaisessa asiassa voinut tehdä mitään joutumatta mitä raskaimpaan edesvastuuseen; kaiken täytyi tapahtua lainmukaisessa ja määrättyssä järjestyksessä.

Werther ei vielääkään peräytynyt, vaan pyysi, että amtmanni ei olisi aivan liian tarkka, jos koetettaisiin auttaa miestä pakoon. Senkin amtmanni epäsi. Albert, joka viimein myöskin sekaantui keskusteluun, astui vanhuksen puolelle: Werther äänestettiin kumoon, ja kamalassa tuskassa hän lähti viimein pois, sittenkuin amtmanni vielä jonkun kerran oli sanonut hänelle: Ei, hän ei ole pelastettavissa!

Kuinka syvän vaikutuksen nämä sanat olivat tehneet Wertheriin, näemme erästä paperiliuskasta, joka tavattiin hänen papereidensa joukossa ja joka nähtävästi on kirjoitettu samana päivänä:

"Sinä et ole pelastettavissa, onneton! Näen, näen sen, me emme ole pelastettavissa."

Wertheriä oli syvästi loukannut se, mitä Albert nyt viimeksi oli amtmannin läsnäollessa lausunut tämän vangitun asiassa: hän luuli huomanneensa hänen sanoissaan jonkinmoista nurjamielisyyttä itseään vastaan, ja vaikka hän tarkemmin ajateltuaan kyllä älysin, että nuo kaksi miestä kai sentään olivat olleet oikeassa häntä vastaan, niin tuntui hänestä kuitenkin, kuin hänen täytyisi tehdä tyhjäksi koko sisin olemuksensa, jos hänen pitäisi tunnustaa ja myöntää se.

Hänen paperiensa joukossa tapaamme lippusen, joka koskee tätä ja ehkä ilmaisee koko hänen suhteensa Albertiin:

"Mitä siitä, että toistan ja toistan itselleni: hän on kunnollinen, hän on hyvä, kun se kumminkin viiltää sisimpääni; minä en voi antaa hänelle oikeutta."

Koska oli leppeä ilta ja ilma alkoi kääntyä suojaiseksi, palasivat Lotte ja Albert jalan kaupunkiin. Matkalla Lotte kääntyi tuon tuostakin katsomaan taakseen, ikäänkuin olisi kaivannut Wertherin seuraa. Albert rupesi puhumaan hänestä ja moitti häntä, antaen sentään tunnustuksen hänen hyville puolilleen. Hän otti puheeksi hänen onnettoman rakkautensa ja ilmaisi toivovansa, että hänet jollakin tapaa saataisiin poistumaan. — Toivoisin sitä meidän itsemmekin tähden, sanoi hän, ja pyydän, jatkoj hän, sinuakin vaikuttamaan siihen suuntaan, että hänen käytöksensä sinua kohtaan muuttuisi ja että hänen käyntinsä luonamme harvenisivat. Ihmiset rupeavat jo kiinnittämään huomiota siihen, ja tiedän, että muutamat jo puhuvatkin siitä. — Lotte oli vaiti, ja Albert näytti panneen mieleensä tämän vaikenemisen; ainakaan ei hän senjälkeen enää koskaan ruvennut Lotten kuullen puhumaan Wertheristä, ja jos Lotte joskus mainitsi hänestä, antoi hän keskustelun raueta tai johti sen johonkin muuhun.

Se turha yritys, jonka Werther teki tuon onnettoman pelastamiseksi, oli sammuvan liekin viimeinen lehdus; sen jälkeen hän vaipui vain entistä syvemmälle tuskaansa ja toimettomuuteensa; varsinkin järkytti häntä syvästi, kun hän kuuli, että hän mahdollisesti vielä joutuisi todistamaankin miestä vastaan, joka nyt oli ruvennut kieltämään koko tekoa.

Kaikki vastoinkäymiset, jotka häntä olivat kohdanneet elämässä, mielipaha, jota hän oli saanut kärsiä lähetystössä, kaikki mikä oli muuten epäonnistunut tai häntä loukannut, kaikki se rupesi kytämään ja virkoamaan hänen sielussaan. Hänestä tuntui, kuin se kaikki oikeuttaisi hänet toimettomuuteen; hänestä kaikki mahdollisuudet olivat suljetut häneltä ja hän itse oli kykenemätön ryhtymään mihinkään sillä otteella, jota tavallisen elämän tehtävät vaativat; siten hän joutui vähitellen kokonaan ihmeellisen tunneherkkyytensä, ajatussuuntansa ja äärettömän intohimonsa valtaan ja läheni lähenemistään suruista loppuansa, eli aina mitä kiihtyneimmässä mielentilassa, kuluttaen voimiaan ilman mitään hyötyä ja tarkoitusta, tuota iäti samaa surunkalvamaa elämäänsä rakastettavan ja rakastetun olennon läheisyydessä, jonka rauhaa hän häiritsi.

Elävän kuvan hänen mielensä hämmennyksestä, hänen intohimoisesta rakkaudestaan, hänen levottomuudestaan ja kiihtymyksestään, hänen elämäänväsymisestään antavat muutamat jälkeenjääneet kirjeet, jotka liitämme tähän.

12 p. jouluk.

"Rakas Wilhelm, olen mielentilassa, jommoisessa lienevät ne onnettomat olleet, joista luultiin, että heitä ahdisti paha henki. Usein se tarttuu minuun; se ei ole tuskaa, se ei ole himoa — se on sisäistä outoa kuohua, joka uhkaa pakahduttaa rintani ja kuristaa kurkkuani! Voi minua! Voi! ja sitten lähden ulos ja harhailen nykyisen tylyn ja epäyhtäläisen vuodenajan peloittavia öisiä maisemia."

"Eilen illalla minun täytyi lähteä ulos. Sää oli äkkiä muuttunut leudoksi; olin kuullut, että joki oli ruvennut tulvimaan, että kaikki purot olivat paisuksissa ja että koko rakas laaksoni Wahlheimia myöten oli tulvan alla. Yöllä jälkeen yhdentoista syöksyin ulos. Oli peloittavaa vuorelta katsella, kuinka nuo kuohuvat aallot kuun valossa vyöryivät yli peltojen, niittyjen ja pensaikkojen ja kuinka koko avara laakso edessä ja kaukana oli yhtenä ainoana myrskyn myllertämänä merenä. Ja kun kuu sitten taas sukeltautui esiin ja lepäsi pimeiden pilvien yllä, ja virta sen kammottavanihanassa valossa kuohui ja kohisi edessäni, silloin valtasi mieleni outo väristys ja sitten haikea kaipaus! Oi, kädet levällään minä seisoin syvyyden partaalla ja hengitin, hengitin ja hukuin hurmaavaan aatokseen syöstä kaikki tuskani ja kärsimykseni tuonne alas! ja kohisten vierii pois kuin aaltojen meno! Oh! — etkä voinut nostaa jalkaasi maasta vapautuaksesi kaikista tuskistasi! — Vielä ei tuntilasini ole juossut loppuunsa, tunnen sen! Oi Wilhelm, kuinka mielelläni olisin antanut ihmisyyteni, saadakseni tuon myrskytuulen mukana raastaa pilviä ja piestä aaltoja! Oh! Eikö joskus koittane kytketylle mielelleni se hurman hetki? Ja kun surunvoittoisena tähystelin alas erästä paikkaa kohden, jossa kerran erään helteisen kävelyn jälkeen olimme Lotten kanssa levähtäneet muutaman raidan varjossa — sekin oli tulvan alla, Wilhelm, niin että tuskin tunsin enää koko raitaa! Ja niityt sitten, ajattelin, ja linnan ympäristö siellä hänen kotonaan! miten lieneekään riehuva virta tuhonnut lehtimajamme! ajattelin. Ja menneisyydestä välähti mieleeni auringonsäde, kuin vangille uni karjalaumoista, niityistä ja kunniaviroista! En liikahtanut! — En herjaa itseäni, sillä rohkenen kuolla. — Olisin —. Nyt istun tässä kuin vanha vaimo, joka kerää puunsa ihmisten aidoista ja leipänsä ihmisten ovilla, vielä hetkeksikin pidentääkseen ja lievittääkseen kituvaa, ilotonta oloaan."

14 p. jouluk.

"Mitä tämä on, ystäväni? Säikähdän itseäni! Eikö rakkauteni siis olekaan pyhintä, puhtainta ja veljellisintä rakkautta? Olenko kertaakaan tuntenut rikollista halua mielessäni? — Mutta mitä noista vakuutuksista! — Ja nyt nuo unet! Oi kuinka oikein aavistivatkaan ne, jotka selittivät tuollaisten ristiriitaisuuksien lähtevän vieraiden voimien vaikutuksesta! Nyt viime yönäkin! vavahdan, kun sanon sen, pidin häntä sylissäni, pidin lähelläni, rintaani vastaan puristettuna, ja peitin hänen rakkautta kuiskivat huulensa lukemattomin suudelmin; silmäni uiskentelivat hänen silmäinsä hurmassa! Hyvä Jumala! Onko rikos, että vieläkin tunnen autuutta, kun herkimmästi koetan muistella noita hekkuvia iloja? Lotte! Lotte! — Ja minä olen mennyttä! Aistini hämmentyvät; olen jo viikon ollut ilman mitään mielenmalttia, silmäni uiskentelevat kyynelissä. Minun ei ole missään hyvä, ja kaikkialla hyvä. En toivo mitään, en tahdo mitään. Parasta olisi mennä pois."

Päätös lähteä elämästä juurtui näinä päivinä ja näissä oloissa yhä syvemmälle Wertherin sieluun. Siitä asti kuin hän oli palannut Lotten luokse, oli se ajatus aina väikkynyt hänen edessään viimeisenä turvana ja viimeisenä toivona; kuitenkin hän oli aina sanonut itselleen, ettei se saisi olla mikään hätäinen ja äkkipikainen teko, vaan hän tahtoi tehdä sen totisimmassa vakaumuksessa ja mahdollisimman tyyneellä päättäväsyydellä.

Hänen epäilyksensä ja sieluntaistelunsa kuvastuvat eräässä paperiliuskassa, joka nähtävästi on jokin Wilhelmille ajateltu kirjeenalku ja joka päiväämättömänä löydettiin hänen paperiensa joukosta:

"Hänen läsnäolonsa, hänen kohtalonsa, hänen osanottonsa minua kohtaan pusertavat vielä viimeiset kyynleet jäytyneistä aivoistani."

"Kohottaa esirippua ja astua sen taakse! kas siinä kaikki! Miksi siis tämä epäröinti ja arkailu? Siksikö, ettei tiedä, millaista sen toisella puolella on? Ja ettei sieltä enää voi palata? Ja siksi, että henkemme näkyy olevan taipuvainen aavistamaan sekaannusta ja pimeyttä siellä, mistä ei tiedä mitään varmaa!"

Lopulta tämä suruisa ajatus kävi yhä omaisemmaksi ja läheisemmäksi hänelle, ja hänen päätöksensä yhä varmeni ja muuttui peruuttamattomaksi, siitä olkoon todistuksena seuraava kaksimielinen kirje, jonka hän kirjoitti ystäväelleen.

20 p. jouluk.

"Kiitän rakkauttasi, Wilhelm, että olet sillä tavoin käsittänyt sanani. Niin, olet oikeassa: minulle olisi parempi, että lähtisin. Ihan mieleeni ei ole sentään ehdotuksesi, että palaisin teidän luoksenne; ainakin tekisin mielelläni sitä ennen pienen kiertomatkan, varsinkin kun ilmat nyt näyttävät ennustavan kestäväää pakkasta ja hyvää keliä. Sekin on mieleeni, että haluat tulla noutamaan minua; varro sentään vielä ainakin kaksi viikkoa ja odota kirjettä minulta, jossa ilmoitan tarkemmin. On tarpeen, ettei mitään poimita, ennenkuin se on kypsä, ja kaksi viikkoa sinne tai tänne vaikuttaa paljon. Sano äidilleni, että hän rukoilisi poikansa puolesta, ja että pyydän anteeksi häneltä kaikkea sitä mielihapaa, jota olen hänelle tuottanut. Se nyt näkyy olleen minun osani, että olen samentanut ja pahoittanut niiden mieltä, joille minun olisi pitänyt olla iloksi. Hyvästi, rakkain ystäväni! Suokoon Jumala sinulle kaikkea siunaustaan! Jää hyvästi!"

Mitä liikkui Lotten mielessä näinä aikoina, mitkä olivat hänen tunteensa puolisoaan, mitkä onnetonta ystävänsä kohtaan, sitä rohkenemme tuskin yrittää sanoin kuvata, vaikka sentään, kun tunnemme hänen luonteenlaatunsa, voimmekin siitä muodostaa itsellemme hieman käsitystä, voipa ehkä joku ihanasieluinen nainen kuvaila mielessään hänen asemansakin ja kärsiä hänen kerallaan.

Sen ainakin tiedämme, että hän oli vakaasti päättänyt tehdä kaikkensa saadakseen Wertherin poistumaan, ja sikäli kuin hän vielä epäröi, tapahtui se ainoastaan sydämellisestä, ystävällisestä hellyydestä, hän kun tiesi, kuinka raskasta se olisi Wertherille, jopa ehkä melkein mahdotontakin. Näihin aikoihin hänen oli kuitenkin pakko ryhtyä ratkaisevampiin toimenpiteisiin asiassa, miehensä kun itsepintaisesti oli vaiti kaikesta, mikä koski tätä suhdetta, kuten Lotte itsekin aina oli ollut, ja hänelle oli niinmuodoin sitä tärkeämpää itse teossa todistaa, että mielenlaatunsa oli hänen miehensä mielenlaadun arvoinen.

Samana päivänä, jona Werther oli kirjoittanut edellä julkaistun kirjeen ystäväelleen — oli sunnuntai ennen joulua — tuli hän illalla tervehtimään Lottea ja tapasi hänet yksin. Lotte järjesteli muutamia leluja, jotka hän oli valmistanut pikkusiskoilleen joululahjoiksi. Werther puheli ilosta, joka lapsilla oli oleva, ja ajoista, jolloin ihminen vielä oli sulaa taivaista riemua, kun ovi odottamatta aukeni ja hän näki edessään koristetun joulukuusen kynttilöineen, makeisineen ja omenoineen. — Saatte tekin jotain, sanoi Lotte, koettaen kätkeä hämminkiään suloiseen hymyyn, saatte tekin jotain, jos olette oikein hyvä, saatte

vahakynttilän ja jotain muutakin ehkä. — Ja mitä te sitten tarkoittatte hyvällä? huudahti Werther; miten minun pitää olla? kuinka voin olla hyvä, rakas Lotte! — Torstai-iltana, sanoi Lotte, on jouluaatto, silloin tulevat tänne lapset ja isäni, silloin jokainen saa osansa, silloin tulette tekin — mutta ette ennen. — Werther hykähti. — Oi kuulkaa, jatkoi Lotte, niin se nyt kerran on; minä pyydän teitä oman rauhani tähden: näin ei saa, ei saa kauemmin jatkua. — Werther käänsi katseensa hänestä, rupesi astumaan edestakaisin huoneessa mutisten: Näin ei saa jatkua! Lotte, joka tunsi sen kamalan tilan, mihin nämä sanat olivat Wertherin saattaneet, koetti kaikenlaisilla kysymyksillä johtaa hänen ajatuksiaan muuante, mutta turhaan. — Ei, Lotte, huudahti Werther, en ole näkevä teitä enää! — Miksi niin? vastasi Lotte. Werther, te voitte, teidän täytyy tulla tervehtimään meitä vielä, mutta tyyntykää vain. Oi, miksi teidän pitää olla tuommoinen, että noin kiihkeästi ja hillittömästi antaudutte kaikkeen, mikä kerran valtaa teidät? Kuulkaa, jatkoi hän, ottaen Wertheriä kädestä, koettakaa olla tynnympi! Teidän hengenlahjanne, tietonne, kykynne, kaikki ne voivat valmistaa teille niin monenlaista tyydytystä! Olkaa mies! tehkää loppu tuskallisesta kiintymyksestänne olentoon, joka ei voi muuta kuin sääliä teitä. — Werther kiristeli hampaitaan ja katsahti synkästi häneen. Lotte piti yhä häntä kädestä. — Mutta tyyntykäähän nyt hetkeksi edes, Werther! sanoi hän. Ettekö tunne, että petätte itsenne, että ehdoin tahdoin saatatte itsenne turmioon? Miksi juuri minua, Werther? juuri minua, joka olen toisen oma? Juuri niin, toisen oma? Pelkäänpä, pelkäänpä, että juuri tuo mahdollisuus saada minut tekee halunne niin kiihkeäksi. — Werther veti kätensä hänen kädestään ja loi häneen jäykän ja kalsean katseen. — Viisaasti puhuttu! huudahti hän, perin viisaasti! Onko ehkä Albert keksinyt tuon? Oivallista! Oivallista! — Kuka tahansa voi sen keksiä, vastasi Lotte. Ja eikö siis todellakaan koko avarassa maailmassa muka ole tyttöä, joka tyydyttäisi teidän sydäntänne? Koettakaa nyt edes, etsikää, jos kumminkin löytäisitte, ja minä vannon ja vakuutan, te löydätte; jo kauan on minua sekä teidän että itsemme tähden huolettanut nähdä teidän sulkeutuvan niin ahtaaseen piiriin. Koettakaa nyt maltaa itseänne hiukan! Jokin matka ehkä viihdyttäisi teitä, ihan varmaan viihdyttäisi. Etsikää ja löytäkää olento, joka ansaitsee rakkautenne, ja palatkaa sitten tänne ja nauttikaamme yhdessä todellisen ystävyuden autuutta. —

Tuon, sanoi Werther kylmästi hymyillen, voisi paikalla painattaa ja suosittaa sitä kenelle hovimestarille hyvänsä. Rakas Lotte! Malttakaa hetkinen vielä, kaikki, kaikki on käyvä tahtonne mukaan. — Luvatkaa nyt ainoastaan, Werther, ettette tule ennen kuin jouluaattona! — Werther aikoi juuri vastata, mutta samassa Albert astui sisään. He sanoivat toisilleen kylmästi hyvää iltaa ja rupesivat sitten vierekkäin ja hämillisinä astelemaan edestakaisin huoneessa. Werther alkoi puhella jostakin tyhjänpäiväisestä aiheesta, joka pian oli puhuttu kuiviin, samoin Albert, joka sen jälkeen kysyi rouvaltaan joistakin asioista, jotka oli jättänyt hänen toimitettavikseen, ja kuultuaan, että ne vielä olivat toimittamatta, hän sanoi Lottelle joitakin sanoja, jotka Wertheristä tuntuivat kylmiltä, vieläpä tilyiltäkin. Hän aikoi lähteä, mutta ei voinut, ja viipyi aina kello kahdeksaan, joll'aikaa toivottomuus ja tyytymättömyys yhä kiihtyi hänessä, kunnes viimein ruvettiin kattamaan pöytää, jolloin hän otti hattunsa ja keppinsä. Albert kehoitti häntä jäämään, mutta hän, kun oli huomaavinaan siinä vain tyhjän kohteliaisuuden, kiitti kylmästi ja lähti.

Hän tuli kotiinsa, otti palveluspojaltaan, joka aikoi näyttää hänelle valkeata, kynttilän kädestä ja meni yksin huoneeseensa, purskahti siellä äänekkääseen itkuun, puhui kiihtyneesti itsekseen, asteli kiivaasti huoneessa edestakaisin ja heittäytyi viimein riisuutumatta vuoteelleen, mistä palvelijansa hänet löysi, tohtiessaan yhdentoista ajoissa astua sisään kysymään, saisiko vetää saappaat herran jaloista. Sen Werther sallikin ja kielsi palvelijaansa tulemasta seuraavana aamuna huoneeseen, ennenkuin hän kutsui.

Maanantai-aamuna varhain, yhdenäkolmatta päivänä joulukuuta, hän kirjoitti Lottelle seuraavan kirjeen, joka hänen kuolemansa jälkeen tavattiin hänen kirjoituspöydältään ja toimitettiin perille, ja jonka julkaisen tässä otteittain, sen mukaan kuin asianhaaroista selvenee, milloin hän kunkin kohdan on kirjoittanut.

"Se on siis päätetty, Lotte, minä kuolen, ja kirjoitan ilman vähintäkään romanttista liioittelua, ihan tynnysti tämän, kirjoitan saman päivän aamuna, jona viimeisen kerran olen näkevä sinut. Kun luet tämän, rakas, peittää jo haudan kylmä multa sen levottoman ja onnettoman jäykenneet jäännökset, joka viimeisiksi hetkikseen ei tiedä sen suurempaa autuutta kuin saada ajatella sinua ja antaa mielensä askaroida sinussa. Viimeinen yöni oli kamala, mutta oi, se oli myöskin terveellinen yö minulle. Se se on tehnyt päätökseni varmaksi ja lujaksi: minä kuolen! Kun eilen, mieleni ja koko sieluni ollessa peloittavan kiihtyneinä, riistäydin erilleni sinusta, kun kaikki tunkemalla tunki sydämeeni, ja kun koko kamalassa kylmyydessään selkeni eteeni ja kouristi mieltäni toivoton, iloton oloni rinnallasi, niin olin tuskin päässyt huoneeseen, kun ihan suunniltani heittäysin polvilleni, ja oi Jumalani, silloin sinä soit minulle katkerain kyynelten viimeisen lievikkeen! Tuhannet suunnitelmat ja tuhannet aikeet riehuivat sielussani, kunnes vihdoin selkeni eteeni lujana ja kokonaisena tuo viimeinen ainoa ajatus: minä kuolen! Laskeuduin nukkumaan, ja nyt aamulla, kun herään ja olen tynni, on sydämessäni yhä lujana ja vahvana tuo: minä kuolen! — Tämä ei ole epätoivoa, tämä on varmuutta siitä, että nyt olen kestänyt loppuun ja että uhraan itseni sinun tähtesi. Niin, Lotte, miksi salaisin sitä? Yhden meistä kolmesta täytyy poistua,

ja se kolmas tahdon olla minä! Oi rakas, tätä raadeltua sydäntäni on usein nuoleksinut tulikielinen ajatus — murhata miehesi! — sinut! — itseni! — Olkoon siis! — Kun joskus kauniina suvi-iltana nouset vuorelle, muistele silloin minua, kuinka niin usein tulin ylös laaksoa, ja katsahda sitten kirkkotarhalle hautaani kohden, jolla tuuli laskevan auringon valossa leyhyttelee ruohoa. — Olin niin tyyni aloittaessani; nyt, nyt itken kuin lapsi, kun kaikki näkyy niin elävänä edessäni." —

Kello kymmenen tienoissa Werther kutsui palvelijansa sisään ja pukeutuessaan sanoi hänelle, että koska hän aikoi muutaman päivän perästä matkustaa pois, niin palvelijan pitäisi harjata vaatteet ja laittaa kaikki pakattavaksi; samoin hän käski palvelijan käydä kaikkialta hakemassa laskuja sekä noutaa takaisin muutamia lainattuja kirjoja ja maksaa eräille köyhille, joille hänen oli ollut tapana viikoittain antaa raha-apua, etukäteen kahden kuukauden määrä.

Hän antoi tuoda ruokansa huoneeseensa, ja syötyään hän ratsasti ulos amtmannille, joka ei kuitenkaan ollut kotona. Hän rupesi ajatuksiinsa vaipuneena astelemaan edestakaisin puutarhassa, ja näytti kuin hän vielä viimeksi tahtois nauttia kaikkea muistojen haikeutta.

Lapset eivät jättäneet häntä kauaksi rauhaan, he seurasivat häntä, tarrautuivat häneen kiinni ja kertoivat, että kun tulee huomen ja taas huomen ja vielä yksi päivä, niin silloin he saavat Lotten luona joululahjoja, ja kertoivat hänelle ihmeitä, joita heidän pieni mielikuvituksensa heille lupasi. — Huomen! huudahti hän, ja taaskin huomen! ja vielä yksi päivä! — ja suuteli heitä jokaista sydämellisesti ja aikoi jättää heidät, kun pienin vielä kurkottautui kuiskaamaan hänelle jotain korvaan. Poikanen ilmaisi hänelle, että isot veljet olivat kirjoittaneet kauniita uudenvuodentoivotuksia, *noin* isoja, yhden isälle, yhden Albertille ja Lottelle ja yhden herra Wertherillekin; ne he antavat aikaisin uudenvuodenaamuna. Se sai hänet kokonaan liikutuksiin; hän lahjoitti jokaiselle heistä jotakin, nousi ratsunsa selkään, käski sanoa vanhukselle terveiset ja lähti kyynelsilmin pois.

Kello viiden tienoissa hän palasi kotiin, käski palvelustytön sytyttää tulen ja pitää sitä vireillä yöhön asti. Palvelijansa hän käski pakkaamaan kirjat ja liinavaatteet matkalaukkuun ja neulomaan vaatteet nyytteihin. Senjälkeen hän nähtävästi kirjoitti seuraavan palasen viimeistä kirjettään Lottelle:

"Et odota minua! luulet, että tottelen ja tulen vasta jouluaattona luoksesi. Oi Lotte, tänään taikka en ikinä enää. Jouluiltana sinulla on tämä paperi kädessäsi, sinä vapiset ja kostutat sitä suloisilla kyynelilläsi. Minä tahdon ja minun täytyy! Oi, kuinka hyvältä minussa tuntuu, että olen päättänyt sen!"

Lotte oli sillävälän omutuisessa mielentilassa. Viimeinen keskustelunsa Wertherin kanssa oli paljastanut hänelle, kuinka vaikeata tämän olisi erota hänestä ja kuinka syvästi Werther kärsisi, jos hänen pitäisi matkustaa pois.

Oli kuin ohimennen tullut Albertin läsnäollessa mainituksi, ettei Werther kävisi heillä ennen jouluaattoiltaa, ja Albert oli ratsastanut erään lähiseudulla asuvan virkamiehen luokse, jonka kanssa hänellä oli asioita ja jonka luona hänen täytyi viipyä yötä.

Lotte istui nyt yksin, kukaan siskoista ei ollut hänen luonaan, ja hän jättäytyi ajatustensa valtaan, jotka hiljaa liikkuvat hänen suhteissaan. Hän tunsi nyt iäksi olevansa yhdistetty mieheen, jonka rakkauden ja uskollisuuden hän tunsi, johon hän koko sydämellään oli kiintynyt, jonka tyyni levollisuus ja luotettavuus näyttivät olevan kuin vartavasten luodut sitä varten, että kunnollinen, toimelias nainen voisi niille perustaa elämänsä onnen; hän tunsi mitä miehensä aina oli oleva hänelle ja hänen lapsilleen. Toiselta puolen oli Werther käynyt hänelle niin kalliiksi, jo heidän tuttavuutensa ensimmäisestä hetkestä oli heidän luonteittensa sopusointu ilmennyt niin kauniina, ja pitkäaikainen seurustelu hänen kanssaan ja monet yhdessä eletyt kohtaukset olivat tehneet sammumattoman vaikutuksen hänen sydämeensä. Kaiken, mitä hän tunsi ja ajatteli mieltäkiinnittävää, hän oli tottunut ajattelemaan ja tuntemaan Wertherin kanssa yhdessä, ja hänen poistumisensa uhkasi jättää koko hänen olentoonsa aukon, joka ei enää ollut täytettävissä. Oi, kunpa hän sinä hetkenä olisi voinut muuttaa Wertherin veljekseen, kuinka onnelliseksi hän olisi tuntenut itsensä! — jos hän olisi voinut naittaa hänet jollekulle ystävättärelleen, olisi hän voinut toivoa saavansa hänen suhteensa Albertiinkin entiselleen!

Hän oli ajatellutkin järjestään jokaista ystävätärtään, mutta kaikissa hän oli keksinyt aina joitakin vikoja, eikä ollut löytänyt ketään, jolle olisi suonut hänet.

Näissä mietteissään hän vasta, tekemättä sitä itselleenkaan selväksi, ensikertaa syvästi tunsi, että sydämenpohjainen, salainen toivonsa oli saada pidättää hänet itselleen, ja samalla hänen täytyi kuitenkin sanoa itselleen, ettei voisi häntä pitää eikä saisi; hänen puhdasta ja kaunista, muuten niin kevyttä ja keveästi huolista vapautuvaa mieltään painosti surumielisyys, jota ei valaissut pieninkään onnen toive. Hänen sydäntään ahdisti ja otsallaan lepäsi pimeä pilvi.

Niin oli kello joutunut puoli seitsemään, kun hän yht'äkkiä kuuli Wertherin tulevan portaita ylös ja kohta tunsi hänen askelensa ja hänen äänensä, joka kysyi häntä. Kuinka sykähতিকään hänen sydämensä,

ja voimpepa melkein sanoa ensimmäistä kertaa, Wertherin tullessa. Hän olisi mielellään ilmoittanut, ettei ollut kotona, ja kun Werther astui sisään, huudahti hän jonkinmoisessa intohimoisessa hämmennyksessä: Ette pitänytkään sanaanne! — Minä en ole mitään luvannutkaan, kuului vastaus. — Silloin teidän olisi toki pitänyt noudattaa pyyntöäni, vastasi Lotte; pyysin teitä meidän kummankin rauhan tähden.

Hän ei oikein tietänyt mitä sanoi, ja yhtä vähän hän oli täysin tietoinen toimistaan, kun lähetti kutsumaan paria ystävätärtään, ettei hänen tarvitsisi olla Wertherin kanssa kahden. Werther laski kädestään muutamia kirjoja, jotka hänellä oli mukana, ja kysyi toisia, ja Lotte toivoi milloin että ystävättärensä tulisivat, milloin taas että he jäisivät pois. Palvelustyttö palasi ilmoittaen, että molemmat pyysivät anteeksi, he eivät voineet tulla.

Lotte aikoi käskeä palvelustyttöä istumaan käsitöineen viereiseen huoneeseen, mutta muutti kohta taas mieltään. Werther käveli huoneessa edestakaisin; Lotte meni klaveerin ääreen ja yritti soittaa muuatta menuettia, mutta se ei luistanut. Hän rohkaisi itsensä ja meni tyynenä istumaan Wertherin viereen, joka oli asettunut tavalliselle paikalleen leposohvalle.

Onko teillä mitään luettavaa mukananne? sanoi Lotte. — Wertherillä ei ollut. — Tuolla laatikossani on käännöksenne muutamiin Ossianin lauluihin; en ole vielä lukenut niitä, sillä olen toivonut, että saisin kuulla teidän itse lukevan ne, mutta siihen ei ole vielä sattunut tilaisuutta. Werther hymyili, kävi noutamassa laulut, häntä värisytti, kun hän otti ne käteensä, ja silmänsä kyyneltyivät, kun hän katsahti niihin. Hän istuutui ja alkoi lukea:

'Sinä hämärtyvän yön tähti, ihanana säihkyt sinä lännessä, kohotat loistavan pääsi pilvestäsi ja vaellat ylväänä kunnaallasi. Mitä tähystelet kankaalta? Myrskyiset tuulet ovat tyyntyneet, kaukaa äänтелеe puron solina, etäällä lepajavat kohahtelevat aallot kallioita vastaan, iltahyttysten surina häilyy yli lakeuden. Mitä tähystelet, sinä ihana valo? Mutta sinä hymyilet ja poistut; iloisina soljuvat aallot ympärilläsi ja kylvettävät armaita hiuksiasi. Hyvästi, hyvästi, lempeä säde! Astu esiin ja ilmesty, sinä Ossianin sielun ihana valo!

Ja se astuu esiin voimassaan. Minä näen manallemenneet ystäväni, he kokoontuvat Loralle, kuten niinä päivinä, jotka menneet ovat. — Fingal tulee kuin kostea sumupylväs, ympärillään sankarinsa, ja katso, laulajaurhot: ikiharmaa Ullin! ylväs Ryno! Alpin, armahin laulaja, ja sinä, vienosti valittava Minona! — Kuinka muuttuneet olette, te ystäväni, sitte juhlapäivien Selmalla, jolloin kilvoittelimme laulun kunniaista, kuin kevätuulahdukset, jotka kukkulan rintaa henkäillen vuoroin häilyttelevät hiljaa kuiskivaa ruohikkoa.

Astui silloin ihanuudessaan esiin Minona, astui esiin, katse luotuna maahan ja silmät kyynelissä; raskaina hulmahtelivat hiuksensa puuskaisessa tuulussa, joka puhalsi kukkulalta. — Kolkoksi kalpeni sankarien mieli, kun hän kohotti suloisen äänensä, sillä usein he nähneet olivat Salgarin haudan, usein valkean Colman synkän asunnon. Colma, sointuvaääninen Colma jätettynä yksin kukkulalle; Salgar oli luvannut tulla, mutta ylt'ympäri yleni yö. Kuulkaa Colman ääni, kun hän yksin istui kukkulallaan.

Colma.

On yö! — minä istun yksin, hyljättynä myrskyisällä kukkulalla. Tuuli ulvoo vuorilla. Virta pauhaa kallioitaan alas. Minua ei suojaa mikään maja sadetta vastaan, minua hyljättyä myrskyisällä kukkulalla.

Ylene, kuu, pilvistäsi! ilmestykää, yön tähdet! Johtakoon minua jokin valo sille paikalle, jolla rakkaani levähtää metsästyksen ponnistuksista, jousi launneena vierellään, nuuskivat koiransa ympärillään! Mutta tässä minun täytyy istua yksin kalliolla hurjistuneen virran partaalla. Virta kohisee ja myrsky pauhaa, ja minä en kuule armaani ääntä.

Miksi viipty mun Salgarini? Onko hän unohtanut sanansa? — Tuossa on kallio ja puu ja tässä on vaahtoava virta! Yön tullen lupasit olla täällä; oi! minne on Salgarini harhautunut? Sinun kanssasi minä aion paeta, jättää isäni ja veljeni! nuo ylpeät! Kauan ovat sukumme olleet vihollisia, mutta me emme ole vihollisia, oi Salgar!

Hellitä hetkeksi, oi tuuli! tyyntyy tuokioksi, vihainen virta! jotta ääneni kaikuisi läpi laakson, että vaeltajani mua kuulisi. Salgar! minä täällä huudan! Tässä on puu ja tässä kallio! Salgar! mun rakkaani! tässä olen; miksi viivyt etkä tule? Katso, kuu nousee, virran kalvo välkkyy laaksossa, ja kukkulan kupeella hämöttävät kalliot harmaina; mutta minä en näe häntä kukkulalla, eivätkä hänen koiransa ilmaise hänen tuloansa. Tässä täytyy minun istua yksin.

Mutta kutka ne tuossa alhaalla lepäävät kankaalla? — Lemmittynikö? Veljenikö? — Puhukaa, oi ystäväni! He eivät vastaa. Kuinka sieluani ahdistaa! — Oi, he ovat kuolleet! Heidän miekkansa ovat punaiset! Oi veljeni, veljeni, miksi olet surmannut Salgarini! Oi Salgar! miksi olet surmannut veljeni?

Molemmat olitte niin rakkaat minulle! Oi, ihana olit sinä kukkulalla tuhanten keskellä! Pelloittava oli hän taistelussa. Vastatkaa minulle! kuulkaa ääneni, minun rakastettuni! Mutta oi! He ovat vaiti, vaiti ääisesti! Kylmä kuin multa on heidän povensa!

Oi puhukaa, te kuolleitten henget, puhukaa kukkulan kallioilta, puhukaa myrskyisen vuoren laelta, puhukaa, minä en kammoksu! — Minne olette menneet levolle? Mistä vuoren rotkosta löytäisin teidät? — En kuule heikkoo kuiskaustakaan tuulessa, en äänen humuiluakaan kukkulan myrskyssä.

Istun ja valitan, minä odotan aamua kyynelissäni. Kaivakaa hauta, te vainajain ystävät, mutta älkää peittäkö sitä, ennenkuin tulen. Eloni haihtuu kuin uni, kuinka voisin minä jäädä jäljelle. Täällä olen asuva ystäväini luona, tässä viuhuvan vuorivirran rannalla. — Kun ylenee yö kukkulalle ja tuuli virkoo kankaalla, silloin on henkeni humiseva tuulessa ja valittava ystäväini kuolemaa. Metsästäjä kuulee ääneni havumajastaan, kammaa sitä ja rakastaa sitä, sillä suloinen on oleva valitukseni ystäväistäni; he molemmat olivat minulle niin rakkaat!

Noin kuului laulusi, oi Minona, sinä Thormanin vienosti punastuva tytär. Kyynelemme juoksivat Colman kohtalon tähden, ja sieluamme varjosti suru.

Astui silloin esiin Ullin harppuineen ja lauloi meille Alpinin laulun. — Alpinin ääni oli ystävällinen ja Rynon sielu tulisäkene. Mutta jo lepäsivät he haudan majassa, ja äänensä oli lakannut kaikumasta Selmassa. Kerran palasi Ullin metsästämästä, kun sankarit vielä eivät olleet kaatuneet. Hän kuuli heidän kilpalaulunsa kukkulalla. Heidän laulunsa on lempeä, mutta suruisa. He valittivat Morarin kuolemaa, sankareista ylimmäisen. Hänen sielunsa oli kuin Fingalin sielu, hänen kalpansa kuin Oskarin kalpa. — Mutta hän kaatui, ja hänen isänsä valitti, ja hänen siskonsa silmät uiskentelivat kyynelissä, uiskentelivat kyynelissä Minonan silmät, ylvään Morarin sisaren. Hän väistyi Ullinin laulua, kuin kuu länessä, joka aavistaa myrskysateen tulon ja kätkee ihanan päänsä pilviin. — Minä helkytin harppua Ullinin kanssa ja säestin valituslaulua.

Ryno.

Tuuli on tuullut ja sade on tauonnut, kirkkaana loistaa keskipäivän aurinko, ja pilvet haihtuvat. Väistyväenä valaisee kukkulaa epävakaa aurinko. Punervana valuu vuoren virta laakson halki. Suloinen on solinasi, virta; suloisempi kuitenkin on ääni, jonka kuulen. Se on Alpinin ääni, hän valittaa vainajaa. Hänen päänsä on vanhuuttaan kumarassa, ja punainen on kyynelöivä silmänsä. Alpin, oiva laulaja! miksi yksin vaikenavalla kukkulalla? miksi valitat sinä kuin tuulen huokaus metsässä, kuin aalto kaukaisella rannalla?

Alpin.

Kyyneleni, Ryno, valuvat vainajan muistolle, ääneni valittaa haudassa-asujaa. Norjana seisot sinä kukkulalla, ihanana ilmestyt sinä kankaan poikien seassa, kaatuva olet kuitenkin kuin Morar, ja haudallasi on itkijä istuva. Metsät ja kukkulat unohtavat sinut, ja jousesi on jännittämättömänä riippuva salissasi.

Nopea olit, oi Morar, kuin peura kukkulalla, pelloittava olit kuin öinen tuli taivaanrannalla. Vihastuksesi oli kuin myrsky ja miekkasi taistelussa kuin salaman välähdys kankaalla; äänesi kuului kuin metsävirta sateen jälkeen, kuin ukkonen etäisillä kukkuloilla. Monta kaatui kätesi edessä, vihasi liekki kulutti heidät. Mutta kun palasit taistelusta, kuinka lempeä oli otsasi! Kasvosi olivat kuin aurinko rajuilman jälkeen, kuin kuu äänettömässä yössä, tyyni oli rintasi kuin meri, kun tuulten pauhu on asettunut.

Ahdas on nyt asuntosi! synkeä kammiosi! Kolmella askelella mittaan hautasi, sinun, joka ennen olit niin suuri! Neljä sammaleista kiveä ovat ainoa muisto sinusta; lehdetön puu ja korkea ruohikko, joka tuulessa kuiskaillee, ilmoittavat metsästäjälle mahtavan Morarin haudan. Äitiä ei sinulla ole, joka itkisi sinua, eikä neitoa, joka vuodattaisi rakkauden kyneleitä; kuollut on hän, joka sinut synnytti, kaatunut on Morglanin tytär.

Kuka on tämä vanhus sauvan varassa? Ken on hän, jonka hiukset ovat iän valkaiset, jonka silmät punoittavat kyynelistä? Isäsi on hän, oi Morar, ainoan poikansa isä. Hän kuuli taisteluhaudostasi, hän kuuli hajalle lyödyistä vihollisista; hän kuuli Morarin maineen! Oi! ei kuullut hän hänen haavastaan. Itke, Morarin isä! itke, mutta poikasi ei kuule sinua! Syvä on kuolleitten uni, matala heidän multa-päänaluksensa. Ei koskaan kuule hän ääntäsi, ei koskaan herää hän kutsustasi. Oi, milloinka koittaa haudassa huomen, sanomaan nukkujalle: Heräjä!

Jää hyvästi, sinä jaloin ihmisten seassa, sinä valloittaja taistelutanterella! Mutta milloinkaan ei ole sinua se tanner enää näkevä! milloinkaan ei ole synkeä metsä valaistuva kalpasi välkkeestä. Poikaa et

jätä jälkeesi, mutta laulu on kantava nimeäsi, ja nousevat sukupolvet saavat kuulla sinusta, saavat kuulla kaatuneesta Morarista.

Äänekäs oli sankarien valitus, äänekkäin Arminin murtunut huokaus. Hän muisteli poikansa kuolemaa; hänkin kaatui nuoruutensa päivinä. Istui lähellä sankaria Carmor, kaikuvan Galmalin ruhtinas. Miksi nyyhkii Arminin huokaus? puhui hän; mitä tässä on itkettävää? Eikö kaiu laulu ja soitto heläjä ja sulata ja ilahduta sielua? Ne tulevat kuin hiljainen sumu, joka ylenee mereltä ja levittäytyy laakson ylle ja kostuttaa kukoistavat kukkaset, mutta sitten virkoo aurinko taas voimaansa ja sumu hälvenee. Miksi valitat sinä niin haikeasti, Armin, sinä merten huuhteleman Gorman hallitsija?

Valitan? Niin, minä valitan, eikä ole vähäinen valitukseni syy. — Carmor, et sinä ole kadottanut poikaa, et kukoistavaa tytärtä; Colgar, urho uljas, elää, ja elää Annira, ihanin neitojen seassa. Sukusi vesat kukoistavat, oi Carmor, mutta Armin on viimeinen sukuansa. Synkeä on vuoteesi, oi Daura! ja kolkko on unesi haudassa. — Milloin heräjäät sinä lauluinesi, milloin heräjäät sointuvine ääninesi? Herätkää, syksyn tuulet, herätkää ja myrskytkää yli aution kankaan! Pauhatkaa, metsävirrat, ja ulvokaa, myrskyt, tammien latvoissa! Vaella revittyjä pilviä, oi kuu, ja näytä lentävien pilvien lomitse kalvaat kasvos! Herätä muisto minussa siitä kamalasta yöstä, jolloin lapseni hukkuivat, jolloin kaatui ylväs Arindal ja jolloin kuoli suloinen Daura.

Daura, tyttäreni, ihana olit! ihana kuin kuu, joka vaeltaa Furan kukkulain yllä, valkea kuin vitilumi, suloinen kuin henkivä ilma! Arindal, vahva oli jousesi; nopea oli peitsesi taistotanterella, katseesi kuin usva meren aalloilla ja kilpesi kuin tulipilvi myrskyssä!

Armar, sotakuulu Armar tuli ja kosi Dauraa, eikä Daura kauan kielletty. Ihanat olivat hänen ystävänsä toiveet.

Erath, Odgalin poika, kantoi vihaa, sillä Armar oli kaatanut hänen veljensä. Hän tuli pukeuneena laivuriksi. Kaunis oli purtensa aalloilla, valkeat olivat hiuksensa vanhuuttaan, tynnet hänen vakavat kasvonsa. Ihanin neitojen seassa, sanoi hän, sinä Arminin armas tytär, tuolla läheisellä meren kalliolla, missä punaiset hedelmät heloittavat puussa, Armar odottaa Dauraa; tulen noutamaan hänen lempeään yli vyöryvän aaltojen.

Tyttö seurasi häntä ja kutsui Armariaan; ei vastannut muu kuin kallion kaiku. Armar! rakkaani! rakkaani! miksi säikytät minua näin? Kuule, Arnathin poika, kuule! Daura minä olen, Daura, joka sinua kutsun!

Erath, petturi, pakeni nauraen maata kohden. Daura koroitti ääntään, kutsui isäänsä ja veljeänsä: Arindal! Armin! Eikö kukaan tule Dauraansi pelastamaan?

Hänen äänensä kuului yli meren. Arindal, poikani, tuli kukkulaa alas, korskana metsästyssaaliineen; nuolet rapisivat hänen sivullaan, jousiansa hän kantoi kädessään, ja ympärillä hypähteli viisi tummanharmaata koiraa. Hän näki rohkean Erathin rannalla, otti hänet kiinni ja satoi tammeen; lujasti hän satoi hänet vyötäisistä, sidotun ähkinä täytti ilmat.

Arindal astui aalloille purrestaan noutamaan Dauraa. Armar tulee vimmassaan, ampuu harmaasulkaisen nuolensa, se helähtää, se uppoaa sydämeesi, oi Arindal, poikani! Erathin, petturin, sijasta sorruit sinä, pursi ajautui kallioille, hän vaipui veriinsä ja kuoli. Jalkojesi edessä juoksi veljesi veri, oi Daura, kuinka suuri oli tuskasi!

Aallot löivät venheen murskaksi. Armar syöksyi veteen pelastaakseen Dauransa tai kuollakseen. Nopeana lennähti myrskyn puuska vuorilta, hän vaipui eikä noussut enää.

Yksin seisoin merten huuhtelemalla kaihollani ja kuulin tyttäreni valitukset. Kauas kuului hänen huutonsa, mutta ei voinut isänsä häntä pelastaa. Koko yön minä seisoin rannalla, näin hänet kuun himmeässä valossa, koko yön kuulin hänen huutonsa; tuuli vonkui, ja sade roiskui vuoren kylkiä. Hänen äänensä heikkeni, ennenkuin aamu koitti, hän kuoli kuin illan tuuli vuorten ruohikkoon. Tuskiensa taakan alla hän kuoli ja jätti Arminin yksin! Mennyt on voimani sodassa, sortunut on ylpeyteni neitojen parvessa.

Kun syöksyvät myrskyt vuorilta ja kun pohjoinen myllertää merta, istun raikuvalla rannalla ja katselen noita kamalia kallioita. Usein näen laskevan kuun valossa lasteni haamut, himmeässä kajasteessa he vaeltavat käsi kädessä surujen siskoksina.'

Kyyneltulva, joka puhkesi Lotten silmistä ja lievitti hänen ahdistunutta sydäntään, keskeytti Wertherin laulun. Hän heitti paperin pois, tarttui Lotten käteen ja ratkesi kuumiin kyyneliin. Lotte nojasi toista kättänsä vastaan ja kätki silmänsä nenäliinaan. Kumpikin oli äärettömässä liikutuksessa. Noiden jalojen kohtalo johti heidät tuntemaan omaakin kärsimystään, he tunsivat yhdessä sen, ja nyt juoksivat heidän kyynelensä yhteen. Wertherin huulet ja silmät polttivat Lotten käsivarsilla; Lotten

valtasi omituinen vavistus; hän aikoi poistua, mutta tuska ja sääli lepäsivät lamaavina kuin lyijy hänen yllään. Hän hengähti syvään tointuakseen ja pyysi nyyhkien Wertheriä jatkamaan, pyysi ja äänensä värähteli niin taivaallisesti. Werther vapisi, hänen sydämensä oli pakahtua; hän otti lehden käteensä ja luki puoleksi tukahtuneella äänellä:

'Miksi herätät minut, sinä keväinen ilma? Sinä hyväilet ja puhut: Minä kostutan sinua taivaan pisaroilla! Mutta lakastukseni hetki on läsnä, läsnä on myrsky, joka on karistava lehteni! Huomenna on vaeltaja tuleva, tuleva hän, joka näki minut ihanuudessani; ympärilleen hän on tähystelevä minua kedoilta, eikä ole löytävä minua —'

Näiden sanojen merkitys ratkesi koko painollaan hänen onnettomalle sydämelleen. Hän heittäytyi Lotten eteen täydessä epätoivossa, tarttui hänen käsiinsä, painoi ne silmiään ja otsaansa vastaan, ja näytti kuin sinä hetkenä olisi Lotten sielun lävitse lentänyt aavistus hänen kamalasta aikeestaan. Hän hämmentyi kokonaan, hän puristi Wertherin käsiä, hän painoi niitä rintaansa vastaan, surunvoittoisessa liikutuksessa hän kumartui häntä kohden, ja heidän polttavat poskensa koskettivat toisiaan. Maailma hukkui heidän tunnostaan. Werther kiersi kätensä hänen ympärilleen, likisti häntä rintaansa vastaan ja peitti hänen värähtelevät, sopertavat huulensa tulisilla suudelmilla. — Werther! huudahti Lotte tukahtuneella äänellä ja kääntyen pois päin, Werther! — ja ponnisti heikosti kätensä hänen rintaansa vastaan; — Werther! huudahti hän ylevimmällä ja päättävimmällä tunteella. Werther ei vastustanut, hän hellitti hänet sylistään ja heittäytyi kuin mielettömänä hänen jalkoihinsa. Lotte riuhtaisihe pystyyn ja sanoi tuskallisesti hämmentyneenä ja äänellä, jossa värähteli rakkaus ja vihastus: Tämä on viimeinen kerta, Werther! Te ette näe minua enää. — Ja luoden viimeisen, täyttä lempeä uhkuvan katseen tuohon onnettomaan kurjaan riensi hän viereiseen huoneeseen ja lukitsi sen perässään. Werther ojensi kätensä hänen jälkeensä, mutta ei tohtinut pidättää häntä. Hän makasi maassa, pää nojatuolilla, ja siinä asennossa hän oli enemmän kuin puolen tuntia, kunnes joku kuului liikkuvan huoneessa ja hän tointui. Se oli palvelustyttö, joka tuli kattamaan pöytää. Hän käveli huoneessa edestakaisin, kunnes oli taas yksin, meni sitten kamarin ovelle ja huusi hiljaisella äänellä: Lotte! Lotte! yksi ainoa sana vain enää! Jäähyväiset! — Lotte pysyi vaiti. Werther odotti ja pyysi, odotti taas; sitten hän riuhtautui pois ja huusi: Jää hyvästi, Lotte! Jää iäksi hyvästi!

Hän meni kaupungin portille. Vartijat, jotka jo olivat tottuneet häneen, laskivat ääneti hänet ulos. Tuiskusi vedensekaista räntää, ja vasta lähemmä yhtätoista hän kolkutti taaskin portilla. Kun Werther palasi kotiin, huomasi hänen palvelijansa, että herransa oli hatutta päin. Hän ei sentään tohtinut huomauttaa siitä mitään, riisui hänet vain, vaatteet olivat likomärät. Hänen hattunsa löydettiin perästäpäin eräältä kallionkielekkeeltä, joka on kukkulan rinteellä laakson yllä, ja on selittämätöntä, että hän semmoisena pimeänä, sateisena yönä oli voinut kiivetä sinne putoamatta alas.

Hän laskeutui vuoteelleen ja nukkui kauan. Kun palvelija seuraavana aamuna hänen käskystään toi kahvin sisään, tapasi hän hänet kirjoittamassa. Hän kirjoitti seuraavaa palasta kirjeessään Lottelle.

"Viimeistä kertaa siis, viimeistä kertaa avaan nämä silmäni. Oi, ne eivät siis enää saa nähdä aurinkoa, raskas, sumuinen päivä peittää sen. Sure sinäkin siis, luonto! sinun poikasi, ystäväsi, rakastajasi lähenee loppuaan. Lotte! niin outo ja omituinen tunne valtaa mieleni, ja kuitenkin se lähinnä muistuttaa hämärää, kajastelevaa unta, kun sanon itselleni: tämä on viimeinen aamuni. Viimeinen! Lotte, en osaa oikein tajuta tuota sanaa: viimeinen! Enkö ole tässä täysissä voimissani, ja huomenna makaan hervotonna ja velttona maassa. Kuolla! Mitä se on? Kuule, me uneksumme, kun puhumme kuolemasta. Olen nähnyt monta kuolemantapausta; mutta niin rajoitettu on ihmisen tunto, ettei hänellä ole mitään tajuntaa olemisensa alusta ja lopusta. Nyt vielä minun, sinun! sinun, oi rakastettuni! Ja hetken päästä — erotettu, poissa — ehkä iäksi? — Ei, Lotte, ei — Kuinka minä voisin hävitä? kuinka voisit sinä? Mehän olemme! — Hävitä? — Mitä se tarkoittaa? Se on sekin vain sana! tyhjä kaiku, jota minä en sydämessäni tunne. — Kuolla, Lotte! olla peitetty kylmään multa, niin ahtaalle, niin pimeään! — Minulla oli ystävätär kerran, joka oli kaikkeni avuttomassa nuoruudessani; hän kuoli, ja minä saatoin häntä hautaan, seisoin haudan ääressä, kun häntä laskettiin sinne alas, kun köydet kirahtaen vedettiin arkun alitse ja kiskaistiin ylös, kun sitten ensimmäinen lapiollinen kumahti alas, ja nariseva arkku äännähti tumpeasti, ja yhä tumpeammin ja tumpeammin, kunnes se viimein oli kokonaan peitossa. Murheen murtamana, järkytettynä, ahdistuksen vallassa ja sisäisesti runneltuna minä syöksyin maahan haudan viereen, mutta en tietänyt miten minulle kävi, — miten minulle on käyvä — Kuolla! hauta! en tajua niitä sanoja.

"Oi anna, anna minulle anteeksi! Eilen! Sen olisi pitänyt olla elämäni viimeinen hetki! Oi sinua enkeliä! ensimmäisen kerran, ensimmäisen kerran välähti epäilyksetönnä sisimmän itseni lävitse tuo värjyisä sulouden ja onnen hurma: Hän rakastaa minua! Hän rakastaa minua! Vielä palaa huulillani se pyhä tuli, joka niille virtasi sinun huuliltasi: uusi lämmin ihanuus elää ja valaisee sydämessäni. Anna, anna minulle anteeksi!

"Oi, minä tiesin, että rakastit minua, tiesin sen ensimmäisestä sielusyvistä katseestasi,

ensimmäisestä kätesi puristuksesta; ja kuitenkin, kun taas olin poissa, kun näin Albertin rinnallasi, eksyin taaskin kuumeisiin epäilyksiin.

"Muistatko kukkia, jotka kerran lähetit minulle, kun eräässä kiusallisessa seurassa et voinut vaihtaa sanaakaan tai kädenpuristustakaan kanssani? Oi, puolen yötä olin polvillani niiden edessä, ja ne vakuuttivat minulle rakkautesi. Mutta oi! tuo tunne hälveni, kuten väistyy uskovan sielusta vähitellen Jumalan armon tuntokin, joka sentään taivaantäytenä annetaan hänelle pyhissä näkyvissä merkeissä.

"Tuo kaikki on haihtuvaa, mutta iäisyydetkään eivät sammuta sitä hehkuvaa elämää, jota eilen join sinun huuliltasi ja jonka tunnen itsessäni! Hän rakastaa minua! Tämä käsivarteni on häntä syleillyt! nämä huuleni ovat värähdelleet hänen huulillaan, tämä suuni on sammallellut hänen suullaan. Hän on minun! Sinä olet minun! Lotte, olet iäti!

"Ja mitä se merkitsee, että Albert on miehesi? Miehesi! Olkoonkin tämän maailman edessä — ja olkoonkin tämän maailman silmissä synty, että rakastan sinua, että tahtoisin riuhtaista sinut hänen sylistään omaani! Synti? Hyvä, olkoon, minähän rankaisen itseäni siitä; olen tuntenut sen synnin koko sen taivaallisessa hurmassa, olen nauttinut siitä, olen imenyt siitä elämänvilvoketta ja voimaa sydämeeni. Tästä hetkestä lähtien sinä olet minun! minun, oi Lotte! Lähden edellä! Lähden isäni tykö, lähden sinun isäsi tykö. Hänelle uskon murheeni, ja hän on minua lohduttava, kunnes sinä tulet, ja silloin minä liioittelen vastaasi ja otan sinut ja olen sinun kanssasi iäisessä syleilyssä Ikiäärettömän kasvojen edessä.

"En uneksi, eikä uskoni ole harhaluuloa. Haudan partaalla ihminen näkee kirkkaammin. Me jäämme olemaan! Näemme vielä toisemme. Näemme äitisi! Minä näen hänet, löydän hänet, ja oi! vuodatan hänelle koko sydämeni! Sinun äitisi, sinun kuvasi."

Lähemmä yhtätoista Werther kysyi palvelijaltaan, joko Albert mahdollisesti oli palannut? Palvelija sanoi hänen palanneen, koska oli nähnyt vietävän hänen hevostaan ohitse. Silloin antoi herransa hänelle avoimen kirjelipun, joka sisälsi: "Lainaisitteko minulle erästä aikomaani matkaa varten pistolinne? Hartaat jäähyväiseni!"

Suloinen rouvamme oli nukkunut hyvin huonosti viime yön; se mitä hän oli pelännyt, oli nyt tapahtunut ja tapahtunut tavalla, jota hän ei ollut osannut edes aavistaa tai pelätä. Hänen muuten niin puhdas ja tyynen kevyt verensä oli nyt kuumeisessa liikkeessä, ja tuhannet risteilevät mielialat järkyttivät hänen suloista sydäntään. Tunsiko hän yhä Wertherin syleilyjen tulta povessaan? vai johtuiko hänen levottomuutensa Wertherin uhkarohkeuden synnyttämästä suuttumuksesta? vai oliko hän semmoinen alakuloisuuttaan, kun vertasi nykyistä tilaansa noihin päiviin, jolloin mielensä oli ollut niin kirkkaan ja vapaan viaton ja jolloin itseluottamuksensa oli ollut niin huolettoman varma? Miten hän oli tämän jälkeen astuva miehensä eteen? kuinka tunnustaisi hänelle kohtauksen, jonka hän niin hyvin olisi saanut tunnustaa, mutta jota hän kuitenkin ei oikein olisi tohtinut? He olivat niin kauan jo olleet puhumatta toisilleen tästä, ja pitikö hänen nyt ensiksi katkaista tämä vaikeneminen ja näin sopimattomaan aikaan ilmoittaa puolisolleen näin odottamatonta? Hän pelkäsi, että jo paljas tieto Wertherin käynnistä hänen luonaan tekisi epäedullisen vaikutuksen Albertiin, ja nyt vielä lisäksi tällainen odottamaton järkyttävä tapaus! Voiko hän millään todennäköisyydellä toivoa, että miehensä näkisi häntä ihan oikeassa valossa ja ilman mitään epäluuloja? ja toivoiko hän edes ihan, että hän voisi nähdä hänen sieluunsa? Ja toisaalta taas, voiko ja taisiko hän salata mitään mieheltään, jonka edessä hän aina oli seisonut avoimena ja vapaana kuin läpinäkyvä lasi ja jolta hän ei koskaan ollut salannut eikä ollut voinut salata mitään? Jos hän ajatteli kuinka hyvänsä, huomasi hän aina vain huolta ja hämminkiä, ja aina palasivat hänen ajatuksensa Wertheriin, jonka hän nyt oli menettänyt, josta hän ei olisi voinut luopua, mutta joka hänen nyt sydämensä suruksi täytyi jättää oman onnensa nojaan, ja jolle, hänet kadotettuaan, ei enää jäänyt mitään.

Kuinka rasittikaan ja painoikaan häntä nyt tuo umpimielinen suhde, joka oli muodostunut hänen ja hänen miehensä välille ja jota hän ei sentään niin selvästi ajatellut kuin hän sen tuns! Tuommoiset järkevät ja hyvät ihmiset kuin he ovat hyvin vaarassa joidenkin salaisten keskinäisten eroavaisuuksien tähden ruveta vaiteliaksi, kumpikin ajattelee vain, kuinka oikeassa hän on ja kuinka väärässä toinen, ja suhde sekaantuu ja ärtyy niin, että on mahdoton selvittää solmua sinä ratkaisevana hetkenä, josta kaikki riippuu. Olisipa nyt heidänkin välillään vallinnut avomielinen luottamus ja jo aiemmin liittänyt heidät lähemmä toisiaan, olisivatpa rakkaus ja molemminpuolinen lempeä ja myötätuntoinen suvaitsemus eläneet heissä ja sulattaneet heidän sydämensä toisilleen, niin ystävämme olisi ehkä vielä ollut pelastettavissa.

Eräs omituinen asianhaara tuli tähän lisäksi. Werther ei ollut, kuten hänen kirjeistäänkin tiedämme, koskaan salannut, että hänessä eli halu poistua elämästä. Hänellä ja Albertilla oli usein ollut kiivaita väittelyitä sen johdosta, ja Lotte oli sitäpaitsi usein keskustellut siitä miehensä kanssa. Albertista semmoinen teko oli ehdottomasti vastenmielinen; hän oli sitäpaitsi joskus jonkinlaisella ärtyisyydellä,

joka ei muuten ollenkaan kuulunut hänen luonteeseensa, viittaillut epäilevänsä, oliko koko tuommainen aie vakavasti ajateltukaan, oli joskus laskenut leikkiäkin siitä ja ilmaissut Lottelle epäilynsä. Tämä kyllä toisaalta rauhoittikin Lottea, kun hänen ajatuksensa harhautuivat kuvittelemaan tuollaista surullista mahdollisuutta; mutta toiselta puolen hän tunsikin sen myöskin estävän häntä ilmaisemasta miehelleen niitä huolia, jotka tänä hetkenä rasittivat hänen mieltään.

Albert palasi kotiin, ja Lotte riensi hämmentyneellä kiireellä häntä vastaan; Albert oli huonolla tuulella, hänen asiansa olivat menneet huonosti, hän oli lähiseudun amtmannissa tavannut taipumattoman pikkumaisen ihmisen. Huono tiekin oli lisännyt hänen paha tuultaan.

Hän kysyi, oliko mitään erityistä tapahtunut, ja Lotte vastasi hätäisesti, että Werther oli käynyt eilen illalla heillä. Albert kysyi, oliko tullut kirjeitä, ja sai vastaukseksi, että hänen huoneessaan oli joitakin kirjeitä ja kääreitä. Albert lähti sinne, ja Lotte jäi yksin. Tuon hänen rakastamansa ja kunnioittamansa miehen läsnäolo oli tehnyt uuden vaikutuksen hänen sydämeensä. Kun hän ajatteli hänen jalomielisyyttään, hänen rakkauttaan ja hyvyttään, rauhoittui hänen mielensä, ja hän rupesi tuntemaan salaista vetoa lähteä hänen jäljessään; hän ottikin käsityönsä ja meni hänen huoneeseensa, kuten usein ennenkin. Hän tapasi hänet aukaisemassa kääreitä ja lukemassa. Muutamat näyttivät sisältävän ikäviä uutisia. Lotte kyseli häneltä yhtä ja toista, hän vastasi lyhyesti ja istuutui pöytänsä ääreen kirjoittamaan.

Siten he olivat jonkin aikaa istuneet yhdessä, ja Lotten mieli kävi yhä ankeammaksi ja kolkommaksi. Hän tunsikin, kuinka vaikeata hänen olisi, vaikka miehensä oli parhaimmallakin tuulellaan, ilmaista hänelle sitä, mikä nyt ahdisti hänen sydäntään: hänet valtasi surumielisyys, joka ahdisti sitä tuskallisemmin, kun hän koetti salata sitä ja nieli kyynelensä.

Wertherin palveluspojan tulo sai hänet kokonaan hämmennyksiin; tämä antoi kirjelijun Albertille, joka tyynesti kääntyi vaimoansa kohden ja sanoi: Anna hänelle pistolit. — Sano, että toivotan hänelle onnellista matkaa, virkkoi hän pojalle. Tämä vaikutti Lotteen kuin salaman isku, hän horjui noustessaan eikä tietänyt mitä teki. Hitaasti hän lähenei seinää, otti vavisten pistolit alas, puhdisti ne tomusta ja olisi vielä kauankin vitkaillut, ellei Albertin kysyvä katse olisi kiirehtänyt häntä. Saamatta sanaakaan suustaan hän antoi nuo onnettomat aseet pojalle, ja kun poika oli mennyt ovesta ulos, hän kokosi työnsä ja lähti huoneeseensa mitä repivimmän epätietoisuuden vallassa. Hänen sydämensä oli täynnä pahoja aavistuksia. Toisinaan hän oli lähtemäisillään miehensä luo heittäytyäkseen hänen jalkoihinsa ja tunnustaakseen hänelle kaiken, eilisillan tapaukset, syyllisyytensä ja pelkonsa; mutta sitten taas näytti tämäkin kaikki pimeältä; ainakaan ei hän voinut toivoa, että saisi miehensä lähtemään Wertherin luokse. Pöytä katettiin, ja eräs hyvä ystävä, joka vain tuli kysymään jotain ja jonka piti kohta lähteä — mutta joka sitten jäikin, teki pöytäkeskustelun edes hiukan siedettäväksi; täytyihän hillitä itseään, puhella, kertoilla, unohtaa itsensä.

Poika palasi pistolit mukanaan Wertherin luokse, joka ihastuksella otti ne hänen kädestään, kun kuuli, että Lotte oli ne antanut. Hän antoi tuoda itselleen leipää ja viiniä, käski pojan mennä ruoalle ja istui itse kirjoittamaan.

"Sinun käsistäsi ne on saatu, sinä olet ne puhdistanut tomusta, suutelen niitä tuhannet kerrat, sinun kätesi on levännyt niillä: sinä, Henki taivaan, suosit siis päätöstäni! ja sinä, Lotte, sinä annat minulle aseiden, sinä, jonka käsistä toivoin saavani kuoleman, ja ah, jonka käsistä sen nyt saankin. Oi, kuinka urkin kaiken palveluspojaltani! Kätesi vavahtelivat, kun annoit ne hänelle, et sanonut mitään hyvästiksi. — Voi minua! voi minua! et mitään jäähyväisiksi! — Olisitko sulkenut sydämesi minulta, olisitko sen hetken tähden, joka iäksi liitti minut sinuun? Lotte, vuosituhannet eivät voi sammuttaa sen vaikutusta! ja minä tunnen, että sinä et saata vihata olentoa, joka niin hehkuu sinulle."

Syötyään hän käski palvelijansa lopullisesti pakata kaikki tavarat, hävitti muutamia papereitaan, lähti ulos ja toimitti järjestykseen joitakin pikkukelkoja vielä. Hän palasi taaskin kotiin, meni vieläkin, sateesta huolimatta, ulos portista kreivilliseen puistoon, harhaili ympäri kauempanakin, palasi viimein yön pimetessä ja rupesi kirjoittamaan.

"Wilhelm, viimeistä kertaa olen nähnyt kedot ja metsän ja taivaan. Jää hyvästi sinäkin! Rakas äitini, anna anteeksi minulle! Lohduta sinä häntä, Wilhelm! Jumala olkoon kanssanne! Asiani ovat kaikki järjestyksessä. Jääkää hyvästi! me tapaamme toisemme vielä ja onnellisempina."

"Olen huonosti palkinnut sinulle, Albert, mutta sinä annat minulle anteeksi. Olen häirinnyt kotisi rauhan, olen tuottanut epäluottamusta teidän välillenne. Jää hyvästi! tahdon poistaakin sen. Oi, että kuolemani tekisi teidät onnellisiksi! Albert, Albert! tee onnelliseksi enkelisi! Silloin olkoon Jumalan siunaus kanssasi."

Hän selaili illan kuluessa vielä paljon papereitaan, repi niitä rikki ja heitti uuniin, sinetöi muutamia paketteja ja osoitti ne Wilhelmille. Ne sisälsivät pieniä kirjoitelmia ja yksityisiä ajatelmia, joita olen

muutamia nähnytkin, ja kun hän kello kymmenen tienoissa oli panettanut lisää puita uuniin ja käskenyt tuoda itselleen pullon viiniä, lähetti hän palvelijansa, jonka makuuhuone, samoin kuin talonväenkin, oli kaukana takarakennuksessa, levolle; poika menikin ja heittäysi riisuutumatta vuoteelle; isäntänsä oli näet sanonut, että kyytihevokset tulisivat jo ennen kello kuutta portille.

Jälkeen yhdentoista.

"Kaikki on niin hiljaista ympärilläni, niin tyyntä sielussani. Kiitän sinua, Jumala, että suot minulle näiksi viimeisiksi hetkiksi näin lämpimän mielen ja tämän voiman.

"Astun ikkunan ääreen, rakkahin, ja näen, oi, näen myrskyisten, ohitsekiitävien pilvien lomitse vielä kerran vilkahtavan jonkin yksinäisen tähden tuolla iäisellä taivaalla. Ei, te ette putoa! Ikiolento kantaa parmaillaan teitä ja minua. Näen Vaakasikermän keskitähden, tuon ihanimman kaikista tähdistä. Kun näin iltaisin lähdin luotasi, niin se seisoj, ovesta ulos astuessani, vastapäätä ylläni. Missä hurmauksen humalassa olen monet kerrat tähysteltyt ylös sitä kohden! kuinka monesti olen kädet kohotettuina valinnut sen niiden autuushetkiäni tunnukseksi ja pyhäksi muistomerkiksi! ja yhä vieläkin — oi Lotte, mikä ei muistuttaisi minua sinusta! kaikkiallahan olet ympärilläni, ja kyllästymättä, kuin lapsi, olen haalinut itselleni kaikkea pientä, minkä vain sinun kosketuksesi on pyhittänyt!

"Armas varjokuvasi! Lahjoitan sen sinulle takaisin, Lotte, ja pyydän, että kunnioitat sitä. Tuhannet, tuhannet suudelmat olen sille painanut, tuhannet tervehdykset olen nyökäyttänyt sille, kun lähdin ulos tai palasin kotiin.

"Olen kirjoittanut isällesi kirjelippusen ja pyytänyt, että hän suojelisi ruumistani. Kirkkotarhassa kasvaa, sen takakulmassa, peltoja käsin, kaksi lehmusta; niiden juurella tahtoisin levätä. Hän voi ja hän tekee sen ystävänsä puolesta. Pyydä sinäkin häntä. En tahdo vaatia, että hurskaat kristityt joutuisivat lepäämään tällaisen kurjan onnettoman rinnalla. Ah, soisin, että hautaisitte minut jonnekin tien varrelle tai yksinäiseen laaksoon johonkin, jotta saisivat pappi ja leviitta astua hautakiveni ohitse itseään siunaten, ja jotta joku laupias samarialainen saisi vuodattaa kyynelen puolestani.

"Nyt, Lotte! En kammo kohottaa tuota kamalaa maljaa, josta olen tyhjentävä kuoleman huumauksen! Sinä ojensit sen minulle, enkä minä epäröi. Kaikki! Kaikki! Tällä tapaa siis ovat kaikki elämäni toivot ja toiveet täyttyneet! Näin kylmänä, näin liikutuksettomana voin kolkuttaa kuoleman rautaporttia!

"Oi, että olisi ollut minulle suotu kuolla *sinun* puolestasi! Lotte, uhrautua *sinun* puolestasi! Rohkeana, iloisena kuolisin, jos voisin tuottaa sinulle jälleen levon ja elämänilon. Mutta oi, ainoastaan harvoille ja jaloimmille on suotu vuodattaa verensä omiensa puolesta ja syyttää kuolemallaan uusi satakertainen elämä ystävilleen!

"Tässä puvussani, Lotte, tahdon tulla haudatuksi; sinä olet koskettanut sitä, olet pyhittänyt sen; olen pyytänyt isältäsiikin sitä. Sieluni lihoittelee kirstuni yllä. Älkää tutkiko taskujani. Tämä vaaleanpunainen nauha, joka sinulla oli povellasi, kun ensimmäisen kerran näin sinut lastesi piirissä — oi, suutele heitä tuhannet kerrat ja kerro heille heidän onnettomasta ystävästään. Heitä armaita! on kuin näkisin heidät ympärilläni. Oi, kuinka nopeasti ja kuinka läheisesti liityin sinuun kohta! kuinka heti ensimmäisestä silmänräpäyksestä asti en enää osannut sinusta erota! — Tämän nauhan täytyy seurata minua hautaan. Syntymäpäivänäni lahjoitit sen minulle! Miten tuntuikaan sydämeeni kaikki tuo! — Oi, en aavistanut silloin, että tieni johtaisi tähän! — — Pysy tyyneenä! minä rukoilen sinua, pysy tyyneenä!

"Ne ovat ladatut — Kello lyö kaksitoista! Tapahtukoon se siis! — Lotte! Lotte, jää hyvästi! jää hyvästi!"

Eräs naapuri näki ruudin välähdyksen ja kuuli laukauksen; mutta kun kaikki pysyi hiljaa, ei hän kiinnittänyt siihen sen enempää huomiota.

Aamulla kello kuudelta palvelija astuu kynttilä kädessä sisään. Hän tapaa isäntänsä maassa, vieressään pistoli ja verta. Hän huudahtaa, hän tarttuu häneen; Werther ei vastaa, hän on henkitoreissaan. Palvelija juoksee hakemaan lääkäriä, hakemaan Albertia. Lotte kuulee vedettävän ovikelloa, hänen joka jäsentänsä värisyttää. Hän herättää miehensä, he nousevat; palvelija kertoo itkien ja änkyttäen tapauksesta, Lotte vaipuu tainnoksissa Albertin eteen lattialle.

Kun lääkäri saapui onnettoman Wertherin luokse, tapasi hän hänet kuolemaisillaan maassa; valtimo tykytti vielä, mutta kaikki jäsenet olivat veltot. Hän oli ampunut läpi päänsä oikean silmän yläpuolelta; aivot olivat juosseet ulos. Aukaistiin lisäksi eräs suoni käsivarressa; siitä juoksi verta, hän hengitti vielä.

Tuolin käsipuulla olevasta verestä voitiin päättää, että hän oli tehnyt tekonsa istuen kirjoituspöytänsä edessä, että hän sitten oli vaipunut maahan ja kouristuksissaan vierittäytynyt ympäri tuolin. Hän makasi voimattomana selällään ikkunaan päin kääntyneenä, täydessä puvussaan, kengät jaloissaan ja

yllään sininen takki ja keltaiset liivit.

Talo, lähitalot, koko kaupunki joutui liikkeeseen. Albert astui sisään. Werther oli nostettu vuoteeseen, otsalla oli side, hänen kasvonsa olivat kuin kuolleen, hän ei liikahduttanut jäsentäkään. Keuhkot korisivat vielä kamalasti, milloin heikosti, milloin vahvempaan; loppu oli lähellä.

Viinistä hän oli juonut vain yhden lasin. Emilia Galotti oli avoimena pöydällä.

Pyydän päästä kuvaamasta Albertin hämmästyttä ja Lotten tuskallista surua.

Heti tapauksesta tiedon saatuaan ajoi vanha amtmanni täyttä laukkaa paikalle; hän suuteli kuolevaa kuumasti itkien. Hänen vanhimmat poikansa tulivat kohta hänen jäljissään, heittäytyivät Wertherin vuoteen ääreen mitä rajattomimmassa tuskassa, suutelivat hänen käsiään ja suutaan, ja vanhin, josta hän aina oli pitänyt enimmäin, riippui hänen huulillaan, kunnes hän heitti henkensä ja poika väkisin vedettiin pois. Kello kahdeltatoista päivällä hän kuoli. Amtmannin läsnäolo ja hänen toimenpiteensä vaikuttivat, ettei syntynyt mitään väentungosta. Illalla kello yhdentoista tienoissa hän hautautti hänet paikkaan, jonka hän itse oli valinnut. Vanhus oli saattamassa ja pojat, Albert ei voinut. Lotten henki oli vaarassa. Muutamat käsityöläiset kantoivat hänet. Pappia ei ollut hänen saattueessaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NUOREN WERTHERIN KÄRSIMYKSET ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting

free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a

replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.